

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Právnická fakulta

Mgr. Václav Kment

Pohledávka a dispozice s ní

Disertační práce

Školitel: doc. JUDr. PhDr. David Elischer, Ph.D.

Studijní program: Teoretické právní vědy – Občanské právo

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 31. března 2022

Prohlašuji, že jsem předkládanou disertační práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má **350 665** znaků včetně mezer.

Mgr. Václav Kment

V Praze dne 31. března 2022

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval doc. JUDr. PhDr. Davidu Elischerovi, Ph.D., za jeho laskavost a ochotu poskytnout mi konzultace při přípravě této práce. Dále bych rád poděkoval všem členům své rodiny za podporu, které se mi od nich dostalo.

Obsah

1. Závazek	13
1.1. Veřejnoprávní závazky	15
1.2. Kauza	16
1.3. Subjekt	18
1.4. Předmět	19
1.5. Obsah	21
1.6. Vznik	22
1.7. Změna obsahu	22
1.7.1. Novace	23
1.7.2. Narovnání	24
1.7.3. Vliv změny obsahu závazku na zajištění	25
1.8. Změna subjektů	27
1.9. Zánik	28
1.10. Závazky s věcněprávními účinky	28
2. Pohledávka	31
2.1. Pohledávka jako věc	31
2.1.1. Římskoprávní pojetí pohledávky	32
2.1.2. Pohledávka v obecném zákoníku občanském	33
2.1.3. Pohledávka v občanském zákoníku 1950	35
2.1.4. Pohledávka v občanském zákoníku 1964	35
2.1.5. Nadnárodní úpravy	36
2.1.6. Dnešní pojetí	37
2.1.7. Typy pohledávky	38
2.1.7.1. Pohledávky budoucí	39
2.1.7.2. Pohledávky podmíněné a podřízené	40
2.1.7.3. Pohledávky nejisté a neurčité	41
2.1.7.4. Naturální pohledávky	44
2.1.8. Soubor pohledávek	45
3. Dluh	49
3.1. Převzetí dluhu	50
3.2. Přistoupení k dluhu	53
3.3. Převzetí majetku	55
4. Dispozice s pohledávkou	57
4.1. Cese	57
4.1.1. Smlouva o postoupení	60

4.1.2.	Odpovědnost za vady pohledávky	61
4.1.3.	Fiduciární postoupení pohledávky	63
4.1.4.	Pohledávky nezpůsobilé k postoupení	64
4.1.4.1.	Pohledávky zanikající smrtí	65
4.1.4.2.	Pohledávka na náhradu nemajetkové újmy	66
4.1.4.3.	Pohledávky na výživné	67
4.1.4.4.	Pohledávky, jejichž obsah by se změnil k tíži dlužníka	70
4.1.4.5.	Práva vyloučená z postoupení ze zákona	70
4.1.4.6.	Pohledávky veřejnoprávní povahy	72
4.1.5.	Notifikace cese	72
4.1.6.	Rozsah postoupení	75
4.1.7.	Přechod práv spojených s pohledávkou a zajištění pohledávky	76
4.1.8.	Ochrana práv dlužníka	81
4.1.9.	Globální cese	85
4.1.10.	Zajišťovací převod vlastnického práva k pohledávce	86
4.1.10.1.	Smlouva o zajišťovacím postoupení pohledávky	87
4.1.11.	Zákaz postoupení pohledávky	88
4.1.11.1.	Vývoj teorie a judikatury na území ČR	92
4.2.	Zástavní právo k pohledávce	98
4.2.1.	Vznik zástavního práva	100
4.2.2.	Perfekce zástavního práva	101
4.2.3.	Zákaz zřízení zástavního práva k pohledávce	103
4.2.3.1.	Účinky <i>inter partes</i>	104
4.2.3.2.	Účinky <i>erga omnes</i>	105
4.2.4.	Výkon zástavního práva k pohledávce	106
4.3.	Aplikace věcněprávních ustanovení na pohledávky, držba pohledávky a retenční právo k ní, nabytí od neoprávněného	109
4.3.1.	Aplikace ustanovení o věcných právech na pohledávky	109
4.3.2.	Držba pohledávky	111
4.3.3.	Retenční právo k pohledávce	114
4.3.4.	Nabytí pohledávky od neoprávněného	115
4.4.	Započtení pohledávek	116
4.4.1.	Předpoklady započtení	117
4.4.2.	Omezení aktivní a pasivní započitatelnosti	118
4.4.3.	Započtení pohledávek v různých měnách	119
4.5.	Faktoring	120
4.6.	Forfaiting	122

4.7. Nájem a pacht pohledávky	123
5. Aplikace českého práva ve vztahu k pohledávkám vzniklým na základě cizích právních titulů a kolizní úpravy.....	127
5.1. Postoupení pohledávek v režimu úmluvy OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží?.....	127
5.2. Úprava na úrovni Evropské unie.....	128
5.3. Úprava dle zákona o mezinárodním právu soukromém	131
6. Úvahy de lege ferenda.....	133
Závěr.....	135
Seznam použité literatury.....	137
Seznam použitých právních předpisů a právních návrhů.....	140
Seznam použitých odborných článků a prací.....	146

Seznam zkratek

BGB	zákon Spolkové republiky Německo č. RGBI. S. 195 ze dne 18. srpna 1896, občanský zákoník (<i>Bürgerliches Gesetzbuch</i>), ve znění pozdějších předpisů
CEC	Code Européen des Contrats (Evropský smluvní zákoník)
Codice Civile	italský občanský zákoník přijatý královským výnosem č. 262 ze dne 16. března 1942
exekuční řád	zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů
ICC	International Chamber of Commerce (<i>Mezinárodní obchodní komora</i>)
IFA	International Forfeiting Association (<i>Mezinárodní forfeitingová asociace</i>)
insolvenční zákon	zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů
katastr nemovitostí	veřejný seznam, který obsahuje soubor údajů o nemovitých věcech dle § 1, odst. 1 katastrálního zákona
katastrální zákon	zákon č. 256/2013 Sb., o katastru nemovitostí (katastrální zákon), ve znění pozdějších předpisů
katastrální vyhláška	vyhláška č. 357/2013 Sb., o katastru nemovitostí (katastrální vyhláška), ve znění pozdějších předpisů
návrh občanského zákoníku 1937	vládní návrh zákona, kterým se vydává československý občanský zákoník ze dne 4. prosince 1936
nařízení Řím I	nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 593/2008 ze dne 17. června 2008 o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy (Řím I)

notářský řád	zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů
notářský tarif	vyhláška č. 196/2001 Sb., o odměnách a náhradách notářů, správců pozůstalosti a Notářské komory České republiky (notářský tarif), ve znění pozdějších předpisů
obecný zákoník občanský	zákon č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů
občanský soudní řád	zákon č. 99/1964 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
občanský zákoník 1950	zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
občanský zákoník 1964	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
občanský zákoník 2012	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
obchodní rejstřík	veřejný rejstřík dle § 1, odst. 1 ve spojení s § 42 zákona o veřejných rejstřících
obchodní zákoník	zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
PECL	Principles of European Contract Law (<i>Principy evropského smluvního práva</i>) vypracované Komisí pro evropské smluvní právo
principy UNIDROIT	principy mezinárodních obchodních smluv 2016 vypracované organizací UNIDROIT
předpis o rejstříku zástav	předpis přijatý sněmem Notářské komory České republiky podle § 37 odst. 3, písm. t) notářského řádu, k němuž udělilo souhlas Ministerstvo spravedlnosti podle § 37 odst. 4 tohoto zákona (Předpis notářské komory České republiky o Rejstříku zástav)
rejstřík zástav	neveřejný seznam vedený Notářskou komorou České republiky v souladu s předpisem přijatým sněmem Notářské komory České republiky podle § 35b odst. 8 zákona

	č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů
Římská úmluva	úmluva o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy, otevřená k podpisu v Římě dne 19. června 1980
UNCITRAL	The United Nations Commission on International Trade Law (<i>Komise OSN pro mezinárodní právo obchodní</i>)
UNIDROIT	International Institute for the Unification of Private Law (<i>Mezinárodní ústav pro sjednocení mezinárodního práva soukromého</i>)
úmluva o postoupení pohledávek	úmluva OSN o postoupení pohledávek v mezinárodním obchodě ze dne 12. prosince 2001 vypracovaná organizací UNCITRAL
úmluva o mezinárodním faktoringu	Ottawská úmluva o mezinárodním faktoringu z roku 1988 vypracovaná organizací UNIDROIT
Vídeňská úmluva	úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží sjednaná dne 11. dubna 1980 ve Vídni
zákon o mezinárodním právu soukromém	zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém, ve znění pozdějších předpisů
zákon o veřejných rejstřících	zákon č. 304/2013 Sb., o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob, ve znění pozdějších předpisů
zákoník mezinárodního obchodu	zákon č. 101/1963 Sb., o právních vztazích v mezinárodním obchodním styku (zákoník mezinárodního obchodu), ve znění pozdějších předpisů
zákoník práce	zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů

Úvod

Pohledávka je jedním ze stěžejních pojmů relativního majetkového práva a představuje obsah závazkového právního vztahu na straně věřitele. Pohledávku lze ve zkratce označit jako právo věřitele na plnění od dlužníka bez ohledu na to, zda je takové plnění peněžité, nebo nepeněžité¹. Pohledávce věřitele pak obsahově odpovídá *dluh* dlužníka vůči věřiteli takové plnění poskytnout.²

Pojetí pohledávky se přijetím občanského zákoníku 2012 změnilo. Byl opuštěn stávající přístup k pojetí věci jakožto výlučně hmotného statku ovlivněné německou pandektní naukou a do českého právního řádu bylo navráceno rakouské (u nás dříve platné) široké pojetí věci v právním smyslu vycházející z obecného zákoníku občanského a návrhu občanského zákoníku 1937. Ustanovením § 489³ občanského zákoníku 2012 ve spojení s § 979⁴ občanského zákoníku 2012 bylo oproti znění předchozí právní úpravy výslovně zakotveno, že za věc v právním smyslu je možné považovat hmotné i nehmotné předměty občanskoprávních (resp. soukromoprávních) poměrů. Rovněž byla zákonem připuštěna existence vlastnického práva jakožto práva věcného k jinému právu, jehož povaha to připouští (takovému právu, které lze trvale či opětovně vykonávat). Pohledávku je tedy po rekonstrukci soukromého práva nutné vnímat jako věc v právním smyslu a je nutné touto optikou na ni nahlížet i při nakládání s ní, jak je podrobněji rozebráno v kapitole 2.1 (*Pohledávka jako věc*), a to zejména s ohledem na její věcněprávní aspekt korigovaný zmíněným ustanovením § 979 občanského zákoníku 2012.

Pohledávky, a to zejména peněžité, jsou nezřídka předmětem obchodních transakcí. Jsou postupovány na třetí osoby, zastavovány ve prospěch zástavních věřitelů k zajištění dluhů, případně jsou předmětem jiných věcněprávních omezení. Veškeré výše uvedené dispozice jsou nedílnou součástí ekonomické reality a v určitých případech vyvolávají otázky, které stojí za to podrobit hlubší teoretickoprávní analýze. Jsou tyto tradiční a v praxi i obvyklé dispozice s pohledávkami nějak dotčeny změnou přístupu zákonodárce po rekonstrukci soukromého práva? Rozšiřují se možnosti takových dispozic, anebo nová koncepce věci přináší nějaká (netušená)

¹ srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. května 2001, sp. zn. 33 Cdo 2390/2000 nebo rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 31. října 2017, sp. zn. 20 Cdo 2474/2017

² srov. § 1721 občanského zákoníku 2012

³ § 489 občanského zákoníku 2012: „věc v právním smyslu je vše, co je rozdílné od osoby a slouží potřebě lidí“

⁴ § 979 občanského zákoníku 2012: „ustanovení o věcných právech se aplikují na věci hmotné i nehmotné, na práva však jen pokud, připouští-li to jejich povaha a neplyne-li ze zákona něco jiného“

omezení? S tím souvisí další základní teze předkládané disertační práce: Do jaké míry jsou aplikovatelná ustanovení o věcných právech na pohledávku coby výraz relativního majetkového práva?

Předmětem této práce je proto analýza jednotlivých dispozic s pohledávkou a nalezení odpovědí na otázky, které se v kontextu těchto dispozic nabízejí. Teoretický základ práce je doplněn o úvahy *de lege ferenda* vycházející z aplikační praxe, jež se opírá i o zkušenosti a poznatky autora z jeho dosavadní advokátní činnosti. Značný důraz klade práce na dispozici výchozí, za niž pokládá postoupení pohledávky, přičemž závěry týkající se cese jsou aplikovatelné na další dispozici, kterou je zřízení zástavního práva k pohledávce⁵.

Práce sleduje logickou strukturu členění obligace a pro nezbytné uvedení do širšího kontextu dispozic s pohledávkou obsahuje vhléd do obligačního práva včetně vybraných historicko-právních souvislostí. Závazek je v práci rozebrán toliko v nezbytném rozsahu – se zřetelem k vlastnímu tématu, tj. stručně je popsán jeho vznik, změna, zánik i kauza. Autor se musí nejprve vypořádat s klíčovou otázkou, jíž je právní povaha samotné pohledávky a posouzení rozsahu aplikace věcných práv na pohledávky. Pozornost je věnována rovněž kritické analýze relevantní judikatury. Vzhledem k rozmanitosti typologie pohledávek obsahuje práce rovněž charakteristiku jejich jednotlivých typů.

Vzhledem k rozvoji globalizace, důležitosti mezinárodního obchodu a skutečnosti, že dispozice s pohledávkami mohou být ovlivněny i právním režimem, kterým se pohledávka řídí, zařadil autor do práce rovněž kapitolu pojednávající o aplikaci unijních a českých kolizních norem na dispozice s pohledávkami, které se řídí cizími právními řády, a aplikaci českých právních (zejm. věcněprávních) institutů na pohledávky, které se českým právem neřídí z důvodu jejich založení na titulech podle cizích právních řádů. I zde je třeba si klást otázky na vliv rekodifikované úpravy na operace s pohledávkami s cizím prvkem.

Cílem autora je, aby čtenář získal komplexní vhléd do základních pojmů obligačního práva, pochopil charakter právního panství věřitele nad pohledávkou a získal přehled možností realizace tohoto panství včetně analýzy přesahujících teoretickoprávních souvislostí. Úmyslem autora je zaměřit se tímto prizmatem na různé dispozice s pohledávkou, které mohou být z pohledu

⁵ srov. § 1335 odst. 1 občanského zákoníku 2012

aplikační praxe netradiční, a zamyslet se rovněž nad nečekanými konsekvencemi, jež takové použití mohou vyvolat, resp. již vyvolávají.

Autor tak předeštre dosavadní doktrinální diskusi, na niž se pokusí navázat vlastními závěry a objasnit nové argumenty, popř. v jiném světle představit ty již traktované.

1. Závazek

Obligatio est iuris vinculum, quo necessitate adstringimur alicuius solvendae rei, secundum nostrae civitatis iura – závazek je právní pouto, které nás svou nevyhnutelností nutí, abychom v souladu s právem našeho státu poskytli někomu nějaké plnění) (I, 3, 13, Pr).

Stěžejními pojmy relativního majetkového práva jsou mimo jiné *závazek*, *pohledávka* a *dluh*. Význam a aplikace těchto institutů se v rámci kontinentálního práva v průběhu času měnily a jejich chápání a interpretace se vyvíjely od dob raného římského práva. Úvodní kapitola této práce proto obsahuje deskripci základních znaků obligace jakožto fundamentálního pojmu závazkového práva, a to z důvodu spočívajícího v tom, že popis těchto znaků představuje nosný bod pro četbu navazujících kapitol pojednávajících o dispozicích s pohledávkou a jejich věcněprávních aspektech. Ambicí autora tak není detailní rozbor jednotlivých znaků obligace, který by zajisté obsáhl rozsah samotné disertační práce.

Závazek (obecně nazývaný též obligace⁶) lze označit jako poměr (vztah) mezi osobami, z nichž jedna může po druhé žádat, aby se tato osoba nějak chovala, přičemž tento vztah se může zakládat na právním či mimoprávním základu. Závazky vzniklé z mimoprávních důvodů se zakládají na skutečnostech, s nimiž právní norma nespojuje vznik, změnu nebo zánik subjektivních práv a povinností (tedy nejedná se o právní skutečnosti), nicméně možnost požadovat plnění po povinném se zde zakládá na jiné soustavě norem (například morálních)⁷ nebo jiném hodnotovém systému. Takové závazky nejsou vymahatelné pomocí ustanovení veřejného práva a jsou označovány jako naturální obligace. Naturální obligace jsou i takové závazky, které nelze vymáhat od počátku z důvodu absence jejich ochrany objektivním právem (například v určitých případech pohledávky na výhru ze sázky, hry nebo losu⁸), nebo takové obligace, u kterých jejich právní ochrana zanikla v důsledku právní události (například v důsledku promlčení)⁹.

V právním slova smyslu představuje závazek právní vztah mezi dlužníkem a věřitelem, z něhož je věřitel oprávněn požadovat určité plnění a dlužník má povinnost toto plnění uspokojit. Tento

⁶ Z latinského: *obligo* – *zavázat*

⁷ RABAN, Přemysl in RABAN, Přemysl et al. Občanské právo hmotné. Závazkové právo. Brno: Václav Klemm – Vydavatelství a nakladatelství, 2014. S. 19.

⁸ srov. § 2874, § 2881 a § 2882 občanského zákoníku 2012

⁹ RABAN, Přemysl in RABAN, Přemysl et al. Op. cit. sub. 7. S. 21.

právní vztah vzniká (i) ze smlouvy (*ex contractu*), (ii) z protiprávního činu (*ex delicto*), (ii) nebo z jiné právní skutečnosti, která je k tomu podle právního řádu způsobilá¹⁰.

Dle důvodu vzniku závazku pak rozlišujeme mezi závazky veřejnoprávními a soukromoprávními. V případě soukromoprávních závazků odráží povinnost dlužníka plnit dluh jednu ze základních zásad soukromého práva, která říká, že daný slib zavazuje a smlouvy mají být splněny.¹¹ Povinnost splnit veřejnoprávní závazek je založena na požadavku dodržení zákonných předpisů a závazných rozhodnutí orgánů veřejné moci ze strany jejich adresátů.

Obsah závazku založeného na skutečnosti právní (tedy skutečnosti, která má za následek vznik, změnu nebo zánik subjektivních práv a povinností) je za podmínek stanovených normami veřejného práva vynutitelný a chráněný. Z terminologického hlediska opustil občanský zákoník 2012 užívání pojmu právní vztah¹² a nahradil ho pojmem právní poměr. Tato změna však nemá vliv na interpretaci předmětných ustanovení, poněvadž jsou oba pojmy zaměnitelné¹³.

Základní vlastností závazku je jeho relativnost¹⁴, tj. skutečnost, že závazek má působit pouze *inter partes*, tedy mezi subjekty tohoto vztahu, nikoli navenek vůči osobám na tomto vztahu nezúčastněným. To charakterizuje hlavní rozdíl mezi obligačním právem a absolutními majetkovými právy (věcnými právy), které působí *erga omnes*, tedy vůči každé osobě bez ohledu na její vztah k nositeli takového absolutního práva. Subjekty relativních práv jsou dále vždy určeny individuálně, zatímco subjekty absolutních práv jsou individuálně předem neurčené a povinnosti založené závazkovými právy mohou spočívat v konání i nekonání, zatímco u absolutních práv spočívá povinnost zásadně v nekonání (např. nerušení vlastnického práva či držby).¹⁵ Relativnost závazku ze smlouvy spočívá v tom, že takový závazkový vztah váže jen účastníky této smlouvy, a jde-li o osobu třetí, též tuto osobu, pokud ke smlouvě přistoupí. Jiné osoby mohou být účastníky tohoto vztahu jen v případě, že nastane právní skutečnost, která má za následek převod či přechod práv a povinností z takového vztahu¹⁶.

¹⁰ § 1723 odst. 1 občanského zákoníku 2012

¹¹ § 3 odst. 2, písm. d) občanského zákoníku 2012

¹² srov. § 488 občanského zákoníku 1964

¹³ srov. FIALA, Josef in PRAŽÁK, Zbyněk, FIALA, Josef, HANDLAR, Jiří a kolektiv: Závazky z právních jednání podle občanského zákoníku. Komentář k § 1721-2893 OZ. Praha: Leges, 2017. S. 1.

¹⁴ srov. HULMÁK, Milan in HULMÁK, Milan a kol.: Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721-2054). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. S. 4.

¹⁵ ROZEHNAL, Aleš in ROZEHNAL, Aleš. Závazkové právo. Obecná část. Deliktní právo. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. S. 14.

¹⁶ rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. dubna 2005, sp.zn. 22 Cdo 739/2005

Občanský zákoník 1964 označoval závazek jako „*právní vztah, ze kterého věřiteli vzniká právo na plnění (pohledávka) od dlužníka a dlužníkovi vzniká povinnost splnit závazek*“¹⁷. Dřívější právní úprava tedy závazek přímo definovala jako právní vztah, nicméně oproti účinné úpravě zaměřovala obsah závazku (dluh) a závazek jako takový.

Výše uvedené může i souviset s obecným chápáním slova *závazek* jakožto povinnosti něco splnit jinému. Přestože autoři stávající právní úpravy terminologicky odlišili pojem *závazek* od pojmu *dluh* nebo *povinnost*, v některých ustanoveních občanského zákoníku 2012 lze pozorovat užívání pojmu *závazek* v nesprávném smyslu.¹⁸

1.1. Veřejnoprávní závazky

Vedle závazků plynoucích z práva soukromého, kde je na vůli stran takových závazků ujednat si jejich obsah, existují i závazky vyvěrající z práva veřejného. Hlavní rozdíl mezi závazky soukromého a veřejného práva spatřuje autor jednak v tom, že závazky veřejného práva nemají horizontální charakter (jinými slovy právní postavení jejich subjektů není rovné), a jednak v absenci ekvivalentu poskytovaného ze strany orgánu veřejné moci osobě soukromého práva, která stojí na druhé straně takového závazkového vztahu. Pod veřejnoprávní závazek lze subsumovat například placení daní. Ústavní soud dovodil, že v případě daňové povinnosti orgán veřejné moci rozhoduje o právech a povinnostech plátce daně. Plátce daně jako subjekt veřejnoprávního vztahu není vůči orgánu veřejné moci v rovnoprávném postavení a obsah rozhodnutí tohoto orgánu nezávisí od vůle subjektu¹⁹.

Obdobný charakter má závazek mezi příjemcem důchodu a orgánem sociálního zabezpečení, který tento důchod vyplácí. Nejvyšší soud dovodil, že povinnost státu platit prostřednictvím orgánů sociálního zabezpečení či důchodového pojištění dávky osobám, které splňují nárok na výplatu důchodu, není závazkem vyplývajícím z občanskoprávních vztahů, které se vyznačují rovným postavením účastníků, přičemž žádný z nich nemá nadřazené postavení a není oprávněn

¹⁷ § 488 občanského zákoníku 1964

¹⁸ jedná se např. o § 2184 odst. 1 občanského zákoníku 2012, který zní: „*Směnnou smlouvou se každá ze stran zavazuje převést druhé straně vlastnické právo k věci výměnou za závazek druhé strany převést vlastnické právo k jiné věci*“ nebo o § 2484, který zní: „*Komitent má právo odvolat příkaz jen do doby, než vznikne závazek komisionáře vůči třetí osobě*“

¹⁹ rozhodnutí Ústavního soudu České republiky ze dne 15. ledna 1999 sp. zn. IV. ÚS 499/98

rozhodovat o právech a povinnostech druhého účastníka ani plnění povinností autoritativně vynucovat. Tím se právě občanskoprávní vztahy liší od vztahů, které se souhrnně označují za vztahy veřejnoprávní, pro něž je naopak charakteristický prvek nadřízenosti a podřízenosti v různých formách a intenzitě a v nichž je založena způsobilost autoritativně rozhodovat jednou stranou právního vztahu o právech a povinnostech strany druhé, přičemž základní metodou právní regulace je zde rozhodnutí orgánu veřejné moci.

Pro rozlišení soukromoprávních (občanskoprávních) vztahů od veřejnoprávních je rozhodující především posouzení vzájemného postavení jejich subjektů, což lze zpravidla dovodit z příslušných ustanovení právní normy, která na tyto vztahy dopadá²⁰.

1.2. Kauza

Vzniku a trvání závazku nebrání, není-li vyjádřen důvod (kauza), na jehož základě má dlužník povinnost plnit, nicméně věřitel je povinen (ve sporu) důvod závazku prokázat²¹. Výše uvedené ustanovení znamená, že pro platnost a existenci závazku není rozhodné, zda jeho obsah uvádí kauzu (tj. hospodářský důvod) vzniku tohoto závazku. Například u závazků ze smluvních ujednání tak strany smlouvy nemusí v kontraktu uvádět, co je vedlo k rozhodnutí do závazku vstoupit (ačkoli je tak často činěno v preambulích smluvních ujednání). Přes výše uvedené ustanovení kauza závazku musí vždy existovat bez ohledu na to, zda je ve smlouvě vyjádřena, či není.

Kauza (příčina) závazku je v (nejen české) právní vědě dlouhodobě řešeným fenoménem. Jako důvod závazku lze totiž v širším slova smyslu spatřovat motiv stran do závazku vstoupit, tj. jejich vnitřní pohnutku smlouvu uzavřít neboli účel, za kterým strany smlouvu uzavřely. Naproti tomu v užším slova smyslu je kauzou pouze předmět závazku, který značí tzv. kauzu objektivní a je relevantní jen do míry, v jaké určuje smluvní typ, uplatnitelnost zákonných ustanovení, resp. povahu plnění²².

Jaromír Sedláček uvádí, že právně relevantní je pouze obsah smlouvy, který musí být přesně určen, ať je obsažen v její podmiňující, či podmíněné části. Motiv je rozhodující, jen pokud je součástí

²⁰ srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. října 2005, sp.zn. 25 Cdo 1269/2004

²¹ srov. § 1791 občanského zákoníku 2012

²² PETROV, Jan in HULMÁK, Milan a kol. Op. cit. sub. 14. S. 301.

samotného smluvního obsahu.²³ K úzkému pojetí kauzy v českém právu se zpravidla kloní odborná literatura k občanskému zákoníku 1964 i občanskému zákoníku 2012. Marta Škárová uvádí, že důvodem, na jehož základě je dlužník povinen plnit, se míní bezprostřední hospodářský cíl, pro který závazek vznikl (kauza). Tím může být např. darování, půjčka, náhrada škody apod. Nezáleží na motivu či na pohnutce, která vedla k uzavření smlouvy, pokud se ovšem motiv nestal součástí obsahu smlouvy.²⁴ Alexandr Šíma doplňuje, že motiv či pohnutka vedoucí k uzavření smlouvy jsou v zásadě irelevantní²⁵.

Je nezbytné, aby kauza závazku byla právním řádem dovolená. Předpoklad dovolenosti kauzy je možné vyvodit z ustanovení § 547 občanského zákoníku 2012, podle něhož musí právní jednání svým obsahem a účelem odpovídat dobrým mravům a zákonu.²⁶ Důvod závazku je důležitý také v případném soudním řízení týkajícím se plnění povinnosti dlužníka. Věřitel je v takovém případě obtížen důkazním břemenem o existenci důvodu závazku a je povinen ho prokázat. Pouze pokud se jedná o závazek plynoucí z cenného papíru, odpadá povinnost věřitele důvod závazku prokázat, ledaže zákon stanoví jinak.²⁷ Závazky z cenných papírů jsou z důvodu (i) absence kauzy v obsahu cenného papíru a (ii) pravidelného zproštění věřitele povinnosti nést důkazní břemeno o její existenci označovány jako závazky abstraktní. Skutečnost, že cenný papír kauzu nevyjadřuje, však neznamená, že kauza při vydání cenného papíru neexistovala, nicméně věřitel ji ve sporu nemusí prokazovat a prokazuje se pouze v případě, že je relevantní pro kvalifikaci právního jednání²⁸. Existují ovšem i cenné papíry, kde je třeba hospodářský důvod jejich vystavení uvést. Takové cenné papíry jsou označovány jako povinně kauzální (například akcie). Cenné papíry, které důvod neuvádějí (například směnky), jsou označovány jako fakultativně abstraktní²⁹.

²³ SEDLÁČEK, Jaromír in SEDLÁČEK, Jaromír, SPÁČIL, Jiří, ed. *Obligační právo*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. *Klasická právnícká díla (Wolters Kluwer ČR)*. S. 52.

²⁴ ŠKÁROVÁ Marta in ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník II. § 460 až 880. Komentář. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2009. S. 1505.

²⁵ ŠÍMA, Alexander in FIALA, Josef, KINDL, Milan, et al. *Občanský zákoník: Komentář. II. díl. 1. vyd.* Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009. S. 874.

²⁶ PELIKÁNOVÁ Irena, PELIKÁN, Robert in ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek V*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. S. 147.

²⁷ § 1791, ods. 2 občanského zákoníku 2012

²⁸ ROZEHNAL, Aleš in KINDL, Milan, ROZEHNAL, Aleš a kol. *Občanský zákoník. Praktický komentář*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019. S. 180.

²⁹ KOTÁSEK, Josef in MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kolektiv: *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III. § 419–654* Praha: Leges, 2014. S. 380.

1.3. Subjekt

Subjektem závazku je fyzická nebo právnická osoba v postavení věřitele nebo dlužníka v závislosti na tom, v jaké části spektra závazku se nachází. Pokud subjekty v rámci závazku vystupují pouze v jedné roli (tedy buď pouze jako věřitel, nebo pouze jako dlužník), hovoříme o závazcích asynallagmatických. Vzhledem ke komplexitě společenských vztahů se v praxi spíše setkáváme se závazky obsahově složenými, z nichž má každý z jejich subjektů právo po druhém něco žádat, které však koresponduje s jeho povinností poskytnout určité plnění. Takové právní vztahy jsou označovány jako závazky synallagmatické. Závazkem jednoduchým, kdy proti sobě stojí pouze osoba (bez dalšího) oprávněná a osoba (bez dalšího) povinná, je například darování³⁰.

Postavení subjektů soukromoprávních vztahů (tj. i závazkových vztahů) je charakteristické tím, že je rovné³¹, což znamená, že jeden z účastníků tohoto vztahu nemůže svým jednostranným jednáním či rozhodnutím založit povinnost druhého účastníka a v rámci tohoto vztahu nemůže autoritativně vynucovat splnění povinností druhého subjektu.

Dle množství subjektů závazku lze rozlišovat mezi závazky dvoustrannými či vícestrannými. V závislosti na počtu stran na jednotlivých stranách spektra závazku pak může jít o závazky zakládající solidární dlužnictví (tj. situaci, kdy je několik osob zavázáno ke splnění určitého dluhu vůči věřiteli a tento věřitel je oprávněn žádat plnění po každém z dlužníků) nebo solidární věřitelství (tj. situaci, kdy je několik věřitelů oprávněno požadovat plnění dluhu od dlužníka a dlužník se zproští své povinnosti plnit splněním dluhu kterémukoliv z věřitelů).³² Z pohledu rozsahu povinností a práv stran solidárních (společných) závazků je rozlišováno mezi tím, zda je předmět závazku (plnění) dělitelný, či nedělitelný. Nedělitelné plnění může věřitel požadovat po kterémkoli z dlužníků za předpokladu, že může být dluh splněn jen společnou činností více dlužníků.³³

Pokud je z nedělitelného plnění oprávněno více věřitelů, nemusí dlužník plnit jen některému z věřitelů, dokud od takového věřitele neobdrží přiměřenou jistotu, nebo dohodnou-li se na tom

³⁰ § 2055 občanského zákoníku 2012

³¹ rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. března 2006, sp.zn. 20 Cdo 2706/2004 nebo rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 14. června 2010, sp.zn. 20 Cdo 33 Cdo 5127/2007

³² srov. § 1868 občanského zákoníku 2012

³³ srov. § 1869 občanského zákoníku 2012

všichni solidárně oprávnění věřitelé³⁴. Dle dikce zákona tedy dlužník nemůže v případě aktivní solidarity u nedělitelných plnění plnit dluh věřiteli dle svého výběru, ale buď (i) všem věřitelům najednou, (ii) obdrží-li přiměřenou jistotu od věřitele, který ho o plnění požádal, nebo (iii) v případě dohody všech věřitelů. Jistota obdržená od věřitele požadujícího plnění souvisí s vyvratitelnou právní domněnkou, že (není-li mezi věřiteli jinak dohodnuto) věřitel, který obdržel plnění, není vůči ostatním věřitelům ničím povinen. V situaci, kdy ostatní věřitelé neobdrží od uspokojeného věřitele plnění na své pohledávky, může být dlužník vystaven jejich nárokům ze solidárního závazku. Pro krytí těchto případných nároků by měla sloužit jistota obdržená od věřitele, kterému bylo plněno.

Vzhledem k relativitě obligačního práva zpravidla nedochází k ingerenci třetích osob do závazkového vztahu mezi jeho stranami (resp. nelze zavázat třetí osobu k určitému jednání bez její vůle), nicméně lze zřídit závazek směřující k zajištění plnění určité třetí strany věřiteli, případně přímo závazek, že třetí osoba sjednané plnění jedné ze stran závazku poskytne³⁵. Rovněž lze zřídit závazek, kde je součinnost třetích stran pro jeho splnění dlužníkem přímo nutná. K platnosti právního jednání směřujícího k vytvoření takového závazku se vyjádřil Nejvyšší soud České republiky, když judikoval, že *pouhá okolnost, že smluvní ujednání spojuje plnění dlužníka se součinností jiné osoby, není důvodem počáteční nemožnosti plnění podle § 37 odst. 2 občanského zákoníku 1964.*³⁶

Rovněž připadá v úvahu zřízení závazku, kterým se dlužník zaváže plnit osobě odlišné od věřitele.³⁷ V rámci běžně uzavíraných smluv je takovou smlouvou například smlouva o pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou třetím osobám, kdy pojistitel plní pojistné plnění osobě, které vznikne škoda v důsledku jednání osoby, která s pojistitelem uzavřela pojistnou smlouvu (pojistník).

1.4. Předmět

Vedle subjektů závazkového právního vztahu existuje vždy také jeho předmět představovaný určitým plněním dlužníka spočívající v nějaké konkrétní činnosti (či zdržení se určitého jednání).

³⁴ srov. § 1870 občanského zákoníku 2012

³⁵ srov. § 1769 občanského zákoníku 2012

³⁶ rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 19. srpna 2008, sp.zn. 28 Cdo 1687/2006

³⁷ srov. § 1767 občanského zákoníku 2012

Plnění může mít podobu povinnosti dlužníka něco (i) dát (*dare*), (ii) konat (*facere*), (iii) strpět (*pati*), či (iv) nekonat (*omittere*). Plnění, které je předmětem závazku, musí být majetkové povahy a odpovídat zájmu věřitele, i když tento zájem není jen majetkový³⁸. Majetková povaha obligací je dle prvorepublikové odborné literatury jedním z důvodů, proč právní věda řadí závazky mezi práva majetková.³⁹

Dle § 492 občanského zákoníku 2012 je hodnota věci její cena, která se určí jako cena obvyklá, ledaže je něco jiného ujednáno nebo stanoveno zákonem. Lze-li tedy určité plnění ocenit penězi, jedná se o plnění, které je majetkové povahy a je způsobilé být předmětem závazku. Samotná úplata za plnění dle závazku nehraje roli a o plnění majetkové povahy půjde i v případě, že je dlužníkem poskytováno bezúplatně. Bezúplatnost sama o sobě totiž nemá vliv na skutečnost, zda příslušné plnění je, nebo není ocenitelné penězi. Povahu penězi neocenitelných věcí budou mít zejména ta práva a nároky spočívající v plněních, která se vážou výlučně na osobu věřitele.

V této souvislosti lze odkázat na rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové, který při řešení otázky přechodu nároku na omluvu zůstavitele uzavřel, že „*právo na omluvu je vázáno výlučně na osobu zůstavitele. Současně vzhledem k jeho povaze nemůže být jako dluh uznáno nebo uplatněno u orgánu veřejné moci. Byť v daném případě žalobkyně právo na omluvu u soudu žalobou uplatnila, nepostačuje to k tomu, aby se takové právo stalo součástí pozůstalosti. Z ust. § 1475 odst. 2 o.z. totiž plyne, že takové právo musí být u orgánu veřejné moci uplatněno jako dluh. Z práv a povinností vázaných výlučně na osobu zůstavitele mohou součást pozůstalosti tvořit tedy výhradně pohledávky a dluhy, a to za předpokladu, že byly uznány či uplatněny u orgánu veřejné moci. Právo na omluvu však charakter pohledávky nemá. Pohledávkou je totiž jen takové právo na plnění (§ 1721 o.z.), jehož podstatným znakem je majetková povaha (§ 1722 o.z.). Musí mít svou cenu, být penězi ocenitelná. Jelikož nárok na omluvu žádnou majetkovou hodnotu nemá a postrádá tak majetkovou povahu, nestává se součástí pozůstalosti a jeho přechod na dědice je vyloučen. Stejně tak nelze uvažovat o procesním nástupnictví na straně žalobce v řízeních, jejichž předmětem je omluva. Přechod práv osobní povahy, jež byla uplatněna u soudu, je tedy možný jen u těch nároků, které jsou současně pohledávkami majetkové povahy (jde např. o nárok na peněžitou náhradu za vytrpěné bolesti či za ztížení společenského uplatnění, náhradu jiné nemajetkové újmy v penězích apod.)“⁴⁰.*

³⁸ § 1722 občanského zákoníku 2012

³⁹ SEDLÁČEK, Jaromír, SPÁČIL, Jiří, ed. Op. cit. sub. 23. S. 2.

⁴⁰ rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 13. března 2017, sp.zn. 19 Co 66/2017

Ustanovení § 1722 občanského zákoníku 2012 bylo převzato z článku 1174 italského civilního codexu Codice Civile⁴¹, přestože příslušné ustanovení zní mírně odlišně, když říká, že „*plnění, které je předmětem závazku, musí být způsobilé ekonomického ocenění a musí odpovídat zájmu věřitele včetně zájmu nemajetkového*“.

Zájem věřitele, kterému má dlužníkovo plnění odpovídat, svým způsobem vyjadřuje kauzu zřízení závazku, tedy určité ekonomické racio, které stojí za dohodou stran zřít mezi sebou závazek a práva a povinnosti v něm obsažené. Důvod (kauza) vedoucí ke zřízení závazku může mít právní relevanci v případě posuzování, zda právní jednání směřující ke vzniku závazku netrpí právní vadou spočívající např. v neplatnosti či neúčinnosti příslušného jednání.

Například pokud by nemajetkový zájem věřitele vstupujícího do závazku s dlužníkem, kterým by takový dlužník (úmyslně) zkracoval uspokojení svých jiných věřitelů, spočíval rovněž v takovém zkrácení práv třetích osob, mohl by takový zájem věřitele mít vliv na platnost zřízení závazku pro jeho potenciální rozpor s dobrými mravy. Nemajetkový zájem věřitele lze také ilustrovat na případech poskytování zdravotnické péče, kdy zájem osoby, které je péče poskytována, je jistě nemajetkový, nicméně předmět závazku (tj. plnění spočívající v provedení zdravotnického výkonu) je majetkové povahy, neboť lze vyčíslit jeho ekonomickou hodnotu.

1.5. Obsah

Obsahem závazku se rozumí souhrn subjektivních oprávnění a subjektivních povinností jeho stran⁴². Na rozdíl od předmětu závazku, který konkretizuje plnění, jež se má jedné straně od druhé dostat, obsah závazku je představován pohledávkou věřitele a korespondujícím dluhem dlužníka a rovněž právy a povinnostmi s pohledávkou a dluhem souvisejícími.

Nežádka je pro správné určení obsahu závazku nutné znát kauzu, která předcházela jeho zřízení, a to z důvodu správného výkladu vůle stran vstupujících do závazku (ke kauze závazku viz kapitola 1.2 (*Kauza*) výše).

⁴¹ Důvodová zpráva k § 1722 občanského zákoníku 2012. S. 430.

⁴² ROZEHNAL, Aleš in ROZEHNAL, Aleš a kol. Op. cit. sub. 15. S. 35.

1.6. Vznik

Závazky vznikají ze smlouvy (*ex contractu*), z protiprávního činu (*ex delicto*), nebo z jiné právní skutečnosti, která je k tomu podle právního řádu způsobilá.⁴³

Příčinou vzniku závazku je tedy určitá právní skutečnost. Pokud je takovou právní skutečností právní jednání více osob, jedná se o smlouvu. Určité závazky však lze zřídit i jednostranným právním jednáním jedné osoby (například vystavení finanční záruky). Určitá jednostranná právní jednání zakládají závazky, které mají podobnou povahu (resp. mají podobné právní následky), jako mají závazky ze smluv. Taková právní jednání bývají v právní teorii označována jako kvazikontrakty.⁴⁴ Jedná se například o veřejný příslib⁴⁵ nebo veřejnou soutěž⁴⁶ o nejvhodnější nabídku.

Závazek z protiprávního činu vzniká v důsledku porušení zákonné nebo smluvní povinnosti ze strany škůdce. Porušením primární povinnosti vzniká osobě, která danou povinnost porušila, povinnost sekundární, jejíž obsah směřuje k napravení stavu, jenž nastal v důsledku porušení (rovina reparační) primární povinnosti a zpravidla také k zatížení škůdce sankcí jako následek porušení. Účelem sankce je rovněž odčinění újmy osobě, do jejíhož majetkového či osobního práva bylo zasaženo (rovina satisfakční).

Občanský zákoník 2012 zmiňuje i jiné právní skutečnosti, které mohou závazek založit. Může se jednat například o rozhodnutí orgánu veřejné moci nebo právní událost (tj. právní skutečnost nezávislá na lidské vůli).

1.7. Změna obsahu

Závazek lze po dobu jeho trvání měnit. Modifikace závazku může spočívat ve změně jeho subjektů (viz kapitola 4.1 (*Cese*) a kapitola 3.1 (*Převzetí dluhu*)) nebo ve změně jeho obsahu.

⁴³ § 1723 odst. 1 občanského zákoníku 2012

⁴⁴ ROZEHNAL, Aleš in ROZEHNAL, Aleš a kol. Op. cit. sub. 15. S. 22.

⁴⁵ § 2884 a násl. občanského zákoníku 2012

⁴⁶ § 1772 a násl. občanského zákoníku 2012

Ustanovení § 1901 občanského zákoníku 2012 říká, že strany si mohou ujednat změnu svých práv a povinností, což je dílčím vyjádřením zásady smluvní autonomie a autonomie vůle⁴⁷.

Zákon dále výslovně uvádí dvě metody změny závazků, kterými jsou novace⁴⁸ a narovnání⁴⁹. Oba výše uvedené instituty však zpravidla směřují spíše k zániku závazku a jeho nahrazení novým (s výjimkou kumulativní novace – viz kapitola 1.7.1 (*Novace*) níže) než k jeho změně.

1.7.1. Novace

Novací se rozumí dohoda, v jejímž rámci se strany dohodnou o zrušení původního závazku a jeho nahrazení novým. Taková forma novačního jednání, kde původní závazek úplně zaniká, je označována jako novace privativní⁵⁰. Pokud je vůle stran pouze úprava závazku doplněním jeho obsahu bez současného zániku původního závazku, jedná se o tzv. novaci kumulativní.

Novací však nemusí být měněn pouze obsah závazku, nýbrž je možné upravit i jeho kauzu.⁵¹ V případě, že je sporné, zda strany učinily novaci privativní, nebo kumulativní, stanoví zákon vyvratitelnou právní domněnku, že jde o novaci kumulativní, a to za předpokladu, že původní závazek může vedle nového obstát. Hlavní praktický rozdíl mezi oběma druhy novace spočívá jednak v rozsahu námitek, které dlužník má vůči věřiteli, a jednak v akcesorických právech, která se k původnímu závazku pojí. V případě privativní novace totiž původní závazek zcela zaniká, čímž zaniká i dlužníková možnost uplatit původní námitky vztahující se k zaniklému závazku. Pokud není v zákoně stanoveno jinak, zanikají i akcesorická práva spojená s původním závazkem (například příslušenství pohledávky). Výjimkou uvedenou v občanském zákoníku 2012 je například zajištění dluhů vyplývajících z původního závazku⁵².

Forma právního jednání, kterým je novace činěna, by měla zásadně odpovídat formě právního jednání, kterým byl zřízen původní závazek. Písemná forma novace je obligatorní v případě, že původní závazek (bez ohledu na formu právního jednání, které k němu směřovalo) byl promlčen.

⁴⁷ srov. § 1 odst. 2 občanského zákoníku 2012

⁴⁸ § 1902 občanského zákoníku 2012

⁴⁹ § 1903 občanského zákoníku 2012

⁵⁰ Z latinského: *privaré – zbavit*

⁵¹ DVOŘÁK, Bohumil in HULMÁK, Milan a kol. Op. cit. sub. 14. S. 816.

⁵² srov. § 1907 občanského zákoníku 2012

1.7.2. Narovnání

Narovnání nahrazuje původní závazek tím, že si jeho strany upraví práva a povinnosti, které mezi nimi byly sporné nebo pochybné. K uzavření dohody o narovnání dochází v praxi zpravidla ve chvíli, kdy mezi stranami bezprostředně hrozí určitý spor, nebo takový spor již probíhá. Za jiných okolností by strany nedošly k závěru, že určitá část obsahu závazku je sporná nebo o ní lze pochybovat.

Narovnání svým způsobem vždy vede k zániku původního závazku (neboť ho nahradí), oproti kumulativní novaci, která závazek jen modifikuje bez jeho současného ukončení. Na rozdíl od privativní novace má narovnání za cíl pouze úpravu práv a povinností, které jsou sporné nebo pochybné, nicméně obě dohody patří do kategorie dohod, které ruší závazek tím způsobem, že jej nahrazují závazkem jiným. Pojmovým znakem narovnání je tak spornost nebo pochybnost vzájemných práv stran a narovnání směřuje k jejich odstranění novým závazkem, který je nesporný a/nebo nepochybný. Například dohoda týkající se rozsahu a formy náhrady škody směřující k odstranění pochybností, které existovaly mezi stranami ohledně rozsahu náhrady škody způsobené jednou smluvní stranou druhé smluvní straně, je dohodou o narovnání⁵³. Obsahem narovnání jsou tedy zpravidla oboustranné ústupky stran⁵⁴. Jako sporné právo lze označit takové právo, které je předmětem názorů stran závazku, jež jsou vzájemně protichůdné. Pochybnost naopak vzniká v případě, že určitá otázka spojená s právem stran je nejistá (například nejistota ohledně vzniku práva).

Judikatura týkající se narovnání v režimu § 585 občanského zákoníku 1964 dovozuje, že spornost i pochybnost jsou z podstaty věci výhradně subjektivní kategorie a jejich existence není podmíněna vedením soudního řízení mezi stranami. Pro závěr, že mezi stranami existuje spor či pochybnost, je rozhodující pouze to, zda je daná otázka předmětem různého názoru stran, nebo zda o ní účastníci nemají jistotu. Spornost či pochybnost je třeba vždy posuzovat ze subjektivního hlediska stran, přičemž právě tuto subjektivní spornost či pochybnost řeší strany uzavřením narovnání. Spornost či pochybnost se může vztahovat na kteroukoliv právně relevantní otázku spojenou s právem stran závazku a předmětem sporu či pochybností může být samotná existence či platnost práva, ale i další otázky, kterými jsou zejména kauza závazku, obsah závazku (předmět, místo, čas plnění), další vlastnosti závazku (splatnost, promlčení, volba práva) či okruh subjektů závazku.

⁵³ srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. ledna 2001, sp. zn. 29 Cdo 1373/2000

⁵⁴ DVOŘÁK, Bohumil in HULMÁK, Milan a kol. Op. cit. sub. 14. S. 820.

Sporností se tak v žádném případě nemyslí spor soudní, nýbrž rozdílný názor účastníků na otázku existence, platnosti závazku, jeho kauzy či obsahu (co, popř. v jakém rozsahu má být plněno, kdy apod.). Spor tak nemusí objektivně existovat a postačí, že jedné ze stran se určité právo, které je součástí jejich vzájemného právního vztahu, jeví sporným, přičemž může jít o pochybnost subjektivní povahy, jejíž příčinou může být i omyl, a taková pochybnost se může týkat otázek skutkových i právních⁵⁵.

Narovnání je svou podstatou koncipováno jako privativní novace, neboť narovnááním dochází k zániku sporných či pochybných práv a povinností a jejich nahrazení novým závazkem vyplývajícím z narovnáání.⁵⁶ Co platí o formě právního jednání směřujícího k novaci, platí stejně u narovnáání. Někteří autoři se proto kloní k závěru, že podstata narovnáání (a ostatně i privativní novace) spočívá v soluci závazku, a narovnáání by tedy mělo být upraveno v rámci zániku závazků⁵⁷. Ostatně narovnáání bylo ve své úpravě v občanském zákoníku 1964 zahrnuto právě v části upravující zánik závazků⁵⁸.

1.7.3. Vliv změny obsahu závazku na zajištění

V případě, že jsou dluhy ze závazku zajištěny třetí osobou odlišnou od obligačního dlužníka a poskytovatel zajištění zároveň není stranou novace (resp. narovnáání), trvá zajištění pouze v rozsahu původního závazku.⁵⁹ K výkladu pojmu zajištění viz kapitola 4.1.7 (*Přechod práv spojených s pohledávkou a zajištění pohledávky*) níže.

Zákonodárce u daného ustanovení neřešil, zda novace nebo narovnáání má privativní nebo kumulativní povahu. Jinými slovy právní norma chránící třetí osoby poskytující zajištění se aplikuje jednak na situace, kdy je zajištěný dluh bez dalšího nahrazen novým dluhem v důsledku nahrazení starého závazku novým, a jednak na situace, kdy původní závazek vedle nového závazku ob stojí a není rušen. Úprava v tomto směru odpovídá předchozí právní úpravě v občanském zákoníku 1964.

⁵⁵ srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. srpna 2013, sp. zn. 33 Cdo 278/2012

⁵⁶ rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 22. listopadu 2012, sp. zn. 30 Cdo 21/2011

⁵⁷ srov. DVOŘÁK, Bohumil in HULMÁK, Milan a kol. Op. cit. sub. 14. S. 819. nebo KINDL, Tomáš in ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. Op. cit. sub. 26. S. 360.

⁵⁸ srov. § 585 občanského zákoníku 1964

⁵⁹ srov. § 1907 občanského zákoníku 2012

Autor se domnívá, že třetí osoba poskytující zajištění nemusí být přímo smluvní stranou ujednání měnícího původní závazek, ale postačí, pokud s takovým ujednáním vysloví souhlas⁶⁰ nebo ho vezme na vědomí a jednostranným právním jednáním potvrdí, že jím poskytnuté zajištění pohledávky nadále trvá a zajišťuje dluh v rozsahu novace či narovnání. Tento názor autor dovozuje pomocí historického výkladu právní normy⁶¹ a opírá o skutečnost, že zřejmým úmyslem zákonodárce bylo zajistit, aby poskytovatelé zajištění, kteří o změně obsahu závazku nevěděli, nebyli zkráceni na svých právech a nedošlo k negativnímu dotčení jejich právního postavení, a to zejména v důsledku zhoršení právního postavení dlužníka.

Doslovným jazykovým výkladem ustanovení § 1907 občanského zákoníku 2012 by tak došlo k tomu, že by se třetí osoby poskytující zajištění stávaly stranami závazků, z nichž vyplývají zajištěné dluhy, ačkoli jim z takových závazků zpravidla nepřísluší žádná práva ani povinnosti. Ani dřívější právní úprava nevyžadovala přistoupení třetích stran k danému závazku a stačilo, když třetí osoby poskytly svůj souhlas s narovnáním nebo novací⁶². Dle názoru autora zde nebylo cílem zákonodárce zavést diskontinuitu v přístupu k této věci a důvodová zpráva v tomto ohledu mlčí.

Třetí osobě poskytující zajištění také nadále přísluší veškeré námitky, které mohla vznést vůči pohledávce vyplývající z původního závazku. Dané ustanovení opět míří na ochranu třetích stran, které nemusí vědět, že jimi zajištěné dluhy obligačních dlužníků byly modifikovány (například pokud došlo k navýšení zajištěného úvěru nebo k posunutí data konečné splatnosti) a souvisí s principem účinků *inter partes* závazkových právních vztahů.

Zachování tohoto principu potvrdil také Nejvyšší soud, který uvedl, že: „vznikne-li závazkový právní vztah, může se dotýkat právní sféry jen těch, kdo jsou jeho účastníky, a v podobě vyplývající ze smlouvy (nebo jiné právní skutečnosti)... představa, že by ze smlouvy mohl být oprávněn někdo, kdo nebyl jejím účastníkem (jen proto, že je manželem věřitele), nebo že by smlouva měla dostat (zčásti) jiný obsah (jen proto, že věřitel je ženatý či věřitelka vdaná), by vnášela nejistotu do závazkových právních vztahů vzniklých na základě smluv, a to nejen na straně věřitele, ale i dlužníka, a představovala by nepřijatelné popření zásady, že ze závazkového právního vztahu

⁶⁰ Shodně DVOŘÁK, Bohumil in HULMÁK, Milan a kol. Op. cit. sub. 14. S. 832.

⁶¹ BERAN, Karel. Výklad právních jednání a interpretace soukromoprávních předpisů: co mají společného, čím se liší a jaký to má význam? ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE – IURIDICA 2, s. 117-131. 2019. S. 121.

⁶² srov. § 516 odst. 3 a § 572 odst. 1 občanského zákoníku 1964

vzniklého ze smlouvy jsou oprávněny a povinny jen strany smlouvy (a jejich právní nástupci), že obsah závazkového právního vztahu je určován zásadně smluvními stranami a že plnění ze závazkového právního vztahu může požadovat jen účastník smlouvy (na straně věřitele).“⁶³

Vedle změn v obsahu závazků, které mají za následek vznik nových povinností pro dlužníka, případně jejich změnu v jeho neprospěch, může dojít i k situaci, kdy naopak změna v obsahu závazku změní právní postavení dlužníka k jeho prospěchu. Autor se domnívá, že v takových situacích nebude nutné, aby poskytovatel zajištění v dané souvislosti činil jakékoliv kroky, neboť jeho právní postavení není (negativně) dotčeno, a naopak rozsah jím poskytnutého zajištění může být naopak snížen. Autor tak soudí pomocí užití teleologického výkladu⁶⁴ dotčené právní normy, jejíž smysl spočívá v ochraně poskytovatele zajištění, přičemž pokud se právní postavení chráněné osoby nemění, ba naopak dochází k jeho zlepšení, byla by aplikace ochranné právní normy nadbytečná. Může se tak stát například v případě, že se strany závazku dohodnou o vyjmutí smluvní pokuty z obsahu závazku, přičemž pohledávky na její zaplacení by byly zajištěny ručením třetí osoby, nebo pokud se strany úvěrové smlouvy dohodnou o snížení úvěrového rámce⁶⁵.

Pokud je osobou poskytující zajištění sám obligační dlužník, nebude nutné ve vztahu k jím poskytnutému zajištění činit další kroky, a to z důvodu jeho vědomosti a účasti na změně obsahu závazku.

1.8. Změna subjektů

Dalším z prvků, které lze v závazku měnit, jsou jeho subjekty. Obligaci lze změnit v osobě věřitele (cesí nebo postoupením smlouvy), nebo v osobě dlužníka (převzetím dluhu, přistoupením k dluhu nebo postoupením smlouvy). Změny v osobě dlužníka zpravidla nelze dosáhnout proti vůli věřitele. Naopak změny v osobě věřitele lze zpravidla dosáhnout i proti vůli dlužníka, a to za předpokladu, že mezi věřitelem a dlužníkem není ujednání, které by věřiteli takové oprávnění upíralo.

Ke změnám v subjektech závazku dochází na základě právní skutečnosti, kterou je nejčastěji smluvní ujednání. Může k nim však dojít také na základě zákona nebo rozhodnutí soudu.

⁶³ rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. března 2013, sp. zn. 33 Cdo 1285/2011

⁶⁴ BERAN, Karel. Op. cit. sub. 61. S. 122.

⁶⁵ srov. KINDL, Tomáš in ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. Op. cit. sub. 26. S. 368.

Vzhledem k relativnímu působení obligace sleduje zákon ochranu třetích stran, které mohou být změnou v osobě dlužníka nebo věřitele dotčeny. Jedná se zejména o osoby, které dluh zajistily nebo se jinak zaručily za jeho splnění. Nemělo by však být z podstaty věci dotčeno ani postavení strany závazku, která není předmětem změny, a právní úprava zachovává princip stejného postavení dotčených stran (ve většině případů jde o ochranu dlužníka jakožto postoupené strany). Tento princip se projevuje zejména v zachování stejného rozsahu námitek, které dlužníkovi přísluší s ohledem na dlužnou pohledávku při změně v osobě věřitele.

1.9. Zánik

Zánik závazku je následek právní skutečnosti související s existujícím závazkem, kterým se tento závazek zcela zruší. Závazky lze zrušit na základě právních jednání, a to buď jednostranných (např. splnění dluhu, složení věci do soudní úschovy, jednostranný zápočet, výpověď (případně odstoupení od smlouvy), úhrada částky odpovídající dvojnásobku obdrženého závdavku nebo úhrada odstupného) nebo dvoustranných (např. dohoda, vzájemný zápočet, narovnání, prominutí dluhu nebo odevzdání poukázky).

Právní skutečností, se kterou se pojí zánik závazku, může být rovněž i právní událost nezávislá na vůli subjektů závazku. Zpravidla půjde o uplynutí doby, na kterou byl závazek sjednán. Zánik závazku může být způsoben také následnou nemožností plnění, smrtí jedné ze stran závazku nebo případně splnutím osoby dlužníka a věřitele. Specifickým způsobem zániku závazků je prekluze (tj. úplný zánik práva), nebo rozhodnutí orgánu veřejné moci.

1.10. Závazky s věcněprávními účinky

V určitých případech, které stanoví zákon, si mohou strany sjednat, že určitý závazek bude zřízen jako věcné právo s účinky *erga omnes*. Z hlediska zajišťovacích instrumentů se jedná se například o ujednání zakazující zřízení zatížení nebo zcizení věci⁶⁶. V případě koupě lze věcněprávních závazků zřídit hned několik, a to právo předkupní⁶⁷, výhradu zpětné koupě⁶⁸, výhradu vlastnického práva⁶⁹, výhradu lepšího kupce⁷⁰ nebo koupi na zkoušku⁷¹.

⁶⁶ § 1761 občanského zákoníku 2012

⁶⁷ § 2144 občanského zákoníku 2012

⁶⁸ § 2138 občanského zákoníku 2012

⁶⁹ § 2134 občanského zákoníku 2012

⁷⁰ § 2152 občanského zákoníku 2012

⁷¹ § 2150 občanského zákoníku 2012

Ke zřízení závazku s věcněprávními účinky je nutné, aby bylo příslušné právo či povinnost zapsány do veřejného seznamu, popřípadě rejstříku zástav⁷². Občanský zákoník 2012 neobsahuje definici veřejného seznamu, ačkoliv tento termín užívá v úvodu své Hlavy II upravující věcná práva.

Vodítko k vymezení pojmu *veřejný seznam* a jeho odlišení od *veřejného rejstříku* nabízí důvodová zpráva k občanskému zákoníku 2012, která uvádí, že veřejný seznam je souhrnné označení veřejných evidencí věcí, zatímco veřejný rejstřík je souhrnným označením veřejných evidencí osob⁷³. V aplikační praxi při zajišťování dluhů se lze vedle zřizování dalších zajišťovacích instrumentů setkat se zřizováním zákazů dispozic s majetkem dlužníků, které omezují dlužníky s nakládáním s určitými majetkovými hodnotami, které jsou zpravidla předmětem zástavního práva. V případě, že takovou majetkovou hodnotou je věc, která je zapsaná ve veřejném seznamu (např. nemovitost v katastru nemovitostí), pak není pochyb o tom, že některé z výše uvedených ujednání lze k takové věci zřídit jako věcné právo.

Nabízí se otázka, zda tomu tak bude i v případě, že bude příslušné omezení či právo zapsáno k věci, která není evidována ve veřejném seznamu, nýbrž ve veřejném rejstříku. Např. Petr Tégl uvádí, že za současného legislativního stavu lze za veřejný seznam označit pouze katastr nemovitostí a námořní rejstřík⁷⁴. Významnými majetkovými hodnotami zapisovanými ve veřejné evidenci, které jsou předmětem převodů či zatížení, jsou například podíly ve společnostech s ručením omezeným. Vzhledem k tomu, že podíly ve společnostech s ručením omezeným jsou vedeny v obchodním rejstříku (což je veřejný rejstřík osob), je *de lege lata* vyloučené, aby k podílům byla zřizována jiná věcná práva než ta, která jsou zákonem předvídána.

V aplikační praxi se nicméně zpravidla stává, že si strany zástavní smlouvy dohodnou při zřízení zástavního práva k podílu rovněž zákaz dispozic s podílem zapisovaným do obchodního rejstříku společně se zástavním právem. Ačkoliv věcně právní účinky takové zápisy *de lege lata* nemají, může mít zápis vliv na dobrou víru nabyvatele podílu nebo případně potenciálního zástavního věřitele, který by usiloval o zřízení zástavního práva k podílu zatíženému zákazem zřízení zástavního práva ve svůj prospěch.

⁷² srov. § 1309 odst. 2 občanského zákoníku 2012

⁷³ Důvodová zpráva k § 980 občanského zákoníku 2012. S. 253.

⁷⁴ TÉGL, Petr. Některé aspekty úpravy veřejných seznamů. 2014. Dostupné na: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/rekodifikace/nektere-aspekty-upravy-verejnych-seznamu>

Dle názoru autora není pro takové omezení důvod a stav *de lege ferenda* by měl umožňovat zřizování těchto závazků s věcněprávními účinky. Tento názor autor opírá o obdobnou možnost zápisu zákazu dispozic s věcněprávními účinky k věcem zapisovaným do veřejných seznamů.

2. Pohledávka

Pohledávku lze definovat jako právo na plnění dluhu a představuje kladnou hodnotu spojenou s věřitelskou stranou spektra závazku oproti dluhu, který představuje negativní hodnotu na straně dlužnické. Povahou pohledávky se právní teorie dlouhodobě zabývá zejména v kontextu aplikace určitých věcných práv na pohledávku, jakožto objekt závazku, tj. institutu relativního práva majetkového.

Předmětem odborné diskuze je tedy zpravidla hledání odpovědi na otázku, zda lze pohledávku považovat za věc z pohledu práva, a pokud ano, do jaké míry lze na pohledávky a dispozice s nimi aplikovat ustanovení o věcných právech.

Nutnost hlubší diskuze nad povahou pohledávky byla akcelerována v důsledku komercializace pohledávek a jejich využívání v obchodním styku. Chápání pohledávky jako institutu, který dříve v obecném povědomí představoval oprávnění věřitele žádat určité plnění, se rozvinutím obchodu změnilo a na pohledávku začalo být nahlíženo jako na majetkovou hodnotu sloužící k obchodním transakcím a k zajišťování dluhů. Rozvinutí a rozmach dispozic s pohledávkami tak nevyhnutelně mělo za následek nastolení odborného diskurzu směřujícího k řešení věcněprávních aspektů pohledávek.

2.1. Pohledávka jako věc

„Majetkem“ může být „skutečný majetek“ nebo majetková hodnota, zahrnující za jasně definovaných okolností pohledávky. Aby mohla být pohledávka považována za „majetkovou hodnotu“ spadající pod rozsah čl. 1 Protokolu č. 1 k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv, musí stěžovatel prokázat, že má dostatečný základ ve vnitrostátním právu, například, že existuje ustálená judikatura domácích soudů, která potvrzuje tento nárok. Teprve když toto úspěšně dokáže, může vstoupit do hry pojem „legitimní očekávání“.⁷⁵

Právní povaha pohledávky jakožto subjektivního oprávnění věřitele byla a nadále je předmětem diskuzí, a to i z toho důvodu, že civilní kodexy přijímané na území České (Československé) republiky k otázce legální definice věci přistupovaly rozdílně a inspirovaly se pojetím v různých

⁷⁵ rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 6. října 2005 ve věci Draon pro Francii, č. 1513/03

právních řádech (zejm. rakouským, německý a sovětským právem). Právní charakter pohledávky je významný zejména pro určení rozsahu aplikace věcných práv na pohledávku, jakožto předmět práva relativního.

2.1.1. Římskoprávní pojetí pohledávky

Věcí ve smyslu římského práva byly pouze hmotné celky (ať již živé, či neživé), které měly samostatnou existenci. Hlavním znakem věci v římskoprávním pojetí byla její hmotná podstata, vycházející z premisy, že každé právo musí mít v poslední instanci objekt hmotný. Nehmotné objekty normované dnešními právními řády, např. právo autorské nebo patentní, nebyly římskému právu vůbec známy.⁷⁶ Pohledávka tak nebyla způsobilá představovat věc v právním smyslu úzkého pojetí věci v římském právu. Výše uvedené souviselo i s pojetím obligace jako takové. Obligace totiž byla v římském právu individualizovaná svými subjekty a v raných dobách chápána jako vztah ryze osobní, a proto ani nepřecházela na osoby třetí s výjimkou dědické sukcese. Majetková povaha obligace se v římském právu začala prosazovat až později a spolu s ní se objevil problém, jak zajistit, aby majetkovou hodnotou, kterou každá obligace představuje, bylo možno disponovat tak, jak se dalo nakládat s majetkovými objekty charakteru jiného. Zásadní nepřenositelnost obligačního poměru na jiné osoby cestou sukcese singulární způsobila, že dosažení transportního účinku obligace bylo možné jen skrze zrušení obligace a nahrazení jí obligací novou s novým subjektem⁷⁷. Převod obligace se nejprve vypořádával pomocí novace, při které se obsah původní obligace převedl do obligace nové, a v rámci převodu se provedla výměna subjektů obligace (na věřitelské nebo dlužnické straně). Nový věřitel tak mohl nastoupit v obligační poměr aktivní delegací, čímž ovšem nebylo možné dosáhnout stejného výsledku jako převodem obligace, neboť výsledkem novace bylo svým způsobem splnění původního závazku (dluhu) původním dlužníkem, čímž také došlo k zániku veškerého zajištění, které bylo zřízeno pro zajištění dluhu z původní obligace⁷⁸.

Dalším (méně formalizovaným) způsobem převodu obligace bylo procesní zastoupení, které se za panství formulovaného procesu provádělo pomocí praetorské formule se záměnou subjektů.

⁷⁶ KINCL, Jaromír in KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK M. Římské Právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995. S. 83.

⁷⁷ SOMMER, Otakar in SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. Učebnice soukromého práva římského, I. a II. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 1946. S. 119.

⁷⁸ BURDICK L., William in BURDICK L., William. The Principles of Roman Law and their Relation to Modern Law. Rochester, N. Y.: Lawyers Co-operative Pub. Co., cl. 1938. S. 526.

Nepřenášel se již celý obligační poměr, nýbrž věřitel zmocnil osobu, jíž chtěl pohledávku postoupit, aby zažalovala nárok z obligace v roli procesního zástupce (*mandatum ad agendum*) a vymáhala ji pro sebe (*cognitor, procuratum in rem suam*). I tato forma „postoupení“ měla své nevýhody plynoucí z toho, že cesionář formálně navenek vystupoval cizím jménem, kdežto subjektem postoupené obligace zůstával formálně cedent. Dlužník tak mohl platně plnit na pohledávku pouze cedentovi a cesionářovo právní postavení bylo až do litiskontestace s postoupeným dlužníkem ohroženo možností zániku procesní plné moci⁷⁹.

Řešení problému převodu bylo nakonec nalezeno až v době císařské, kdy se prosadila forma převodu obligace pomocí prostého ujednání mezi původním a novým věřitelem, které se označovalo jako *cessio*^{80, 81}. Cesní smlouva způsobovala postup pohledávky a cesionář tak mohl po její účinnosti vymáhat pohledávku vlastním jménem. Římské právo upravovalo také odpovědnost cedenta v závislosti na kauze *cessio*. Cedent tak ručil za pravost pohledávky (stejně jako v soudobém právu) při jejím prodeji, ale nikoli v případě jejího darování. Ručení z dobytosti pohledávky upravené současným českým civilním kodexem římské právo neznalo⁸².

2.1.2. Pohledávka v obecném zákoníku občanském

Legální definici věci obsahoval obecný zákoník občanský v ustanovení § 285. Věcí v právním smyslu se dle zmíněného ustanovení rozumělo vše, co je rozdílné od osoby a slouží k užívání lidí. Pojem věci převzal obecný zákoník občanský z justiniánských digest.⁸³

Je akcentováno, že ustanovení upravuje věc v *právním smyslu*, aby bylo důsledně rozlišeno užívání pojmu v rámci právní vědy a ve smyslu jiných věd, případně v běžném smyslu. Věci byly dále děleny na hmotné a nehmotné, movité a nemovité, zužitelné a nezužitelné a na cenitelné a necenitelné⁸⁴. Za nehmotné byly považovány ty věci, které nelze vnímat smysly, například práva.⁸⁵ Obecný zákoník občanský označoval pohledávku jako tzv. osobní věcné právo⁸⁶.

⁷⁹ BURDICK L., William in BURDICK L., William. Op. cit. sub. 78. S. 120.

⁸⁰ Z latinského: *cedo, cessi – postupuji, ustupuji*

⁸¹ SOMMER, Otakar in SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. Op. cit. sub. 77. S. 234.

⁸² BURDICK L., William in BURDICK L., William. Op. cit. sub. 78. S. 121.

⁸³ ROUČEK, František in ROUČEK František, SEDLÁČEK, Jaromír, ed. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi: Díl druhý (§ 285–530). Reprint původního vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, 970 s. Komentáře velkých zákonů československých, sv. 6. S. 6.

⁸⁴ § 291 obecného zákoníku občanského

⁸⁵ § 292 obecného zákoníku občanského

⁸⁶ srov. § 859 obecného zákoníku občanského

Dle Jaromíra Sedláčka považoval obecný zákoník občanský za věc každou majetkovou hodnotu, která měla právní relevanci. Pohledávka charakter majetkové hodnoty optikou obecného zákoníku občanského měla, poněvadž obsahovala očekávání na obdržení určitého hospodářského statku. Hodnota pohledávky však nemusela vždy odpovídat hodnotě statku, který měl věřitel na pohledávku obdržet, a byla svým způsobem úměrná bonitě dlužníka. Čím menší byla pravděpodobnost, že bude věřitel dlužníkem uspokojen, tím menší byla hodnota pohledávky ve vztahu k hodnotě statku, který má být plněn.⁸⁷

K věcněprávnímu pojetí pohledávky dovodila prvorepubliková judikatura, že „*věcmi*“ ve smyslu zákona jsou *arci kromě věcí hmotných i věci nehmotné, zejména i práva a pohledávky*, „*předmětem majetkovým*“ pak jest rozuměti vše, co je v době vedené nebo hrozící exekuce dlužníkovým vlastnictvím⁸⁸. I přes odpověď prvorepublikové judikatury na otázku, zda je pohledávka věcí v právním smyslu, uvedenou výše, existovala v prvorepublikové občanskoprávní doktríně silná skupina zastánců, kteří toto pojetí odmítali. Hlavním představitelem byl zejména Antonín Randa, který odmítal přijetí teze, že by mohlo právně existovat vlastnické právo k jinému právu. Antonín Randa zastával názor, že předmětem vlastnictví, jakož i ostatních práv věcných mohou být toliko věci hmotné – nikoli práva. Vlastnictví k právům pak označoval jako tautologii nebo právnickou nemožnost.⁸⁹ Jako držbu práva pak Randa označoval skutkový výkon obsahu jistého práva bez ohledu na to, zda toto právo existuje⁹⁰. Jaromír Sedláček oproti tomu vycházel z textu obecného zákoníku občanského, který stanovil, že předmětem vlastnictví může být každá věc, tj. každá majetková hodnota a výklad pojmu vlastnictví ve smyslu užším definovaný jako právní panství nad hmotnou věcí, označoval jako odporující zákonu. Jako nehmotnou věc vnímal Jaromír Sedláček v prvé řadě právě pohledávku, která byla dle jeho výkladu rovněž předmětem vlastnictví, přičemž rozlišoval mezi dvěma poměry, které pohledávku charakterizují. Prvním poměrem je obligační vztah mezi věřitelem a dlužníkem spočívající ve skutečnosti, že věřitel může obligační žalobou z titulu existence pohledávky žalovat pouze dlužníka. Druhým poměrem je věcněprávní vztah věřitele k pohledávce, který věřiteli umožňuje bránit se zásahu třetích osob vlastnickou žalobou, případně jinými prostředky, které zákon vlastníku věci přiznává. Poměr věřitele vůči

⁸⁷ SEDLÁČEK, Jaromír in ROUČEK František, SEDLÁČEK, Jaromír, ed. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi: Díl čtvrtý. (§ 859– 1089). Reprint původního vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, 866 s. Komentáře velkých zákonů československých, sv. 4. S. 7.

⁸⁸ rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 17. října 1927, sp. zn. Zm II 87/27. [Vážný 2934]

⁸⁹ srov. RANDA, Antonín, SPÁČIL, Jiří, ed. I. Držba dle rakouského práva v pořádku systematickém: II. Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém. Praha: ASPI, 2008. Klasická právnická díla (ASPI). ISBN 978-80-7357-389-8. S. 21.

⁹⁰ Tamtéž. S. 13.

třetím osobám dle Jaromíra Sedláčka závisel na poměru prvním, tj. poměru mezi věřitelem a dlužníkem, neboť věřitel měl pohledávku jen potud, pokud je dlužník povinen plnit. Zda je dlužník povinen plnit, pak závisí opět pouze na ustanoveních obligačního práva⁹¹.

Naopak například přístup Roberta Mayr-Hartinga k vlastnickému právu k pohledávce byl oproti percepci Jaromíra Sedláčka mnohem rezervovanější. Robert Mayr-Harting uznával, že obecný zákoník občanský mluví ve svém § 353 o vlastnickém právu na právech, přičemž zejména pohledávky označuje za předmět práva vlastnického. Zastával však názor, že ačkoli právní teorie i praxe pracuje s pojmy jako zástavní nebo poživací právo na pohledávce, nevede představa práva na právech (zejména práva věcného nebo dokonce práva vlastnického na právech) k přiměřeným výsledkům. Obrat *právo na právu* nebo *vlastnictví k právu* tak vnímal pouze jako jazykovou pomůcku z nouze, která má označit postavení, které osoba k určitému právu zaujímá⁹².

2.1.3. Pohledávka v občanském zákoníku 1950

Občanský zákoník 1950 zcela opustil nazírání na právo jako na věc v právním slova smyslu. Za věc pokládal pouze ovladatelné hmotné předměty a přírodní síly, které slouží lidské potřebě.⁹³

Tehdejší právní úprava však současně připustila, že i práva mohou být předmětem právních poměrů, pokud to jak povaha práva, tak povaha právního poměru připouští. Na takové právní vztahy se aplikovala přiměřeně ustanovení o právních poměrech, jejichž předmětem byly věci.⁹⁴

2.1.4. Pohledávka v občanském zákoníku 1964

Občanský zákoník 1964 legální definici věci neobsahoval. Znění § 118 odst. 1 vymezovalo, že předmětem občanskoprávních vztahů jsou věci, a pokud to jejich povaha připouští, práva nebo jiné majetkové hodnoty. Právní věda však nadále vykládala pojem věc jako hmotné předměty a ovladatelné přírodní síly⁹⁵ a dosavadní judikatura k úpravě v občanského zákoníku 1950 tak byla nadále aplikovatelná.

⁹¹ SEDLÁČEK, Jaromír in SEDLÁČEK, Jaromír. Vlastnické právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. S. 18–19.

⁹² MAYR-HARTING, Robert in MAYR-HARTING, Robert. Soustava občanského práva. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019. S. 49.

⁹³ § 23 občanského zákoníku 1950

⁹⁴ § 28 odst. 1 občanského zákoníku 1950

⁹⁵ KINDL, Milan in FIALA, Josef, KINDL, Milan aj. Op. cit. sub. 25. S. 107.

Ze znění příslušného ustanovení dále vyplývá, že práva se za věci nepovažovala a z práv byla předmětem občanskoprávních vztahů zpravidla pohledávka, a to jak peněžitá (což bude nejčastěji), tak nepeněžitá (transformovatelná však na peníze).⁹⁶

2.1.5. Nadnárodní úpravy

Z hlediska mezinárodních unifikačních dokumentů zahrnujících úpravu dispozic s pohledávkami stojí za zmínku zejména úmluva o postoupení pohledávek, principy UNIDROIT, PECL a ECE.

Úmluva o postoupení pohledávek je produktem organizace UNCITRAL při OSN a má za cíl regulaci postoupení pohledávek mezi subjekty, které mají sídlo v různých smluvních státech⁹⁷. K účinnosti úmluvy je zapotřebí ratifikace alespoň pěti států, k čemuž doposud nedošlo, neboť signatáři jsou zatím pouze tři a ratifikující státy pouze dva⁹⁸. Úmluva o postoupení pohledávek definici pohledávky neobsahuje, nicméně (oproti úpravě v českém právu) explicitně stanoví, že postoupení pohledávky podřízené režimu úmluvy o postoupení pohledávek je účinné bez ohledu na jakékoliv smluvní ujednání mezi dlužníkem cedované pohledávky a postupitelem⁹⁹, přičemž dlužník ani postupník nejsou v takovém případě zbaveni práv na náhradu škody. Vztah mezi postupníkem a dlužníkem se řídí právem postupované pohledávky.

Principy UNIDROIT rovněž neřeší případnou věcněprávní povahu postupované pohledávky. Stejně jako úmluva o postoupení pohledávek preferují platnost postupu i v případě, že dohoda dlužníka a postupitele postup zakazuje a přiznávají dlužníku právo na náhradu škody¹⁰⁰. Bez ohledu na to, zda je postup pohledávky po právu, či není, má dlužník dle principů UNIDROIT právo na náhradu zvýšených nákladů, které mu v důsledku změny na straně věřitele vzniknou¹⁰¹. Do vyrozumění dlužníka o postoupení je dlužník zproštěn, pokud splní postupiteli¹⁰².

PECL stejně jako úmluva o postoupení pohledávek a principy UNIDROIT neobsahuje definici pohledávky, ani neřeší její věcněprávní statut. Oproti mezinárodním dokumentům uvedeným výše

⁹⁶ ŠVESTKA, Jiří in ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol. Op. cit. sub. 24. S. 579.

⁹⁷ článek 1 - 3 úmluvy o postoupení pohledávek

⁹⁸ viz https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=X-17&chapter=10

⁹⁹ článek 9 úmluvy o postoupení pohledávek

¹⁰⁰ článek 9.1.9 principů UNIDROIT

¹⁰¹ článek 9.1.8 principů UNIDROIT

¹⁰² článek 9.1.10 principů UNID

však PECL operuje, v případě porušení zákazu cese, s konceptem neúčinnosti postupu vůči dlužníkovi¹⁰³, nicméně chrání dobrou víru postupníka. Pokud postupník o doložce obsahující zákaz cese nevěděl a ani o ní vědět nemohl, postup je vůči dlužníkovi účinný i přes porušení zákazu postoupení. Nic však nezbavuje dlužníka žádat po postupiteli náhradu škody za porušení právního titulu postupované pohledávky.

Jako nejpříznivější nadnárodní úprava z pohledu dlužníka se jeví ECE, který byl i inspiračním zdrojem pro úpravu postoupení pohledávky v občanském zákoníku 2012. Stejně jako všechny unifikační návrhy zmíněné v této podkapitole stojí na principu platnosti postupu, nicméně bez dalšího stanoví neúčinnost vůči dlužníkovi v případě, že pohledávka byla postoupena s porušením ujednání věřitele a dlužníka o nezczitelnosti pohledávky. Dlužník se tak může po postupu zprotit plnění dluhu tím, že splní postupiteli nebo postupníkovi dle své volby.

2.1.6. Dnešní pojetí

Ve vztahu k právní definici věci navázal občanský zákoník 2012 na široké pojetí věci zakotvené v obecném zákoníku občanském¹⁰⁴. Věcí dle stávající právní úpravy rozumí vše, co je rozdílné od osoby a slouží potřebě lidí.¹⁰⁵

Otázka, zda lze pohledávku pokládat za věc ve smyslu její legální defice, se zakládá na sporu ohledně právní povahy pohledávky. Pokud budeme pohledávku považovat za majetkové právo, lze následně dojít k závěru, že se jedná o věc v právním slova smyslu. Na druhou stranu v případě chápání pohledávky jako určité majetkové hodnoty, která reprezentuje jeden z prvků závazku, nelze takový závěr učinit bez dalšího.

Cílem přijetí občanského zákoníku 2012 bezpochyby bylo vrátit se zpět k rakouskému širokému pojetí věci a opustit materialistické a pozitivistické hledisko druhé poloviny 19. stol., které u nás bylo zavedeno v r. 1950 pod vlivem německého a zejména sovětského právního nazírání a uchovalo se až do derogace občanského zákoníku 1964. Ostatně, jak uvádí i důvodová zpráva

¹⁰³ článek 11.301 PECL

¹⁰⁴ § 285 obecného občanského zákoníku: „*Všechno, co od osoby je rozdílné a slouží k potřebě lidí, sluje věc v právním smyslu*“

¹⁰⁵ § 489 občanského zákoníku 2012

k občanskému zákoníku 2012, koncepčně byl předlohou pro civilní právní úpravu věcí návrh občanského zákoníku 1937¹⁰⁶.

Významným argumentem pro opuštění doktríny úzkého vymezení věci byla zejména potřeba přizpůsobit se vývoji a reagovat na technologické a ekonomické změny v době, kdy nehmotné statky nabývají čím dál tím větší ekonomické hodnoty. Dle důvodové zprávy k občanskému zákoníku 2012¹⁰⁷ bylo rovněž třeba vzít v úvahu, že různé speciální zákony prolomily tehdejší civilistické dogma, podle něhož mohou být ve vlastnictví jen věci hmotné: např. zákon o ochranných známkách, zákon o průmyslových vzorech, zákon o podnikání na kapitálovém trhu, obchodní zákoník a další. Argumentem je rovněž i skutečnost, že nově přijaté pojetí věci v právním smyslu a způsobilého předmětu vlastnictví plně konvenuje čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a odpovídá i pojetí mezinárodních smluv na ochranu vlastnictví a řadě nadnárodních úprav, které např. i pohledávky chápou jako věci ve smyslu práva.

Úmysl autorů občanského zákoníku 2012 je zcela zřejmý a pohledávka by měla být (alespoň tedy prizmatem historického výkladu) vnímána jako věc v právním smyslu. Karel Eliáš odůvodňuje široké pojetí věci v právním smyslu, mimo jiné globalizačními vlivy. Uvádí, že ve světě, kde hlavní základ bohatství nepředstavují polnosti a domy, ale informace, investiční nástroje, pohledávky, patenty, ochranné známky, licence, autorská díla apod., není úzké pojetí vlastnického objektu adekvátní ekonomické a sociální realitě. Pohled Antonína Randy odmítající vnímání pohledávky jako věci je tedy založen na rozdílu mezi ekonomickou realitou tehdejší a dnešní doby.¹⁰⁸ S názory Karla Eliáše se autor ztotožňuje. Právní panství nad pohledávkou spočívá v možnosti s ní disponovat, o čemž pojednává tato práce. Pohledávka má stejně jako jiné věci své příslušenství, které představují úroky, úroky z prodlení a náklady spojené s jejím uplatněním. Užitky, které pohledávka ze své právní povahy¹⁰⁹ poskytuje, jsou úroky.

2.1.7. Typy pohledávky

Pohledávky lze různě typizovat, a to například v závislosti na době jejich vzniku (pohledávky existující a budoucí) nebo jejich právním titulu (pohledávky soukromoprávní a veřejnoprávní).

¹⁰⁶ Důvodová zpráva k § 489–493 občanského zákoníku 2012. S. 117.

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ ELIÁŠ, Karel. Objekt vlastnického práva a návrh občanského zákoníku (Také o abstrakci v juristickém myšlení). Právní rozhledy, 2011, č. 11. S. 410–412

¹⁰⁹ srov. § 491 odst. 2 občanského zákoníku 2012

Pohledávky, jejichž vznik závisí na splnění určité podmínky, jsou označovány jako pohledávky podmíněné. Případná vada pohledávek jako neurčitost, nejistota, spornost, pochybnost nebo nedobytnost může vést k vyloučení určitých dispozic s takovými pohledávkami.

2.1.7.1. Pohledávky budoucí

Budoucí je taková pohledávka, která k určitému časovému okamžiku ještě nevznikla. Vzhledem ke skutečnosti, že takový časový okamžik je třeba určit a zpravidla se tak bude dít v souvislosti s určitou dispozicí s budoucí pohledávkou, bude takovým časovým okamžikem zejména uzavření postupní nebo zástavní smlouvy, jejímž předmětem budoucí pohledávka je.

Může jít o pohledávky z již existujících právních vztahů, jejichž vznik je ale vázán na naplnění nějaké další právní skutečnosti, která dosud nenastala. Může jít o pohledávky ze smluv, které již byly uzavřeny, ale zatím nevyvolávají právní následky, protože jejich účinnost je vázána na splnění odkládací podmínky či na doložku času. Budoucími pohledávkami jsou však i pohledávky ze smluv, které dosud nebyly uzavřeny (či pohledávky z jiných právních skutečností, které ještě nenastaly). V těchto případech může existovat právní povinnost danou smlouvou uzavřít a budoucí pohledávku založit, stejně tak se může jednat o situace, kdy povinnost uzavřít takovou smlouvu ani neexistuje.¹¹⁰ Ačkoli cese budoucí pohledávky nebyla v minulé právní úpravě explicitně dovolena, judikatura k občanskému zákoníku 1964 dovodila, že takové postoupení možné je.¹¹¹ Okamžik cese budoucí pohledávky nastává společně s jejím vznikem. Stávající právní úprava již dovoluje postoupení budoucích pohledávek (resp. jejich souboru) výslovně¹¹².

Způsobilost disponovat s budoucí pohledávkou záleží výlučně na skutečnosti, zda jsou strany příslušného právního jednání schopny budoucí pohledávku určit natolik specificky, aby ji nešlo zaměnit s případnou jinou pohledávkou¹¹³. Dispozici s budoucí pohledávkou by neměla bránit ani skutečnost, že budoucí pohledávka nakonec vůbec nevznikne a nezačně existovat. Charakter budoucí pohledávky je totiž založen právě na faktu, že dojde k nějaké okolnosti, která způsobí její vznik. Budoucí pohledávky jsou tedy svým způsobem vždy podmíněné, a i kdyby byl vznik budoucí pohledávky vázán na podmínku časovou, ani taková podmíněnost nezaloží stoprocentní

¹¹⁰ HANDLAR, Jiří. Postoupení budoucích pohledávek (nejen) podle nového občanského zákoníku. Právní rozhledy 17/2013. S. 597.

¹¹¹ srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 19. července 2006, sp. zn. 29 Odo 1435/2005 nebo rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. února 2012, sp. zn. 33 Cdo 4658/2009

¹¹² § 1887 občanského zákoníku 2012

¹¹³ srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 19. července 2006, sp. zn. 29 Odo 1435/2005

jistotu, že daná budoucí pohledávka vznikne, a to z důvodu možného následku jiné právní skutečnosti (například zánik dlužníka nebo věřitele bez právního nástupce).

Individuální určitelnost budoucí pohledávky představuje nejčastější kámen úrazu a důvod vzniku vady právního jednání, na jehož základě je s budoucí pohledávkou disponováno. Dle dosavadní judikatury je požadavek určitosti smlouvy o postoupení (budoucích) pohledávek naplněn též v případě, je-li souhrn postupovaných pohledávek označen osobou dlužníka a právním důvodem jejich vzniku (např. odkazem na příslušnou smlouvu s tím, že se postupují všechny pohledávky z této smlouvy), aniž by postupované pohledávky musely být v postupní smlouvě výslovně jednotlivě identifikovány.¹¹⁴

Autor se domnívá, že výše uvedené požadavky dosavadní judikatury na určitost budoucích pohledávek při dispozicemi s nimi se již nemusí uplatnit a specifikace budoucích postupovaných pohledávek může být vágnější. Pro hromadné postoupení budoucích pohledávek je dle zákona nutné, aby byl takový soubor dostatečně určen, a to zejména odkazem na druh pohledávek a dobu jejich vzniku nebo na jejich právní titul, přičemž výše uvedené lze kombinovat a výčet rozlišovacích znaků je pouze demonstrativní. Budoucí pohledávky lze také určit odkazem na osobu dlužníka, a ačkoliv to zákon výslovně nevyžaduje, bude osoba dlužníka vedle právního titulu zpravidla zásadním identifikačním prvkem budoucí pohledávky.

2.1.7.2. Pohledávky podmíněné a podřízené

Vznik, změna nebo zánik pohledávek mohou být vázány na splnění určité podmínky dohodnuté mezi stranami závazku. Splněním odkládací podmínky dojde ke vzniku pohledávky nebo její modifikaci ve prospěch věřitele. Splněním rozvazovací podmínky dojde k zániku pohledávky nebo její modifikaci ve prospěch dlužníka.

Podřízenost pohledávky způsobuje změnu v režimu jejího uspokojení. Podřízené jsou takové pohledávky, které mohou být dlužníkem splněny až v okamžiku, kdy dojde ke splnění pohledávky nadřízené. Závazek podřízenosti je zpravidla založen dohodou mezi smluvními stranami, kterými jsou dlužník, nadřízený věřitel a podřízený věřitel, kteří svým způsobem společně odsouvají splatnost pohledávek do doby splnění pohledávky nadřízené. Pokud se podřízené pohledávky

¹¹⁴ rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 20. června 2007, sp. zn. 32 Odo 1433/2006

stanou splatnými před splatností pohledávek nadřizovaných, zpravidla obsahují výše uvedené dohody automatickou akceleraci splatnosti podřizovaných pohledávek, případně právo nadřizovaného věřitele učinit nadřizované pohledávky okamžitě splatnými.

2.1.7.3. Pohledávky nejisté a neurčité

V případě postoupení nejistých pohledávek nevzniká odpovědnost postupitele za dobytost a trvání pohledávky v době postoupení vůči postupníkovi za předpokladu, že postupník o nejistotě pohledávky nevěděl (viz kapitola 4.1.2 (*Odpovědnost za vady pohledávky*)). Nejistota nebo neurčitost pohledávky rovněž vylučuje možnost jejího jednostranného započtení¹¹⁵ (viz kapitola 4.4 (*Započtení pohledávek*)).

Zatímco tedy v případě postoupení nastupuje odpovědnost postupitele v případě nejistoty pohledávky (za předpokladu, že o ní cesionář nevěděl), nekompenzabilita pohledávek nastává ve chvíli, kdy je pohledávka nejistá *nebo* neurčitá. Z výše uvedeného pomocí gramatického výkladu vyplývá, že odpovědnost postupitele v kontextu § 1885 občanského zákoníku by neměla nastat, pokud dojde k postoupení pohledávky neurčité. Je tedy mezi nejistotou a neurčitostí pohledávky rozdíl, pokud zákonodárce usoudil, že je nutné tyto dva atributy rozlišovat? Může tady existovat pohledávka, která je jistá, avšak neurčitá? Pokud by tomu tak bylo, pak by postoupení jisté, avšak neurčité pohledávky nemělo dát za vznik odpovědnosti postupitele (ledaže by byl dán důvod pro vznik práva z vadného plnění).

K výkladu nejistoty a neurčitosti pohledávky se vyjádřil Nejvyšší soud například ve sporu ohledně započtení pohledávek a dovodil následující: „*Nejistou nebo neurčitou*“ ve smyslu § 1987 odst. 2 občanského zákoníku 2012 je (zásadně) pohledávka ilikvidní, tj. pohledávka, která je co do základu anebo výše sporná (nejistá), a jejíž uplatnění vůči dlužníku (věřiteli pasivní pohledávky) formou námitky započtení vyvolá (namísto jednoznačného, tj. oběma dotčenými stranami akceptovaného, zániku obou pohledávek v rozsahu, v jakém se kryjí) spory o existenci či výši aktivní pohledávky. Za nejistou či neurčitou nelze pohledávku považovat pouze proto, že ji dlužník neuznává (odmítá uhradit) nebo že je sporná (nejednoznačná) její právní kvalifikace ... likvidita aktivní pohledávky je hmotněprávním předpokladem započtení.“¹¹⁶

¹¹⁵ srov. § 1987 odst. 2.

¹¹⁶ rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 9. září 2020, sp. zn. 31 Cdo 684/2020

Z výše uvedeného rozhodnutí se může zdát, že Nejvyšší soud mezi nejistotou a neurčitostí nečiní faktický rozdíl. Nejistotu či spornost pohledávky lze dle názoru Nejvyššího soudu posuzovat pouze z hmotněprávního hlediska spočívajícího ve spornosti pohledávky co do výše nebo do právního důvodu. Likvidita pohledávky je z pohledu Nejvyššího soudu chápána jako její prokazatelnost, přičemž teorie rozlišuje mezi likviditou formální a likviditou materiální. Formálně likvidní jsou pohledávky vykazující určité formální znaky, které usnadňují zjištění její existence a výše. Bude tomu tak u pohledávek přiznaných pravomocným rozhodnutím či pohledávek uznaných dlužníkem. Za materiálně likvidní se považují pohledávky snadno dokazatelné nebo pohledávky, které nemohou být dlužníkem zpochybněny.¹¹⁷ Právní význam likvidity je jiný než obecný význam ekonomický. Jde o to, v jaké míře lze mít o výši i samotné existenci pohledávky pochybnosti – zejména zda je existence i výše pohledávky postavena najisto (likvidní pohledávka), anebo je co do důvodu či výše prozatím neurčena či je k jejímu zjištění a určení třeba ještě dalších postupů a náročnějšího dokazování. Likvidní se pohledávka stane např. tím, že o ní bylo již soudem pravomocně rozhodnuto (tzv. judikátní pohledávka), že byla dlužníkem uznána, byla ohledně ní stranami uzavřena dohoda o narovnání, nebo zásadně i pohledávka, kterou lze považovat za nespornou v důsledku souhlasného prohlášení stran.¹¹⁸

Nejvyšší soud se vyjádřil také ke smyslu vyloučení započtení u nejisté a neurčité pohledávky učiněné v rámci probíhajícího soudního řízení, když uvedl, že „v kontextu civilního procesu je zákaz jednostranného započtení nejistou a neurčitou pohledávkou spatřován zejména v ochraně věřitele před tím, aby řízení o jím uplatněné pohledávce bylo zdržováno složitým prokazováním protipohledávek dlužníkových. Lze-li očekávat, že by námitka započtení s ohledem na obtížnost zjišťování existence a výše započítávané pohledávky nepřiměřeně prodlužovala řízení o pohledávce uplatněné žalobou, je možné konstatovat nekompenzabilitu započítávané pohledávky pro nejistotu a neurčitost“. Nejvyšší soud však dále judikoval, že „takový výklad nelze aplikovat způsobem, který by věřitele zcela zbavoval námitky započtení jako zákonem předvídané procesní obrany. Nebylo by totiž správné, aby mohl soud odhlédnout od jakékoli vzájemné pohledávky žalovaného dlužníka, pokud proti ní žalující věřitel uplatní racionální argumentaci, neboť tím není řízení o žalobou uplatněné pohledávce bez dalšího zdržováno“.

Za nejistou a neurčitou není pohledávku uplatněnou k započtení povětšinou namístě označit, pakliže pochybnosti o její existenci vyvolává toliko spornost právní kvalifikace, nikoli

¹¹⁷ HANDLAR, Jiří. Likvidita pohledávky jako hmotněprávní předpoklad započtení. Právní rozhledy 12/2021. S. 419.

¹¹⁸ ŠILHÁN, Josef. Započtení pohledávky „nejisté nebo neurčité“. Právní rozhledy, 2018, č. 22. S. 763–773.

problematičnost zjišťování skutkových předpokladů jejího vzniku. Nadto lze usuzovat, že je dovození nekompenzability protipohledávky v rámci civilního procesu méně často přiléhavé tam, kde započítávaná pohledávka vyvstává ze stejného právního vztahu jako pohledávka uplatněná žalobou¹¹⁹. Ani v tomto rozhodnutí však Nejvyšší soud neříká, zda mezi nejistotou a neurčitostí jakožto vlastností pohledávky existuje nějaký rozdíl, a pokud ano, tak jaký. Pro získání odpovědi na tuto otázku je dle názoru autora nutné se podívat na § 1885, odst. 1 občanského zákoníku 2012, dle kterého odpovídá postupitel (v případě úplatného postoupení) postupníkovi až do výše přijaté úplaty s úroky za to, že pohledávka v době postoupení trvala, a ručí za její dobytost. To neplatí, pokud postupník věděl, že pohledávka je budoucí, nejistá nebo nedobytná. Odhlédněme nyní od skutečnosti, že odpovědnost je *ex lege* vyloučena v případě budoucích pohledávek (o nesystematičnosti tohoto pravidla je pojednáno níže). Systematickým výkladem daného ustanovení dojdeme k závěru, že odpovědnost za trvání pohledávky (tj. za její existenci a dohodnutý obsah) nenastupuje, pokud postupník věděl, že je taková pohledávka nejistá. Nejistota pohledávky tak v kontextu daného ustanovení znamená, že není jisté, zda pohledávka v době postoupení vůbec existovala, případně zda existovala v dohodnutém obsahu dle postupní smlouvy a splňovala atributy, na něž cesionář při uzavírání postupní smlouvy spoléhal. Pokud jsme schopni dojít k výkladu nejistoty pomocí úpravy odpovědnosti postupitele, lze výše uvedené abstrahovat na nejistotu jako předpoklad nekompenzability? Autor je toho názoru, že ano. Atribut nejistoty pohledávky spočívá ve spornosti co do základu, anebo obsahu pohledávky. Spornost však musí být podložena alespoň nějakými racionálními argumenty, které je možné posoudit a odůvodnit jejich přijetí nebo odmítnutí; jinými slovy nemůže být založena pouze odmítnutím plnit ze strany dlužníka. Postoupení takové pohledávky tak dá za vznik odpovědnosti cedenta v případě absence znalosti postupníka o takové nejistotě. Autor se domnívá, že neurčitost pohledávky se nezakládá ani tak na sporu o její existenci nebo obsahu, ale na objektivní nemožnosti určit, co přesně jejím obsahem je (například z důvodu stáří pohledávky nebo ztráty písemného titulu jejího vzniku). Autor je dále toho názoru, že neurčitost pohledávky (dle výše uvedeného výkladu) totiž zcela vylučuje její postupitelnost, poněvadž není možné řádně identifikovat předmět postoupení, a proto neurčitost pohledávky ani nemůže představovat její vadu (z pohledu odpovědnosti cedenta za vady předmětu plnění). Závěrem se patří uvést, že spornost pohledávky (tudíž její nejistota dle nabídnutého výkladu) jejímu postoupení nebrání¹²⁰.

¹¹⁹ rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 1. října 2018, sp. zn. 28 Cdo 5711/2017

¹²⁰ rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. června 2009, sp. zn. 20 Cdo 2529/2007

Josef Šilhán pokládá otázku (v kontextu kompenzability pohledávek), zda pod kategorii pohledávek nejistých a neurčitých spadají i pohledávky promlčené. Uvádí, že není pochyb, že tyto jednostranně započitatelné nejsou, nejde-li o případ podle § 1989¹²¹ nebo § 617¹²² občanského zákoníku 2012, ale otázkou zůstává, zda nemají být podřazeny přímo pod § 1987 odst. 1 občanského zákoníku 2012¹²³. Shodně se to týká i dalších případů „kvazipromlčení“, kdy se vymahatelnost práva při zmeškání (typicky reklamační) lhůty podmíněně ztrácí. Autor se domnívá, že pohledávka promlčená není nejistá ani neurčitá. Promlčení pohledávky dle názoru autora souvisí s její dobytostí, poněvadž v případě vznesení námítky promlčení ze strany dlužníka dojde k její nevymahatelnosti pomocí procesních předpisů.

2.1.7.4. Naturální pohledávky

Naturální pohledávky jsou takové povinnosti, které není možné vymáhat buď od počátku, neboť nejsou právem chráněny, nebo jejichž vymahatelnost se oslabila v důsledku uplynutí promlčecí lhůty. Splnění naturální pohledávky je tak zcela na vůli dlužníka, neboť k němu nemůže být donucen pomocí právních norem. Pokud dlužník splní takový svůj dluh dobrovolně, nedochází k bezdůvodnému obohacení na straně věřitele a dlužník tak ani nemůže žádat vrácení takového plnění¹²⁴.

Pohledávky, jejichž naturálnost je dána přímo zákonem, jsou pohledávky na výhru ze sázek, her a losů¹²⁵. Nevymahatelné jsou *ex lege* také pohledávky ze zápůjčky nebo úvěru, které byly k sázce, hře nebo losu poskytnuty vědomě. Pohledávky na výhru rovněž nelze zajistit, neboť právní jednání směřující ke zřízení takového zajištění je zdánlivé a nepřihlíží se k němu. Výše uvedené se neuplatní ve vztahu k pohledávkám ze sázek, hry nebo loterie provozovaných státem nebo podléhajících úřednímu povolení. Dalším případem zákonné nevymahatelnosti pohledávky je regresní nárok na splnění dluhu z titulu zákonného ručení za dluh dítěte, který vznikl před nabytím plné svéprávnosti dlužníka.

¹²¹ § 1989 občanského zákoníku 2012: „Promlčení pohledávky započtení nebrání, nastalo-li po době, kdy se pohledávky staly způsobilými k započtení“

¹²² § 617 odst. 2 občanského zákoníku 2012: „I po uplynutí promlčecí lhůty se strana může dovolat svého práva při započtení, pokud mohlo být k započtení přistoupeno kdykoli před uplynutím promlčecí lhůty“

¹²³ § 1987 odst. 1 občanského zákoníku 2012: „K započtení jsou způsobilé pohledávky, které lze uplatnit před soudem“

¹²⁴ RABAN, Přemysl in RABAN, Přemysl et al. Op. cit. sub. 7 S. 21.

¹²⁵ srov. § 2873 a násl. občanského zákoníku 2012

Předchozí právní úprava stanovila, že pohledávky, které jsou nepostižitelné výkonem rozhodnutí, postoupit nelze. Autor se však domnívá, že nešlo o vyloučení postupitelnosti naturálních pohledávek, ale těch práv věřitele, které nelze postihnout výkonem rozhodnutí podle procesních právních předpisů (viz kapitola 4.1.4 (*Pohledávky nezpůsobilé k postoupení*)), ačkoli tak uvádí např. Karel Eliáš, když dovozuje, že naturální pohledávky nadále z postoupení vyloučeny nejsou, poněvadž občanský zákoník 2012 se v tom směru odklonil od německého vzoru a přijal řešení odpovídající jak klasice římského práva a zdejší historické úpravě, tak většině úprav zahraničních¹²⁶. Občanský zákoník 1964 necílil na vyloučení možnosti postupu pohledávek, které jsou nevymahatelné, nýbrž na vyloučení postupu těch pohledávek, které nelze věřiteli *odebrat* ani v případě, že je proti němu vedeno exekuční řízení. Ostatně pro vyloučení možnosti postupu naturálních pohledávek není důvod. Dlužník může naturální pohledávku po právu plnit a pokud je postupník srozuměn s tím, že postupovanou pohledávku nemůže vymáhat, je na jeho vůli, zda takový statek přijme do svého vlastnictví a jaká bude protihodnota (vzhledem k pravděpodobné nedobytnosti pohledávky), kterou za postoupení cedentovi dá. Na tomto místě je i nutné poznamenat, že oslabení práva vymáhat promlčenou pohledávku nastává až ve chvíli, kdy dlužník námitku promlčení uplatní. Není tedy vyloučeno, že i taková pohledávka bude přiznána vykonatelným soudním rozhodnutím, pokud dlužník bude laxní ve výkonu svých práv a námitku promlčení nevznese. Dle stávající právní úpravy tak není důvod, aby byly naturální pohledávky obecně vyloučeny z dispozic, vyjma těch případů, které jsou přímo stanoveny zákonem¹²⁷.

2.1.8. Soubor pohledávek

Soubor pohledávek (současných i budoucích) je postupitelný v rámci globální cese (viz kapitola 4.1.9 (*Globální cese*)), je-li takový soubor pohledávek dostatečně určen, zejména pokud se jedná o pohledávky určitého druhu vznikající věřiteli v určité době nebo o různé pohledávky z téhož právního důvodu.¹²⁸

Je zajímavá otázka, zda se dá soubor pohledávek označit za hromadnou věc. Hromadnou věcí je soubor jednotlivých věcí náležejících téže osobě, považovaný za jeden předmět a jako takový nesoucí společné označení pokládající se za celek a tvořící hromadnou věc¹²⁹. Petr Tégl uvádí, že kategorie „souboru věcí“ a „věci hromadné“ jsou dva odlišné instituty s odlišným obsahem.

¹²⁶ ELIÁŠ, Karel. Některé otázky související s postoupením pohledávky. Sborník Karlovarské právnické dny, 2014, č. 22. S. 17–36

¹²⁷ srov. § 1897 odst. 1 občanského zákoníku 2012

¹²⁸ § 1887 občanského zákoníku 2012

¹²⁹ § 501 občanského zákoníku 2012

Zatímco soubor věcí (pluralita věcí) je prostou množinou více samostatných věcí – ať již je jejich povaha jakákoli (hmotné, nehmotné, movité, nemovité, evidované, či neevidované ve veřejném seznamu) a ať již vlastnicky náleží jedné osobě či více osobám, pak věc hromadná je souborem věcí určité zvláštní kvality. I civilní kodex samotný oba pojmy důsledně rozlišuje (srov. např. § 2850 odst. 1 a 2 občanského zákoníku 2012) a Petr Tégl tak názory, které se snaží obě kategorie ztotožňovat, odmítá¹³⁰. Názor, že soubor věcí a věc hromadná představují totožný pojem, zastává například Lukáš Vymazal¹³¹. Autor je zajedno s Petrem Téglem, že i soubor pohledávek může tvořit hromadnou věc, ale jen pokud bude takový soubor současně naplňovat definiční znaky věci hromadné. Petr Tégl dále uvádí, že apriorně však nelze zcela vyloučit situace, kdy i více pohledávek bude možné pod pojem hromadné věci zařadit. Představit si lze případ, kdy jeden věřitel disponuje skupinou pohledávek za jedním dlužníkem, z jednoho právního titulu (ze smlouvy), přičemž věřitel hodlá převést soubor pohledávek pouze jako určitou univerzalitu (mezi pohledávkami existuje určitá užší hospodářská souvislost – postupují se všechny pohledávky věřitele z konkrétní smlouvy)¹³². Autor je toho názoru, že vzhledem k přísnějším znakům souboru pohledávek jakožto hromadné oproti souboru pohledávek v režimu globální cese dle § 1887 občanského zákoníku 2012 nemůže dojít k situaci, kdy by určitá množina pohledávek obstála jako hromadná věc, ale nesplňovala by kvalitu nutnou pro její posouzení jako soubor pohledávek. Převod takového souboru by tak měl být vždy považován za globální cesi v kontextu výše zmíněného ustanovení, nikoli jako převod vlastnického práva k hromadné věci tvořené množinou pohledávek z důvodu speciality ustanovení § 1887 občanského zákoníku 2012.

Na druhou stranu se autor domnívá, že jak k souboru pohledávek, tak k množině pohledávek jakožto věci hromadné by mělo být možné zřídit zástavní právo. Zastavení hromadné věci představované množinou pohledávek by mohlo mít praktické využití ve chvíli, kdy by zástavní věřitel chtěl ochránit pořadí svého zástavního práva při vzniku nové pohledávky, která přibude do hromadné věci, neboť ujedná-li se za trvání zástavního práva k hromadné věci samostatné zástavní právo k jednotlivé věci, která náleží k zástavě, zástavní právo nevznikne¹³³. Zástavní věřitel by tak nemusel chránit své postavení pomocí zákazu zřízení zástavního práva (ať již sjednaného jako právo relativní, či absolutní) a mohl by se spolehnout, že vznikem nové pohledávky tato automaticky přibude k zástavě. Při zastavení hromadné věci se totiž zástavní právo vztahuje na

¹³⁰ TÉGL, Petr in OBCZAN LIVE: LZE ZASTAVIT SOUBOR POHLEDÁVEK? dostupné z: <https://www.obczan.cz/clanky/obczan-live-lze-zastavit-soubor-pohledavek?do=detail-export>

¹³¹ VYMAZAL, Lukáš. Zástavní právo. 3. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019. S. 77.

¹³² TÉGL, Petr, op. cit. sub. 130.

¹³³ § 1348 občanského zákoníku 2012

zástavcovy jednotlivé věci náležející k zástavě a jí sloužící, ať jsou kdekoli. Zástavní právo se vztahuje na každou jednotlivou věc, která k hromadné věci přibude, a zanikne ke každé jednotlivé věci, která se od hromadné věci odloučí.¹³⁴ Problematická by však mohla být perfekce takového zástavního práva. Pro zřízení zástavního práva k hromadné věci je nutné uzavření zástavní smlouvy formou veřejné listiny¹³⁵ a jeho zápis do rejstříku zástav¹³⁶. Dle předpisu o rejstříku zástav by taková hromadná věc spadala pod kategorii *věc hromadná – ostatní*¹³⁷. Zástavě, která je obchodním závodem, zásobami nebo jinou hromadnou věcí, se jako její označení zapisuje obvyklé souhrnné pojmenování hromadné věci (např. stádo krav, zásoby obilí, sbírka poštovních známek) a další údaje uvedené o hromadné věci v zástavní smlouvě, v rozhodnutí nebo v jiné listině, na jejímž základě se zápis provádí. Tímto údajem je zejména místo, kde se hromadná věc nalézá, případně označení, pod kterým je zapsána v obchodním rejstříku (např. odštěpný závod)¹³⁸. Ačkoliv údaje zapisované o hromadné věci jsou vymezeny taxativně, z předpisu o rejstříku zástav je patrné, že hromadnou věcí způsobilou být zástavou je především hromadná věc zahrnující množinu věcí movitých hmotných. Zřízení takového zástavního práva by tak pravděpodobně narazilo na technické možnosti rejstříku zástav a pravděpodobně také na neochotu notářů k vyhotovení notářského zápisu zahrnujícího příslušnou zástavní smlouvu.¹³⁹ Zřízením zástavního práva k pohledávkám – hromadné věci by dle názoru autora nedošlo k aplikaci ustanovení § 1335, odst. 2 občanského zákoníku 2012, které (nesprávně – viz kapitola 4.2.2 (*Perfekce zástavního práva*)) zbavuje strany zástavní smlouvy povinnosti notifikovat dlužníka o zřízení zástavního práva v případě, že je zástavní právo k pohledávce zapisováno do rejstříku zástav. V tomto případě by totiž došlo k zápisu zástavního práva k hromadné věci, nikoli k samotným pohledávkám.

Je ale možné zřídit zástavní právo k souboru pohledávek v režimu legální definice v § 1887 občanského zákoníku 2012? Petr Tégl v této diskusi opět nesouhlasí se závěry výkladového stanoviska prezidia Notářské komory ČR, VS 3/2014 z 16. července 2014, z něhož vyplývá, že nejenže nelze zřídit zástavní právo k souboru pohledávek v režimu hromadné věci, protože takový soubor definiční znaky hromadné věci nenaplnuje, ale rovněž také to, že nelze zřídit zástavní právo k samotnému souboru pohledávek (nikoliv v režimu hromadné věci), poněvadž zákonodárce

¹³⁴ § 1347 občanského zákoníku 2012

¹³⁵ srov. § 1314 odst. 2, písm. a) občanského zákoníku 2012

¹³⁶ srov. § 1319 odst 2 občanského zákoníku 2012

¹³⁷ § 4, písm. d) předpisu o rejstříku zástav

¹³⁸ § 6 předpisu o rejstříku zástav

¹³⁹ srov. Výkladové stanovisko prezidia Notářské komory ČR, VS 3/2014 z 16. 7. 2014 k souboru pohledávek jako věci (ne)způsobilé k zápisu do Rejstříku zástav (coby věci movité hromadné) dostupné z: https://www.nkcr.cz/data/predpisy/vnitni-predpisy/vykladova-stanoviska/vs_3-2014.pdf

výslovně tuto možnost v zákoně neumožnil (na rozdíl od možnosti zastavení samotné pohledávky)¹⁴⁰. Zde autor opět musí souhlasit s Petrem Téglem, že i zřízení zástavního práva k souboru pohledávek by mělo být možné¹⁴¹, nicméně bude postrádat praktického významu. Pokud bude zřízeno zástavní právo k souboru (existujících) pohledávek, bude se režim zástavního práva řídit plně ustanoveními o zástavním právu k pohledávce¹⁴², rozdílem bude pouze jejich identifikace v zástavní smlouvě. V případě souboru budoucích pohledávek vznikne zástavní právo k příslušné pohledávce spadající do takového souboru až okamžikem jejího vzniku.

¹⁴⁰ Výkladové stanovisko Prezidia Notářské komory ČR, VS 3/2014 z 16. 7. 2014. Op. cit. sub. 139.

¹⁴¹ TÉGL, Petr. Op. cit. sub. 130.

¹⁴² § 1335 a násl. občanského zákoníku 2012

3. Dluh

Vedle pohledávky představující právo věřitele na plnění ze závazku existuje také korespondující povinnost dlužníka k plnění, která je označována jako dluh. Dluh představuje pasivní složku jmění dlužníka, a má tedy zápornou majetkovou hodnotu snižující dlužníkův majetek.

Pokud jsme výše došli k závěru, že pohledávka je věcí v právním smyslu, nabízí se otázka, zda by tak nešlo nahlížet i na jí odpovídající dluh. Ustanovení § 495 občanského zákoníku 2012 označuje souhrn dluhů a majetku osoby jako její jmění. Majetkem osoby se pak dle uvedeného ustanovení rozumí souhrn všeho, co dané osobě patří. Ústavní soud judikoval, že majetek je hodnota vyjádřená určitým obecným ekvivalentem (v penězích) a že o majetku nelze pojmově uvažovat v případech, kdy sice jde o pojmenovatelně movité věci, které však postrádají jakoukoli vyjádřitelnou hodnotu¹⁴³. Vedle majetku upravuje občanský zákoník ještě institut vlastnictví, které zahrnuje vše, co osobě patří, všechny její věci hmotné i nehmotné¹⁴⁴.

Majetek osoby by se tedy dal definovat jako soubor všech majetkových (pod majetek nelze subsumovat osobnostní práva) práv, která osobě přísluší. Dané ustanovení tak nepřímou stanoví, že povinnost (dluh) nemůže osobě patřit, a nemůže tedy být součástí jejího vlastnictví, neboť není aktivem. Důvodová zpráva k občanskému zákoníku 2012 uvádí, že pojem jmění je tvořen aktivy a pasivy, která označuje jako věci a dluhy. Úmyslem zákonodárce tak (alespoň dle historického výkladu podloženého textem důvodové zprávy k občanskému zákoníku 2012) nebylo přiznat dluhu věcněprávní statut.

K pojetí dluhu jako věci velmi zajímavě pojednal David Szostok v kapitole 3.1.3 *Dluh jako věc?* své rigorózní práce *Věc v právním smyslu*, obhájené dne 17. května 2016. David Szostok dospěl k závěru, že dluh věcí v právním smyslu není, a to zejména s ohledem na skutečnost, že dlužník případně nedisponuje žádným panstvím nad dluhem – nemůže tyto záležitosti (vyloučení působení jiných osob na věc vlastníkem ovládanou) nijak ovlivnit či se jim jakkoli bránit. Při konceptu dluhu jako věci v právním smyslu by to však možné bylo, čímž by docházelo k reálnému setření rozdílu mezi absolutními a relativními právy¹⁴⁵. S daným závěrem lze pouze souhlasit, neboť jedinou dispozicí,

¹⁴³ rozhodnutí Ústavního soudu České republiky ze dne 8. prosince 1999, sp. zn. IV. ÚS 324/99

¹⁴⁴ § 1011 občanského zákoníku 2012

¹⁴⁵ SZOSTOK, David. *Věc v právním smyslu*. Praha, 2016. Rigorózní práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra občanského práva. Vedoucí práce Elischer, David. S. 65.

kteřou dlužník může bez souhlasu jiných osob s dluhem udělat, je jeho umoření, čímž však pouze plní svou převzatou nebo uloženou povinnost.

3.1. Převzetí dluhu

Převzetí dluhu (označované jako privativní intercese) představuje změnu závazku v osobě dlužníka, na jejímž základě vstoupí do závazkového vztahu jiná osoba namísto dlužníka, která převezme jeho povinnost plnit pohledávku věřitele. Převzetí dluhu je činěno na základě ujednání mezi dlužníkem a přejímatelem dluhu, přičemž věřitel musí k převzetí udělit souhlas.¹⁴⁶ Nutnost souhlasu věřitele s převzetím dluhu je logickým projevem požadavku na zachování právního postavení věřitele a hodnoty jeho pohledávky, neboť je legitimní, aby měl věřitel možnost zabránit změně v osobě dlužníka, jejíž bonita, solidita nebo solventnost by mohla mít za následek zhoršení dobytosti jeho pohledávky. Konstrukce teorie převzetí dluhu se zakládá na analogii učení o cesi pohledávky.

Převzít dluh lze pouze na základě dvoustranného právního jednání, což znamená, že pro účinnost převzetí se vyžaduje projev vůle dlužníka, jehož povinnost plnit věřiteli zaniká. Jednostranné prohlášení domnělého přejímatele dluhu nevyvolá převzetí, a to ani v případě, že by s takovým prohlášením věřitel souhlasil.¹⁴⁷ Smlouva o převzetí dluhu může být uzavřena za úplatu, nebo bezúplatně. Ze smlouvy o převzetí dluhu by mělo být patřno i to, k čemu se pro případ úhrady dluhu přejímatelem zavazuje přejímateli původní dlužník. Smlouva o převzetí dluhu se po svém uzavření (mezi původním dlužníkem a přejímatelem) stává účinnou až věřitelovým souhlasem. Bez takového souhlasu nevyvolá smlouva o převzetí dluhu zamýšlené právní účinky. V případě absence souhlasu by vznikl pouze právní poměr mezi původním dlužníkem a třetí osobou, věřitel by však se třetí osobou v žádném právním vztahu nebyl¹⁴⁸.

Zákon nestanoví formu smlouvy o převzetí dluhu. Vzhledem k tomu, že převzetím dluhu se nemění obsah závazku, se autor domnívá, že by absence požadavku dodržení určité formy měla přetrvávat, i pokud se jedná o převzetí dluhu ze závazku, který je založen právním jednáním, pro nějž zákon určitou formu stanoví.¹⁴⁹ Výše uvedené uvádí také Bohumil Dvořák, když tvrdí, že pro smlouvu o převzetí dluhu nelze zásadně (*ex lege*) vyžadovat písemnou formu i přesto, že

¹⁴⁶ § 1888 občanského zákoníku 2012

¹⁴⁷ rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 26. října 1995, sp. zn. 5 Cmo 431/94

¹⁴⁸ rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. ledna 2016, sp. zn. 29 Cdo 2109/2012

¹⁴⁹ srov. § 564 občanského zákoníku 2012

v případech, kdy dochází k převzetí dluhu z právních jednání obligatorně písemných, by mohl být požadavek písemné formy odůvodněn zvýšeným zájmem na jistotě právního styku, případně z důvodu varování příjemce před tíživým závazkem.¹⁵⁰

(Nepřímým) předmětem smlouvy o převzetí dluhu může být dluh existující či podmíněný, případně i dluh, který vznikne dlužníkovi až v budoucnu. Budoucí dluh však musí být ve smlouvě o převzetí specifikován takovým způsobem, aby bylo možné určit, o jaký dluh se jedná. Lze tak určit například odkazem na osobu věřitele, výši plnění nebo na titul vzniku pohledávky věřitele. Účinnost převzetí u budoucích dluhů nastane (analogicky jako cese budoucí pohledávky) až k okamžiku vzniku přejímaného vzniku, a to za předpokladu, že byl s převzetím udělen souhlas ze strany věřitele. Převzít lze rovněž dluh promlčený nebo případně dluh, které je představován naturální obligací.

Komentářová literatura se rozchází v odpovědi na otázku, zda lze převzít povinnost, jejímž obsahem bylo plnění, které mělo být provedeno osobně dlužníkem. Tomáš Kindl uvádí, že předmětem smlouvy o převzetí dluhu mohou být i povinnosti, jejichž splnění je vázáno právě jen na osobu dlužníka, a argumentuje požadavkem souhlasu věřitele s převzetím. Pokud věřitel udělí souhlas s provedením osobního dluhu jiným dlužníkem, nutně to znamená právě to, že je pro něj osoba nového dlužníka z hlediska plnění plně vyhovující¹⁵¹. S výše uvedeným nesouhlasí Bohumil Dvořák, který zastává názor, že z převzetí jsou vyloučeny dluhy, které jsou výlučně vázány na osobu dlužníka¹⁵², tj. ty povinnosti, které smrtí dlužníka zanikají¹⁵³. Ve výše uvedeném se autor ztotožňuje s názorem Tomáše Kindla, neboť by mělo být na posouzení věřitele, zda je pro něj plnění poskytnuté příjemcem dluhu dostatečným ekvivalentem k plnění, které by jinak poskytl původní dlužník. Pokud věřitel vyhodnotí, že příjemce dluhu není s to dluh splnit, neudělí souhlas převzetím a smlouva o převzetí dluhu nenabude účinnosti. Pokud se naopak věřitel domnívá, že jeho právní postavení nebude převzetím dluhu ohroženo, nebo naopak bude posíleno, není důvod věřiteli odepřít možnost umožnit převzetí dluhu vázaného na osobu dlužníka. Tento výklad podporuje dle názoru autora i ustanovení § 1936 odst. 1 občanského zákoníku 2012, které stanoví, že věřitel musí přijmout plnění, které mu se souhlasem dlužníka nabídne třetí osoba, ledaže se jedná o plnění vázané na osobní vlastnosti dlužníka. Takové plnění věřitel přijmout nemusí, ale

¹⁵⁰ DVORÁK, Bohumil in HULMÁK, Milan a kol. Op. cit. sub. 14. S. 765.

¹⁵¹ KINDL, Tomáš in ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. Op. cit. sub. 26, s. 336

¹⁵² DVORÁK, Bohumil in HULMÁK, Milan a kol. Op. cit. sub. 14. S. 767.

¹⁵³ srov. § 2009 občanského zákoníku 2012

není pojmově vyloučeno, aby ho nepřijal. Pokud tedy zákon umožňuje věřiteli takové plnění přijmout, není důvod, aby povinnost k tomuto plnění nemohla být od dlužníka převzata.

Souhlas věřitele se změnou v osobě dlužníka je podmínkou účinnosti smlouvy o převzetí dluhu. Pro souhlas není zákonem předepsaná žádná forma, lze ho tak učinit i ústně. Tento projev vůle věřitele způsobuje, že od okamžiku, kdy dojde původnímu dlužníkovi nebo příjemci dluhu, stává se smlouva o převzetí dluhu účinnou a k plnění dluhu je zavázán nový dlužník, zatímco povinnost původního dlužníka k plnění dluhu zaniká.

Právo věřitele udělit souhlas s převzetím dluhu netvoří obsah závazkového vztahu mezi věřitelem a původním dlužníkem, nýbrž jde o součást složené právní skutečnosti, jejímž účinkem se přenáší povinnost zaplatit dluh na nového dlužníka.¹⁵⁴ Nejvyšší soud judikoval, že souhlas nepředstavuje majetkové právo, a toto právo věřitele se tedy nepromlčuje¹⁵⁵. Souhlas je perfektní v okamžiku, kdy dojde jedné ze stran smlouvy o převzetí dluhu. Souhlas věřitele se bude týkat pouze skutečnosti, že namísto původního dlužníka nastupuje příjemce dluhu. Věřiteli nepřislouží vyjadřovat se v souhlasu k obsahu závazku mezi dlužníkem a příjemcem dluhu založeném smlouvou o převzetí dluhu a věřitel tak do smlouvy nemůže nijak zasahovat¹⁵⁶. Zákon nestanoví pro udělení souhlasu žádnou lhůtu, připadá však v úvahu, aby si lhůtu stanovil dlužník a příjemce dluhu ve smlouvě o převzetí dluhu.

Pokud věřitel souhlas s převzetím neudělí nebo ho odmítne udělit, nevznikne mezi věřitelem a příjemcem dluhu právní vztah. I přes neúčinnost smlouvy o převzetí dluhu má však kýžený příjemce dluhu povinnost zařídit, aby dlužník nemusel věřiteli plnit.¹⁵⁷ Může tak učinit tím, že sám splní dluh dlužníka věřiteli nebo jinak zajistí, že dluh dlužníka zanikne (přichází v úvahu i to, že zajistí, že věřitel dlužníkovi dluh promine).

Analogicky s ustanoveními o cesi pohledávky upravuje občanský zákoník 2012 i rozsah námitek, které příjemci dluhu náleží v případě převzetí dluhu, který zůstává novému dlužníkovi zachován. Zajištění dluhu poskytnuté příjemcem dluhu nebo dlužníkem trvá po převzetí i nadále. Zajištění

¹⁵⁴ rozhodnutí Ústavního soudu České republiky ze dne 23. září 2014, sp. zn. IV. ÚS 2929/13

¹⁵⁵ rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 20. července 2009, sp. zn. 23 Cdo 1737/2009

¹⁵⁶ DVOŘÁK, Bohumil in HULMÁK, Milan a kol. Op. cit. sub. 14. S. 766.

¹⁵⁷ § 1889 občanského zákoníku 2012

poskytnuté třetí osobou však trvá, jen pokud poskytovatel zajištění souhlasil se změnou v osobě dlužníka.¹⁵⁸

Autoři občanského zákoníku 2012 se při tvorbě ustanovení týkajících se převzetí dluhu inspirovali úpravou § 1408 obecného zákoníku občanského, upravujícího převzetí hypotekárního dluhu. Stávající právní úprava stanoví, že v případě převodu věci evidované ve veřejném seznamu, (veřejným seznamem se rozumí v současné chvíli pravděpodobně pouze katastr nemovitostí a námořní rejstřík, jak je uvedeno v kapitole 1.10 (*Závazky s věcněprávními účinky*) výše)), nastává vyvratitelná domněnka, že na nabyvatele přejde i dluh zajištěný zástavním právem nebo jistotou na převáděné věci váznoucí.¹⁵⁹

Po účinnosti převodu má zcizitel právo vyzvat věřitele, aby namísto něho přijal nabyvatele jako nového dlužníka. V případě, že věřitel neodmítne souhlas udělit, nastane nevyvratitelná domněnka jeho udělení, pokud byl na tento následek ve výzvě upozorněn. Převzetí hypotekárního dluhu může nastat jen v případě, že zcizitel věci zapsané ve veřejném seznamu a obtížené zástavním právem je současně obligačním dlužníkem. Opačný výklad by nebyl logický a mohl by mít za následek změnu závazku na straně dlužníka bez jeho vědomí a souhlasu a mohl by zároveň zhoršit právní postavení zástavního věřitele. Občanský zákoník 2012 nestanoví věřiteli lhůtu, ve které se má zciziteli vyjádřit k jeho kvalifikované výzvě k udělení souhlasu. Vzorová úprava v obecném zákoníku občanském stanovila věřiteli lhůtu 6 měsíců, po jejímž uplynutí se uplatní výše uvedená nevyvratitelná domněnka. Aktuální úprava převzetí hypotekárního dluhu již lhůtu pro udělení souhlasu věřiteli nestanovuje. Lhůta by v každém případě měla být přiměřená okolnostem případu, zejména by měla umožňovat věřiteli zjištění majetkové situace nabyvatele zatížené věci, aby mohl vyhodnotit důsledky, které by pro něj změna dlužníka znamenala.

3.2. Přistoupení k dluhu

Změny závazku na straně dlužníka lze docílit i bez jeho souhlasu pomocí institutu přistoupení dluhu (neboli kumulativní intercese). Na rozdíl od převzetí dluhu nedochází ke změně v osobě dlužníka, nýbrž k přistoupení dalšího dlužníka do existujícího závazkového právního vztahu a zvýšení počtu osob na straně dlužnické. Kumulativní intercese má svou povahou velmi blízko

¹⁵⁸ § 1890 občanského zákoníku 2012

¹⁵⁹ § 1888 odst. 2 občanského zákoníku 2012

k ručení, které je způsobem zajištění dluhu¹⁶⁰ s tím rozdílem, že věřitel nemusí žádat splnění pohledávky nejprve po obligačním dlužníkovi a až následně po třetí osobě obtíženě rukojemstvím.

Přistoupení k dluhu má za následek vznik pasivní solidarity¹⁶¹, a věřitel má tedy možnost žádat celé plnění po kterémkoliv z dlužníků. Na rozdíl od převzetí dluhu může k přistoupení dojít i bez souhlasu, nebo dokonce přes nesouhlas původního dlužníka, neboť původní dlužník nemusí být stranou smlouvy o přistoupení¹⁶². V případě pasivní solidarity se uplatní vyvratitelná domněnka, že podíly na dluhu jsou u všech spoludlužníků v jejich vzájemném poměru stejné¹⁶³. Pokud dlužník plní věřiteli více než činí jeho podíl na dluhu, má vůči ostatním dlužníkům zákonný regresní postih na náhradu toho, co za ně plnil¹⁶⁴.

Stejně jako u převzetí dluhu nestanoví zákon formu smlouvy o přistoupení dluhu a může tak být uzavřena mezi věřitelem a přistupujícím dlužníkem i ústně. Způsobilým dluhem k přistoupení dalšího dlužníka může být jak buď dluh existující, či budoucí, případně i dluh, který je vázán na osobu původního dlužníka, a to analogicky dle závěrů týkajících se převzetí dluhu. Judikatura k úpravě přistoupení k dluhu v občanském zákoníku 1964 vylučovala přistoupení k dluhu, který v době přistoupení ještě nevznikl, když uvádí, že „jde o přístup dalšího dlužníka do existujícího závazkového právního vztahu, a to vedle původního dlužníka (tzv. kumulativní intercese)¹⁶⁵. Tomáš Kindl s odkazem na výše uvedené rozhodnutí zastává názor, že tato judikatura bude aplikovatelná i na stávající právní úpravu¹⁶⁶. Na tomto místě autor s Tomášem Kindlem nesouhlasí a domnívá se, že i přes výše uvedený závěr Nejvyššího soudu by nemělo nic bránit dohodě stran, aby nový dlužník přistoupil k dluhu, který vznikne v budoucnu, pokud jej lze dostatečně určit¹⁶⁷. Autor tent názor opírá o analogickou možnost cese budoucí pohledávky, které obsahově odpovídá (na druhé straně spektra závazku) budoucí dluh. Pokud lze doposud neexistující dluh určit odkazem například na osobu věřitele, dlužníka a právního titulu závazku, pak není důvod pro vyloučení možnosti takové právní jednání platně učinit. K přistoupení dojde analogicky jako u cese budoucí pohledávky s účinností ke vzniku příslušného dluhu, který je předmětem smlouvy o přistoupení.¹⁶⁸

¹⁶⁰ srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 16. února 2010, sp. zn. 20 Cdo 2080/2008

¹⁶¹ srov. § 1872 občanského zákoníku 2012

¹⁶² srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. května 2010, sp. zn. 21 Cdo 126/2008

¹⁶³ § 1875 občanského zákoníku 2012

¹⁶⁴ § 1876, ods. 1 občanského zákoníku 2012

¹⁶⁵ rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. srpna 2012, sp. zn. 33 Cdo 2035/2011

¹⁶⁶ KINDL, Tomáš in ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. Op. cit. sub. 26. S. 343.

¹⁶⁷ shodně DVORÁK, Bohumil in HULMÁK, Milan a kol. Op. cit. sub. 14. S. 784.

¹⁶⁸ rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 15. listopadu 2016, sp. zn. 32 Cdo 1362/2016

Zákonodárce v souvislosti s rozmnožením počtu dlužníků myslel rovněž na právní postavení osob, které dluh existujícího dlužníka zajistily. Po poskytovateli zajištění nelze nic žádat pro neplnění nového dlužníka, pokud s přistoupením k dluhu nedal tento poskytovatel zajištění souhlas. Stávající zajištění tak tedy pouze zajišťuje dluh původního dlužníka, nikoli dlužníka přistoupivšího k závazku. Princip ochrany poskytovatele zajištění vychází z teze, že třetí osoba poskytla zajištění dluhu určité osoby zpravidla s přihlédnutím ke vztahu, jaký ji k osobě dlužníka pojí. Poskytovatel zajištění také mohl při rozhodnutí, zda poskytne zajištění, nebo jeho poskytnutí odmítne, vycházet z vyhodnocení bonity obligačního dlužníka. Třetí straně by tak nemělo být na újmu to, že věřitel se dohodne s další osobou, která v době poskytnutí zajištění na závazku nefigurovala na přistoupení k dluhu a tato osoba následně dluh nesplní.

3.3. Převzetí majetku

Přijetím občanského zákoníku 2012 došlo k obnovení úpravy důsledků převzetí veškerého majetku osoby, případně jeho poměrné části. Stávající právní úprava stanoví, že v případě takového převodu dojde *ex lege* ke vzniku pasivní solidarity zcizitele a nabyvatele takového majetku ve vztahu k dluhům, které s převzatým majetkem souvisí a o nichž nabyvatel věděl, nebo vědět musel. Důkazním břemenem ohledně (ne)vědomosti nabyvatele majetku nebo jeho kvóty je obtížen věřitel. Povinnost nabyvatele plnit je však omezena hodnotou nabytého majetku.¹⁶⁹ K aplikaci zákonného přistoupení k dluhu dochází dle dikce zákona jen v případech, kdy ke zcizení majetku dochází z vůle dlužníka (tj. musí se jednat o převod), a nikoli v situacích přechodu majetku.

Pokud je nabyvatelem osoba blízká, neuplatní se pravidlo omezení plnění uvedené výše aplikovatelné ve vztahu k třetím osobám. Pokud osoba blízká prokáže, že o určitém dluhu nevěděla, nebo vědět nemusela, aplikuje se omezení uvedené výše i na ni.¹⁷⁰

Jakékoliv ujednání mezi stranami transakce vylučující výše uvedené následky, je ze zákona neúčinné vůči věřitelům dluhů souvisejících s takto nabytým majetkem.¹⁷¹ Pravidlo se neaplikuje v situacích, kdy k univerzální právní sukcesi ohledně dluhů dojde v důsledku jiné, právním řádem

¹⁶⁹ § 1893 odst. 1 občanského zákoníku 2012

¹⁷⁰ § 1893 odst. 2 občanského zákoníku 2012

¹⁷¹ § 1893 odst. 3 občanského zákoníku 2012

předvídané skutečnosti, jako je přeměna právnické osoby nebo při zcizení závodu nebo pobočky.¹⁷²

Pravidlo stanovující automatické převzetí dluhů souvisejících s převáděným majetkem směřuje na ochranu věřitelů. Úprava vychází z praktické zkušenosti a poznání, že jsou i četné případy, kdy dlužník buď přímo sleduje převedením svého majetku nebo jeho kvóty na jinou osobu vyhnutí se splnění dluhů, přičemž k ohrožení zájmu převodcových věřitelů může kromě toho dojít i mimoděk. Zákodárce tak usoudil, že v těchto případech je třeba poskytnout věřitelům adekvátní ochranu.¹⁷³ Důsledky spojené s převzetím dluhu nejsou v českém právu novinkou a byly již zakotveny v § 1409 obecného zákoníku občanského, ovšem s absencí korespondující úpravy u osoby blízké.

¹⁷² § 1894 občanského zákoníku 2012

¹⁷³ Důvodová zpráva k § 1893 občanského zákoníku 2012. S. 457.

4. Dispozice s pohledávkou

Pohledávky, a to zejména peněžité, jsou nezřídka předmětem ekonomických transakcí. Jejich hodnota je odvislá od solventnosti dlužníka, a proto ne vždy odpovídá jejich skutečná cena jejich hodnotě nominální.

Níže uvedené kapitoly obsahují popis a rozbor jednotlivých typů dispozic s pohledávkami. Zvláštní kapitolu pak tvoří pojednání o pohledávkách vzniklých na základě jednání, které jsou podřízeny cizímu právu a konsekvencem, které tato skutečnost může mít pro nakládání s takovými pohledávkami podle českého práva.

4.1. Cese

Pravděpodobně nejčastější dispozicí s pohledávkou je její postoupení (cese) na třetí osobu. Obsahově se jedná o změnu v subjektech závazku, a to konkrétně změnu věřitelů. Postoupit lze celou pohledávku anebo případně jen její část. Částečné postoupení pohledávky peněžitého charakteru jistě nebude činit praktické problémy, nabízí se však otázka, zda je možné částečně postoupit pohledávku, která je nedělitelná. Vzhledem k tomu, že zákon připouští pluralitu věřitelů i u nedělitelného plnění¹⁷⁴, se autor přiklání k názoru, že takové postoupení možné je. Postoupením části nedělitelného plnění dojde ke vstupu nového věřitele do závazku (k přistoupení k pohledávce)¹⁷⁵ mezi dlužníkem a postupitelem a vytvoří se solidární věřitelství.

K cesi může dojít nejen na základě právního jednání stran (tj. uzavření smlouvy o postoupení), ale rovněž na základě univerzální právní sukcese, nebo rozhodnutím orgánu veřejné moci. V zákonem stanovených případech může dojít k postoupení pohledávky i přímo ze zákona. K postoupení pohledávky *ex lege* dochází například při splnění dluhu za dlužníka osobou, která za splnění dluhu ručí nebo ho jinak zajišťuje¹⁷⁶. Pokud ručitel nebo poskytovatel zajištění za dlužníka plní, nevyžaduje se souhlas dlužníka s přijetím takového plnění věřitelem a splněním dluhu vstupuje tato osoba do práv věřitele a má právo, aby jí dlužník vyrovnal, co za něj plnila. Pohledávka věřitele na ni přechází včetně příslušenství, zajištění a dalších práv s pohledávkou spojených. Občanský zákoník 1964 konstruoval právo postihu dlužníka tím, kdo namísto něho plnil, jako

¹⁷⁴ srov. § 1870 občanského zákoníku 2012

¹⁷⁵ DVORÁK, Bohumil, in HULMÁK, Milan a kol. Op. cit. sub. 14. S. 734.

¹⁷⁶ § 1937 občanského zákoníku 2012

právo nově vzniklé (originární), nevážící se nijak na původní věřitelovu pohledávku. Podstata subrogace je v tom, že osoba, která plnila namísto dlužníka, nabývá pohledávku v tom stavu, v jakém náležela původnímu věřiteli, a může vymáhat její splnění dlužníkem¹⁷⁷. Věřitel je povinen vydat poskytovateli plnění potřebné doklady o pohledávce a sdělí mu vše, co je k uplatnění pohledávky zapotřebí. Plnicí osoba má tak vůči dlužníku tzv. subrogační regres a nabývá původní pohledávku věřitele, která splněním dluhu nezaniká. Svým způsobem tak dojde k zákonné změně v osobě věřitele. Subrogační regres je z hlediska dlužníka i z hlediska rozsahu vstupu do postavení věřitele efektivně postoupením pohledávky (osoba zajišťující dluh si kupuje pohledávku za dlužníkem)¹⁷⁸.

Poskytnutí zajištění dluhu (ať již ve formě ručení, nebo poskytnutím jiné jistoty) není ze zákona vázano na souhlas dlužníka zajišťované pohledávky (samozřejmě přichází do úvahy situace, kdy si strany zákaz zřízení zajištění dluhu dohodnou v právním titulu pohledávky). Splněním dluhu za dlužníka (ať již splněním ručitélského závazku nebo např. výkonem zástavního práva) dojde k účinnosti subrogačního regresu a poskytovatel zajištění se stane novým věřitelem dlužníka ohledně zajištěné pohledávky. Platí to však i v případě, že je pohledávka na základě dohody stran nepostupitelná? Poskytnutí zajištění a následná úhrada pohledávky za dlužníka by totiž mohla být efektivním nástrojem, jak ujednání mezi věřitelem a dlužníkem o nepostupitelnosti pohledávky obejít. Jakub Porod uvádí, že lze obecně předpokládat, že přestože dojde k dohodě o zákazu postoupení pohledávky, neznamená to implicitní zákaz zajištění dluhu. Bere-li tedy dlužník na vědomí, že k zajištění může dojít, dává tím souhlas s možnou subrogací, byť s pouhým postoupením nesouhlasí. Jedinou výjimkou by v souladu s uvedeným patrně mohlo být, pokud by účelem (výslovně artikulovaným) smlouveného zákazu postoupení pohledávky bylo skutečně zakázat, aby pohledávka byla zajištěna¹⁷⁹. S výše uvedeným lze jednoznačně souhlasit, neboť *pactum de non cedendo* sleduje zamezení účinků právního jednání, jehož kauzou je vůle převést pohledávku na postupníka. Autor se domnívá, že pokud by úmyslem ručitele a věřitele a cílem úhrady pohledávky za dlužníka bylo pouze obejít zákaz postoupení pohledávky, mělo by být takové jednání stiženo buď (relativní) neplatností pro rozpor s dobrými mravy, případně by mělo být posouzeno jako cese podle § 555 odst. 2 občanského zákoníku 2012¹⁸⁰.

¹⁷⁷ Důvodová zpráva k § 1936 – § 1938 občanskému zákoníku 2012. S. 462.

¹⁷⁸ POROD, Jakub in PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, marg. č. 5. S. 2089.

¹⁷⁹ Tamtéž.

¹⁸⁰ § 555 odst. 2 občanského zákoníku 2012: „Má-li být určitým právním jednáním zastřeno jiné právní jednání, posoudí se podle jeho pravé povahy.“

Ačkoliv se autoři občanského zákoníku při tvorbě ustanovení o subrogačním regresu inspirovali BGB¹⁸¹, stejné pravidlo obsahoval již obecný zákoník občanský¹⁸². Otázkou je, zda je ustanovení o subrogačním regresu dispozitivní nebo kogentní. Autor se domnívá, že se jedná o ustanovení dispozitivní a dovozuje tak ze skutečnosti, že dle ustanovení § 1937 občanského zákoníku má věřitel *právo, aby jí dlužník vyrovnal, co za něj plnila*. Nemělo by tedy nic bránit tomu, aby osoba, která za dlužníka plnila, toto právo předem vyloučila. Muselo by se tak však stát na základě hmotněprávního ujednání mezi obligačním dlužníkem a ručitelem, resp. osobou poskytující zajištění. Ke stejnému závěru dochází rovněž Jaromír Sedláček, když uvádí, že subrogační nárok podle § 1385 obecného zákoníku občanského může doznat změny na základě zvláštního poměru mezi plátcem a hlavním dlužníkem. Předně to může být smlouva, která mění subrogační nárok, buď že jej vylučuje, nebo omezuje¹⁸³. Svým způsobem by se tak z pohledu ručitele jakožto osoby potenciálně oprávněné ze subrogačního regresu jednalo o prominutí budoucího dluhu.

Pokud za dlužníka plní třetí osoba, která není v jakémkoli zajišťovacím poměru vůči věřiteli, má právo (před splněním dluhu, nebo při plnění) požadovat po věřiteli, aby mu svoji pohledávku postoupil¹⁸⁴. Pokud taková osoba plní se souhlasem dlužníka (a nejedná se o plnění vázané na osobní vlastnosti dlužníka), má věřitel povinnost plnění přijmout¹⁸⁵. Dlužník a (formálně a materiálně cizí) plnící osoba tak mohou defacto donutit věřitele svou pohledávku postoupit i proti jeho vůli, poněvadž věřitel nemá možnost odmítnout plnění a zároveň se po něm může žádat, aby svou pohledávku postoupil. Zákon nekonkretizuje, jakým způsobem má k postoupení pohledávky z věřitele na plnící osobu dojít. Pokud měl být předlohou § 1422¹⁸⁶ obecného zákoníku občanského, pak by mělo k postoupení pohledávky dojít ze zákona. Obecný zákoník občanský totiž stanovil, že úhradou dluhu dojde k výkupu pohledávky – ten nastává *ex lege*, přijme-li věřitel plnění, a zvláštního postupu pohledávky není třeba¹⁸⁷. Právní teorie se shoduje v tom, že jde o nucený postup, který nastává bez ohledu na vůli věřitele¹⁸⁸. Na rozdíl od zákonné subrogace má

¹⁸¹ Důvodová zpráva k § 1936 – § 1938 občanskému zákoníku 2012. S. 463.

¹⁸² srov. § 1358 obecného zákoníku občanského

¹⁸³ SEDLÁČEK, J. in ROUČEK František, SEDLÁČEK, Jaromír, ed. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi: Díl šestý. (§§ 1342 až 1502). Reprint původního vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, 680 s. Komentáře velkých zákonů Československých, sv. 6. S. 44.

¹⁸⁴ § 1936 odst. 2 občanského zákoníku 2012

¹⁸⁵ § 1936 odst. 1 občanského zákoníku 2012

¹⁸⁶ § 1422 obecného zákoníku občanského: „Kdo zaplatí dluh jiného, za který neručí (§ 1358), může před placením anebo při něm žádati na věřiteli, aby mu postoupil svá práva; učiní-li tak, působí placení jako výku pohledávky“

¹⁸⁷ SEDLÁČEK, J. in ROUČEK František, SEDLÁČEK, Jaromír, ed. Op. cit. sub. 183. S. 274.

¹⁸⁸ POROD, Jakub in PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník. Op. cit. sub. 178. S. 2087 nebo BANYAIOVÁ, Alena in ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Jiří a kol. Op. cit. sub. 26. S. 426.

ale plnící osoba možnost neuplatnit své právo na postoupení pohledávky, například pokud chce za dlužníka plnit s úmyslem darovacím. Pokud by ale úmyslem zákonodárce nebylo převzetí doslovného ustanovení § 1422 občanského zákoníku občanského (tj. plnění by neznamenal *ex lege* výkup pohledávky), mělo by dojít k postupu na základě ujednání plnící osoby a věřitele, přičemž pokud by věřitel odmítl pohledávku postoupit, měla by mít osoba, která dluh za dlužníka splnila, možnost domáhat se uzavření postupní smlouvy žalobou na nahrazení projevu vůle. Tento mechanismus se autorovi zdá zbytečně komplikovaný, pokud bylo úmyslem zákonodárce zajistit smluvní subrogaci v okamžiku plnění dluhu. V kontextu smyslu daného ustanovení se tak autor přiklání k názoru, že k postoupení pohledávky dojde automaticky splněním dluhu za předpokladu, že osoba plnící dluh uplatní žádost o postoupení vůči věřiteli. Stejně jako v případě zákonného subrogačního regresu přejde s pohledávkou její příslušenství, práva s ní spojená a zajištění. Stejně tak by měl původní věřitel vydat novému věřiteli potřebné doklady k uplatnění pohledávky. Autor je toho názoru, že se uplatní § 1883 a § 1884 občanského zákoníku 2012. Vzhledem k postupu pohledávky bez vůle původního věřitele zastává autor názor, že by věřitel neměl odpovídat za vady pohledávky dle § 1885 občanského zákoníku 2012 ani v režimu práv z vadného plnění dle § 2099 a násl. občanského zákoníku 2012.

4.1.1. Smlouva o postoupení

Postoupení pohledávky se děje smlouvou mezi stávajícím věřitelem jako postupitelem a novým věřitelem jako postupníkem. Podstatou smlouvy o postoupení pohledávky je změna závazku na straně určitého subjektu, v daném případě věřitele¹⁸⁹.

Občanský zákoník 2012 nepředepisuje pro postoupení určitou formu právního jednání. Tento přístup přinesl změnu oproti úpravě v občanském zákoníku 1964, který pod sankcí neplatnosti trval na písemné formě postupní smlouvy¹⁹⁰.

Cedent a cesionář tak mohou postoupit pohledávku i na základě ujednání učiněného ústně, a to i bez ohledu na to, zda pro platné zřízení závazku, na němž se postoupená pohledávka zakládá, zákon určitou formu vyžaduje. Smlouva o postoupení je smlouvou konsenzuální, k převodu tedy dojde ve chvíli, kdy strany dospějí ke konsenzu ohledně obsahu smlouvy. V případě, že je postupována pohledávka, která je předmětem insolvenčního řízení, a má dojít ke změně věřitele

¹⁸⁹ srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 15. května 2013, sp. zn. 31 Cdo 3043/2010

¹⁹⁰ srov. § 524 odst. 1 občanského zákoníku 1964

v takovém insolvenčním řízení, musí být převod pohledávky doložen veřejnou listinou nebo listinou, na které je úředně ověřena pravost podpisů osob, které ji podepsaly¹⁹¹.

4.1.2. Odpovědnost za vady pohledávky

Postoupení pohledávky nemusí být úplatné. Autor výše uvedené dovozuje z § 1885 odst. 1 občanského zákoníku 2012, který stanoví, že byla-li pohledávka postoupena za úplatu, odpovídá postupitel postupníkovi až do výše přijaté úplaty s úroky za to, že pohledávka v době postoupení trvala, a ručí za její dobytost. Z daného ustanovení tak *a contrario* vyplývá, že pohledávku lze postoupit i bezúplatně, přičemž bezúplatné postoupení bude výhradně představovat *causa donandi*, tj. darování pohledávky. Odpovědnost postupujícího věřitele se však neuplatní, pokud postupník věděl, že pohledávka je budoucí, nejistá nebo nedobytná. Odpovědnost postupitele v případě úplatného postoupení lze dle mého názoru ve smlouvě vyloučit, neboť se jedná o ustanovení dispozitivní. Stejně tak lze ale odpovědnost postupitele smluvně rozšířit například tak, že postupitel bude odpovídat do výše hodnoty postoupené pohledávky (v případě, že úplata za postoupení by byla nižší).

V zákonném režimu pak postupitel odpovídá jednak za právní vady pohledávky (tj. že pohledávka v době postupu existuje), jednak za vady faktické (vady spočívající v nedostatečné bonitě dlužníka mající za následek nevymahatelnost pohledávky). Ustanovení by šlo interpretovat i tak, že u odpovědnosti postupitele za právní vady pohledávky je případné plnění z titulu vady omezeno na výši úplaty za postoupení (včetně úroků) a výše ručení za dobytost pohledávky je omezena na výši postoupené pohledávky. Pokud by tak byla pohledávka postoupena za nižší cenu, než je její nominální hodnota, byl by limit v případě obou plnění jiný.

Stejně tak by šlo výše uvedené ustanovení vyložit tak, že v případě právních vad má postupitel zvláštní odpovědnost za vady, kdežto v případě nedobytnosti pohledávky mu vzniká zákonný ručitelský závazek vůči cedentovi. Autor se domnívá, že takový výklad by nebyl správný s přihlédnutím k tomu, že úprava vychází z § 1397 obecného zákoníku občanského¹⁹². Stejně tak

¹⁹¹ § 18 odst. 1 insolvenčního zákona

¹⁹² § 1397 obecného zákoníku občanského: „Kdo postoupí pohledávku bezplatně, tedy daruje, neodpovídá za ni. Stane-li se však postup úplatným způsobem, odpovídá převodce příjemci jak za pravost, tak za dobytost pohledávky, ale nikdy za více, než obdržel od postupníka“

uvádí i Karel Eliáš¹⁹³ a komentářová literatura¹⁹⁴. Odborná literatura k obecnému zákoníku občanskému rovněž zdůrazňuje, že odpovědnost za dobytost není rukojemstvím (tj. ručením) a postupiteli nevzniká vůči dlužníku subrogační regres¹⁹⁵.

Nedobytnost pohledávky spočívá zpravidla v nesolventnosti dlužníka a objektivní nemožnosti dlužníka pohledávku splnit. Z hlediska posuzování, zda je pohledávka dobytá, či ne, by dle názoru autora nemělo být přihlíženo k subjektivní stránce jednání dlužníka, tj. k jeho vůli, nebo nevoli plnit. To, že dlužník odmítne plnit pohledávku dobrovolně, ještě neznamená, že je pohledávka nedobytná a že nebude možné uspokojit právo postupníka pomocí exekuce.

Objektivní nemožnost plnění (například z důvodu nedostatečného majetku) je však překážkou pro dobrovolné i nedobrovolné splnění pohledávky. Nedobytnost pohledávky je třeba posuzovat k okamžiku účinnosti cese. Pokud je tedy pohledávka dobytá ve chvíli, kdy dojde k jejímu postoupení a stane se nedobytnou například v důsledku zmenšení majetku dlužníka později, odpovědnost za dobytost postupitele nenastupuje. Pro vznik odpovědnosti postupitele za nedobytnost pohledávky není nutné, aby byla pohledávka neúspěšně exekučně vymáhána proti dlužníkovi.

Odpovědnost za dobytost a trvání pohledávky nenastupuje v případě, že postupník věděl, že pohledávka je budoucí, nejistá nebo nedobytná. Pojednání o nejistých a neurčitých pohledávkách je obsaženo v kapitole 2.1.7.3 (*Pohledávky nejisté a neurčité*) níže.

Vyloučení odpovědnosti v rámci postoupení budoucích pohledávek se autorovi zdá z pohledu daného ustanovení mírně nesystematické. Nejistota nebo nedobytnost představují vady pohledávky, kdežto pohledávka budoucí představuje určitý typový znak pohledávky související s časovým okamžikem jejího vzniku. Zákonodárce tím pravděpodobně cílil na posílení právního postavení postupitele z důvodu dosavadní judikatury týkající se postoupení budoucích pohledávek. Nejvyšší soud totiž v této souvislosti v rámci předchozí právní úpravy judikoval, že „*předmětem postoupení může být i pohledávka budoucí, tj. taková, která v době uzavření postoupní smlouvy ještě neexistuje a má vzniknout teprve v budoucnu. ... Okamžik postupu budoucí pohledávky je totožný s okamžikem, kdy pohledávka vznikne*“¹⁹⁶. Okamžik vzniku odpovědnosti

¹⁹³ ELIÁŠ, K. Op. cit. sub. 126.

¹⁹⁴ DVOŘÁK, Bohumil in HULMÁK, Milan a kol. Op. cit. sub. 14. S. 752.

¹⁹⁵ SEDLÁČEK, Jaromír in ROUČEK František, SEDLÁČEK, Jaromír, ed. Op. cit. sub. 183. S. 173.

¹⁹⁶ rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. června 2009, sp. zn. 20 Cdo 2529/2007

postupitele je tak vázán na okamžik vzniku budoucí pohledávky. Tento okamžik však nemusí být možné ke dni uzavření postupní smlouvy přesně určit, postupitel by tak odpovídal za vadu pohledávky, která mohla vzniknout až po uzavření postupní smlouvy. Tento přístup zákonodárce je pro věřitele postupujícího budoucí pohledávku jistě příznivý, nicméně je sporné, zda je úplné vyloučení odpovědnosti postupitele logické. Skutečnost, že pohledávka ještě neexistuje ke dni uzavření postupní smlouvy, neznamená, že je taková pohledávka nejistá nebo neurčitá. Pokud by byla postoupena pohledávka, která vůbec neexistuje (a zároveň není ani budoucí pohledávkou), nemělo by to znamenat neplatnost postupní smlouvy, ale právě vznik odpovědnosti postupitele¹⁹⁷.

Zákon explicitně uvádí, že souhlas dlužníka se pro platné postoupení nevyžaduje. Nicméně strany si mohou v rámci vzájemných práv a povinností obsažených v závazku podmínit cesi souhlasem dlužníka¹⁹⁸. O následcích absence souhlasu dlužníka na případné postoupení pohledávky přes takový obligační zákaz jejího zcizení je pojednáno v kapitole 4.1.11 (*Zákaz postoupení pohledávky*) níže.

4.1.3. Fiduciární postoupení pohledávky

Od postoupení pohledávky (cese), které je specificky upraveno v občanském zákoníku 2012, je třeba odlišovat postoupení pohledávky na věrnou ruku (tzv. fiduciární cesi, označovanou též jako tzv. inkasocesi). Při fiduciárním postoupení pohledávky se pohledávka – na rozdíl od cese – převádí do majetku postupníka „jen formálně“, neboť není jejím smyslem (účelem), aby se postupník stal „novým hmotněprávním“ věřitelem dlužníka, ale aby „postoupenou pohledávku“ vymohl vlastním jménem ve prospěch postupitele a aby to, co vymohl, předal (po srážce sjednané odměny) postupiteli. Při tzv. fiduciární cesi nejde o skutečný postup, neboť postupník totiž nemá vážnou vůli nabýt postupitelovu pohledávku do svého majetku, ale pouze vůli získat odměnu za to, že pohledávku po dlužníku vymůže a získaný výtěžek předá postupiteli. Postoupení pohledávky se při tzv. fiduciární cesi tedy jen předstírá (simuluje) se záměrem, aby se postupník mohl (vůči dlužníku) prezentovat hmotněprávním titulem, který ho opravňuje k vymáhání pohledávky vlastním jménem, a aby (vůči dlužníku) současně zůstalo zastřeno (disimulováno), že postupníku ve skutečnosti jde jen o získání odměny za vymožení pohledávky ve prospěch postupitele. Postoupení pohledávky na věrnou ruku (tzv. fiduciární cese), i když bývá zejména v oblasti „finančních služeb“ hojně využíváno, není zákonem zvláště upraveno. Někdy se dovozuje, že jeho

¹⁹⁷ srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 17. ledna 2012, sp. zn. 33 Cdo 681/2010

¹⁹⁸ obligační zákaz postoupení pohledávky je latinsky označován jako *pactum de non cedendo*

skutečnou podstatou je nepřímé zastoupení postupitele (věřitele vymáhané pohledávky) a že je proto třeba smlouvu posoudit podle ustanovení o konverzi právního úkonu. Povaha tzv. fiduciární cese je ovšem složitější; není pro ni příznačné jen nepřímé zastoupení věřitele vymáhané pohledávky, ale především to, že postupník při vymáhání pohledávky postupuje vůči dlužníku stejně, jako kdyby byl vskutku hmotněprávním věřitelem a jako kdyby o vymožené plnění chtěl rozmnožit svůj majetek, a že dlužníku má být a zůstat (často z čistě subjektivních důvodů) skutečná povaha vztahu (poskytnutí „finanční služby“ za úplatu) skryta (utajena). Smlouvu o tzv. fiduciární cesi je třeba podle názoru Nejvyššího soudu považovat za nepojmenovaný kontrakt a za platný právní úkon, ledaže by odporovala obsahu nebo účelu zákona.¹⁹⁹

4.1.4. Pohledávky nezpůsobilé k postoupení

Zákon výslovně vylučuje možnost postoupení pohledávek, které zanikají smrtí (kapitola 4.1.4.1 (*Pohledávky zanikající smrtí*)), a pohledávek, jejichž obsah by se v důsledku změny věřitele změnil k tíži dlužníka (kapitola 4.1.4.4 (*Pohledávky jejichž obsah by se změnil k tíži dlužníka*)).²⁰⁰

Občanský zákoník 2012 dále výslovně stanoví určité pohledávky, které jsou ze zákona nepostupitelné (kapitola 4.1.4.5 (*Pohledávky vyloučené z postoupení ze zákona*)). Postoupit také nelze pohledávky veřejnoprávní povahy (kapitola 4.1.4.6 (*Pohledávky veřejnoprávní povahy*)).

Občanský zákoník 2012 nepřevzal ustanovení § 525 odst. 1, věty druhé občanského zákoníku 1964, které stanovilo nepostupitelnost pohledávek, které nemohou být postiženy výkonem rozhodnutí. Úmyslem zákonodárce zde nebylo vyloučit z možnosti postoupení pohledávky promlčené nebo naturální, u kterých došlo k oslabení práva na uspokojení pomocí orgánu veřejné moci. Smyslem daného ustanovení byla ochrana věřitele, kterému byla odebrána možnost postoupit pohledávky, zajišťující jeho základní existenční potřeby, které jsou procesními předpisy chráněny před jeho věřiteli, pokud vystupuje v pozici dlužníka, proti kterému probíhá výkon rozhodnutí.

Rozsah pohledávek, které nepodléhají výkonu rozhodnutí, upravuje občanský soudní řád²⁰¹. Jedná se například o pohledávky náhrady, kterou podle pojistné smlouvy vyplácí pojišťovna, má-li být

¹⁹⁹ rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 20. listopadu 2014, sp. zn. 21 Cdo 389/2014

²⁰⁰ § 1881 odst. 2 občanského zákoníku 2012

²⁰¹ srov. § 317–319 občanského soudního řádu

náhrady použito k novému vybudování nebo k opravě budovy (projev principu ochrany dlužníka ve vztahu k jeho sociálnímu právu na bydlení²⁰²), výživné na dítě, dávky sociální péče nebo příplatek k důchodu a zvláštní příspěvek k důchodu. Absence ustanovení § 525 občanského zákoníku 1964 ve stávající úpravě vyvolává pochybnosti a převažujícím doktrinárním názorem je, že dispozice s takovými pohledávkami by měly být i nadále vyloučeny (např. Bohumil Dvořák²⁰³ nebo Petra Myšáková²⁰⁴). Autor souhlasí, že s ohledem na sociální aspekt pohledávek uvedených v § 317 občanského soudního řádu by mělo být dispoziční právo věřitele vyloučeno, neboť se jedná o pohledávky omezené výlučně na osobu věřitele, jež jsou zásadní pro jeho hmotné zajištění. Tyto pohledávky mají stejnou povahu (co do smyslu jejich existence) jako nepostupitelné pohledávky na výživné, pohledávky na důchod nebo výměnek, o nichž je referováno níže. Nepostupitelnost by se však již neměla vztahovat na pohledávky uvedené v § 318 (pohledávky podnikatelů) a § 319 (pohledávky autorské odměny) občanského soudního řádu, které upravují rozsah možného výkonu rozhodnutí, neboť by tím došlo k nedůvodnému zásahu do vlastnického práva věřitelů k těmto pohledávkám.

4.1.4.1. Pohledávky zanikající smrtí

Ustanovení § 1881 odst. 1 občanského zákoníku 2012 výslovně uvádí, že nelze postoupit pohledávku, která zaniká smrtí (bez uvedení subjektu, který je předmětem takové právní události). Autor se domnívá, že vymezení nepostupitelných pohledávek mělo být přesnější, poněvadž úmysl zákonodárce směřoval k omezení postupitelnosti těch pohledávek, které zanikají smrtí věřitele. Pro vyloučení možnosti postoupit pohledávky, které zanikají smrtí dlužníka, nevidí autor praktický důvod.

Pohledávky vázané na právní existenci subjektu závazku – fyzické osoby, budou v případě dlužníka i věřitele zpravidla nepeněžitého charakteru. Pohledávka, která zaniká smrtí dlužníka, může spočívat v provedení určité činnosti, kterou je způsobilý provést pouze a jenom konkrétní dlužník (například vytvoření uměleckého díla). Občanský zákoník 2012 výše uvedené uvádí výslovně v části týkající se zániku závazků z důvodu smrti jedné ze stran²⁰⁵. Pokud ale lze určit

²⁰² SMOLÍK, Petr in SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, DOLEŽÍLEK, Jiří a kol. Občanský soudní řád. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, marg. č. 1. S. 1432.

²⁰³ DVOŘÁK, Bohumil in HULMÁK, Milan a kol. Op. cit. sub. 14. S. 737.

²⁰⁴ MYŠÁKOVÁ, Petra in PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Op. cit. sub. 178. S. 2009.

²⁰⁵ srov. § 2009 odst. 1 občanského zákoníku 1964

majetkovou hodnotu pohledávky vázanou na dobu trvání života dlužníka, autor nevidí důvod, proč by taková pohledávka nemohla být předmětem postoupení na jiného věřitele.

Naopak pohledávka, která se váže na osobu konkrétního věřitele, je nepostupitelná z toho důvodu, že dlužník by nemohl pohledávku plnit jiné osobě než právě konkrétnímu věřiteli, se kterým je tato pohledávka spjata (nikdo jiný by tedy nemohl takovou pohledávku uplatnit). Obdobné ustanovení obsahoval již obecný zákoník občanský, který stanovil, že práva, která lpí na osobě a s ní i zanikají, nemohou být postoupena²⁰⁶. Osobou, na níž lpí právo, byla myšlena osoba věřitele, neboť dlužník nemá právo – má pouze korespondující povinnost.

4.1.4.2. Pohledávka na náhradu nemajetkové újmy

Dřívější právní úprava (oproti stávající) výslovně uváděla dva typy pohledávek, které jsou vázány na osobu věřitele, a tedy nemohou být předmětem převodu na nabyvatele. Jednalo se o pohledávky na výplatu bolestného a na náhrady za ztížení společenského uplatnění²⁰⁷.

Taková práva vznikají v důsledku neoprávněných zásahů do osobnostních práv fyzické osoby, které vytváří bezprostřední vazbu mezi oprávněnou a povinnou osobou; právo vzniklé v důsledku zásahu je právem osobním, které zaniká smrtí oprávněného nebo povinného (jako osoby, která má povinnost poskytnout příslušné zadostiučinění oprávněné osobě)²⁰⁸. Ve vztahu k dřívější právní úpravě tedy judikatura dovodila, že práva a povinnosti z odpovědnosti za protiprávní zásah do osobnostních práv fyzické osoby jsou vázány na osobu postižené fyzické osoby i na osobu původce protiprávního zásahu, nelze je převést na jiný subjekt, zanikají jak smrtí dotčené fyzické osoby, tak smrtí nebo zánikem původce zásahu a nepřechází na dědice či jiné právní nástupce²⁰⁹.

Na satisfakční povaze těchto pohledávek přijetí občanského zákoníku 2012 nic nezměnilo, nicméně autor zastává názor, že právo vydání konkrétního peněžitého plnění, které přísluší věřiteli jako zadostiučinění za způsobenou nemajetkovou újmu, může být předmětem postoupení.

Pokud odhlédneme od právního důvodu vzniku takové peněžité pohledávky, jedná se o pohledávku na vydání finančního plnění v určité výši proti konkrétní osobě. Autor proto nevidí

²⁰⁶ srov. § 1393 obecného zákoníku občanského

²⁰⁷ srov. § 579 odst. 2 občanského zákoníku 1964

²⁰⁸ srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. září 2005, sp. zn. 30 Cdo 1051/2005

²⁰⁹ rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci ze dne 22. července 2009, sp. zn. 1 Co 315/2008

důvod, proč by taková pohledávka nemohla být předmětem cese. Opírat nemožnost postoupení pouze o právní titul vzniku pohledávky je z pohledu autora zbytečným zásahem do možnosti dispozic s majetkem věřitele bez současného právního, ekonomického nebo společenského racia. Stejný názor zastává i komentářová literatura²¹⁰ a další autoři²¹¹. Zároveň však autor souhlasí, že postoupení samotného práva na (dosud nevyčíslené) zadostiučinění v důsledku neoprávněného zásahu do osobnostních práv postoupit nelze, poněvadž takové právo je opravdu vázáno na osobu konkrétního věřitele, do jehož osobnostních práv bylo zasaženo, a konkrétního dlužníka, který se deliktu dopustil. Autor se domnívá, že taková cese by měla být vyloučena nejen kvůli vazbě práva na konkrétního věřitele, ale také z důvodu komplikací, které by mohly být způsobeny případným vymáháním takového práva jinou osobou (postupníkem) než osobou, které byla nemajetková újma způsobena.

Pokud je však již výše zadostiučinění vyčíslena (například dohodou stran nebo konstitutivním soudním rozhodnutím) a věřitel nabyde nárok na peněžní plnění v přesně stanovené výši (tj. pohledávka se stane splatnou), jedná se z pohledu autora o odvozené majetkové právo od původního práva vzniklého v důsledku porušení právní povinnosti škůdce, které již předmětem cese (nebo jiných dispozic) být může.

4.1.4.3. Pohledávky na výživné

Vyživovací povinnost²¹² je zákonná povinnost rodinněprávní povahy upravující práva osob, které jsou zákonem chráněny pro případ, že se ocitnou v nouzi, a povinnosti osob, které mají odpovědnost je materiálně zabezpečit. Vztah mezi těmito osobami vyplývá výhradně z titulu jejich rodinněprávního vztahu. Vzhledem ke smyslu vyživovací povinnosti, tj. zajištění individuálních potřeb konkrétního jedince v případě jeho hmotné nouze, se jedná o právo ryze osobního charakteru, které je z povahy věci omezeno na dobu trvání života oprávněné osoby.

Vyživovací povinnost je pro svou povahu chápána jako povinnost – až na zákonem stanovené výjimky – kogentní, neboť se nedotýká jen individuálních zájmů oprávněné osoby, ale její plnění sleduje i zájem obecnější, přesahující hranice uspokojování individuálních potřeb. Přežití osob

²¹⁰ srov. DVOŘÁK, Bohumil in HULMÁK, Milan a kol. Op. cit. sub. 14. S. 737.

²¹¹ srov. HADAMČÍK, Lukáš. Postoupení pohledávky na peněžité odčinění nemajetkové újmy. Právní rozhledy, 2016, č. 19. S. 667–671.

²¹² obecná úprava v § 910 a násl. občanského zákoníku 2012

a zajištění výživy v konkrétních případech je zájmem celé společnosti. Vyživovací povinnost tedy zásadně nemá vést k tomu, aby z jejího plnění byly uspokojovány potřeby jiných než oprávněných osob²¹³. Z výše uvedených důvodů je právo na plnění vyživovací povinnosti nepostupitelné a nemůže být ani předmětem univerzální právní sukcese v rámci testamentárního práva.

Výživné se plní v pravidelných dávkách a je splatné vždy na měsíc dopředu, ledaže jinak rozhodl soud nebo se osoba oprávněná a osoba povinná jinak dohodly.²¹⁴ Plnění může být jak peněžní, tak naturální. Bohumil Dvořák uvádí, že nepostupitelnost výživného pramení nejen z toho, že se jedná o právo vázané na dobu života věřitele, ale rovněž z toho, že převodem takového práva by se obsah povinnosti dlužníka mohl změnit v jeho neprospěch, neboť individuální potřeby cedenta by mohly být vyššího rozsahu a vyžadovat vyšší plnění než individuální potřeby cesionáře. Bohumil Dvořák následně uzavírá, že splatné dávky výživného již postupitelné jsou, a to za podmínky, že se již jedná o jasně kvantifikované plnění.²¹⁵

Autor se domnívá, že jak právo na výživné v obecném smyslu, tak jednotlivé splatné dávky plnění postupitelné nejsou. Ačkoliv se autor přiklání k názoru (jak je uvedeno výše), že právo na kvantifikované finanční plnění z titulu odpovědnosti za protiprávní zásah do osobnostních práv oprávněného převoditelné je, převod kvantifikovaných splatných částek na výživné převoditelný není, a to i přes to, že obě plnění vykazují podobné znaky. Rozdílem nicméně je, že vyživovací povinnost je povinností a zároveň oprávněním vyplývajícím přímo ze zákona. Konkrétním cílem úpravy vyživovací povinnosti je zajistit, aby osoby, které to potřebují, byly materiálně zajištěny v případě jejich hmotného nedostatku. Autor je toho názoru, že úprava vyživovací povinnosti sleduje širší cíl, kterým je ochrana celé společnosti před nepříznivými jevy hmotné nouze a chudoby svých členů.

Možnost dispozice s plněním, které sleduje tento účel, by neměla být ponechána na volném uvážení adresátů takových plnění. Pokud teleologickou metodou výkladu dospějeme k takovému závěru, nejeví se autorovi jako správné uzavřít, že by bylo možné postoupit, byť jen dílčí splatné pohledávky na vyživovací povinnost. Autor tak dovozuje rovněž pomocí analogie k úpravě postoupení výměnku²¹⁶. Zákon stanoví, že výměnek nelze postoupit, nicméně lze postoupit právo

²¹³ ELISCHER, David in ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. S. 560.

²¹⁴ § 921 občanského zákoníku 2012

²¹⁵ srov. DVOŘÁK, Bohumil in HULMÁK, Milan a kol. Op. cit. sub. 14. S. 737.

²¹⁶ § 2713 občanského zákoníku 2012

na splatné dávky. Nelze však postoupit ty dávky, jejichž rozsah je určen podle osobních potřeb výměnkáře. Peněžité plnění, které je tedy výslovně určeno ve smlouvě o výměnku ke specifickým osobním potřebám výměnkáře, nelze postoupit vůbec.

Výživné by mělo sloužit výhradně k zabezpečení základních osobních potřeb oprávněné osoby. Vzhledem k úmyslu zákonodárce vyloučit v případě výměnku možnost postoupení splatných plnění určených účelově k osobním potřebám výměnkáře, měl by být stejný princip aplikován i na postoupení splatných plnění vyživovací povinnosti, která směřuje k zajištění osobních potřeb oprávněného vždy. Nadto povinnost hradit výživné, jak je uvedeno výše, je povinností stanovenou přímo zákonem, přičemž výměnek je instrumentem relativního majetkového práva.

K zajímavému závěru dospěla německá judikatura, která vychází z obecnějšího celospolečenského cíle vyživovací povinnosti. Dle rozhodnutí vrchního soudu v Brémách (*Oberlandesgericht in Bremen*) má vyživovací povinnost (pro nezletilé dítě) ochrannou funkci, aby byly zabezpečeny jeho základní životní potřeby. Ochranná funkce spočívající v nepostupitelnosti dávek ztrácí svůj význam ve chvíli, kdy je pohledávka na konkrétní plnění postoupena za srovnatelné protiplnění, které bude způsobit tyto potřeby oprávněného zabezpečit.²¹⁷ Za podmínky obržení srovnatelného protiplnění je tedy postoupení splatné pohledávky výživného možné.

Autor je přesvědčen, že závěry německé judikatury jsou v tomto směru správné a bylo by vhodné takto přistoupit i k českým právním poměrům. Výhoda v umožnění postoupení splatných pohledávek výživného totiž může být spatřována ve zlepšení pozice oprávněného, který by v případě, že povinný neplní vyživovací povinnost dobrovolně, mohl pohledávku postoupit a nebyl by nucen vést exekuční řízení²¹⁸. Ochranná funkce by tak byla zachována a oprávněný by získal ekvivalent plnění vyživovací povinnosti dříve a nemusel by podstupovat složitý proces směřující k vymožení pohledávky s nejistým výsledkem.

²¹⁷ rozhodnutí Vrchního soudu v Brémách ze dne 11. října 2001, sp zn. 4 U 20/01

²¹⁸ Ministerstvo spravedlnosti – Analýza aktuálních otázek výživného.

Dostupné na: <http://portal.justice.cz/Justice2/soubor.aspx?id=136981>. S. 96

4.1.4.4. Pohledávky, jejichž obsah by se změnil k tíži dlužníka

Druhá kategorie pohledávek, u které zákon postoupení vylučuje, zahrnuje pohledávky, jejichž obsah by se změnou věřitele změnil v neprospěch dlužníka. Stejně jako u pohledávek vázaných na osobu dlužníka nebo věřitele se bude výlučně jednat o pohledávky nepeněžité. Příkladem může být pohledávka na ušití obleku. Pokud by byla taková pohledávka postoupena na věřitele, jehož tělesná konstituce vyžaduje více materiálu na tvorbu šatů, spotřeboval by dlužník na přípravu šatů více látky, než kdyby oblek šil pro původního věřitele. Obsah závazku (přestože jeho předmět je stejný) by se tedy změnil v jeho neprospěch, poněvadž by musel vynaložit více materiálu k provedení díla.

Uvedené pravidlo má zcela zřejmě za cíl chránit dlužníka, aby nedošlo ke ztížení jeho schopnosti splnit pohledávce odpovídající dluh bez vlastního zavinění. Vzhledem k výše uvedenému záměru pravidla se autor domnívá, že by mělo být možné takovou pohledávku postoupit, pokud s tím dlužník vysloví souhlas. Pokud je dlužník srozuměn s tím, že se obsah jeho dluhu změní (k jeho tíži) a souhlasí s tím, není již důvod aplikovat princip ochrany a nemožnost postoupení dané pohledávky by jen představovala nedůvodný zásah do oprávnění stran změnit subjekty daného závazku, který by postrádal opodstatnění.

4.1.4.5. Práva vyloučená z postoupení ze zákona

Určité typy práv nemohou být předmětem postoupení, jelikož je tak výslovně stanoveno v zákoně. Jedná se například o právo na důchod (nicméně lze postoupit pohledávku na splatnou dávku důchodu)²¹⁹ nebo právo výměnku²²⁰. U práva výměnku lze stejně jako v případě důchodu postoupit právo na splatné dávky, nikoli však v rozsahu osobních potřeb výměnkáře.

Zajímavostí je, že zákonodárce v případě postoupení výše uvedených práv explicitně stanovil vadu příslušného právního jednání. Dispozice s takovými právy je *ex lege* stižena zdánlivostí, neboť k danému právnímu jednání se nepřihlíží. Není zřejmé, co autory občanského zákoníku 2012 vedlo k tomu, aby byla vada přímo stanovena zákonem. Předchozí úprava smlouvy o důchodu v § 844 občanského zákoníku 1964 rovněž stanovila nepostupitelnost práva na důchod, nicméně jakou

²¹⁹ § 2704 občanského zákoníku 2012

²²⁰ § 2713 občanského zákoníku 2012

vadou by takové právní jednání bylo stíženo, stanoveno již nebylo. S ohledem na neplatnost postoupení nepostupitelné pohledávky dle minulé právní úpravy bylo dovozováno, že postoupení práva na důchod by bylo stíženo neplatností příslušného právního jednání²²¹. Zákodárce v těchto případech pravděpodobně usoudil, že vzhledem k fixaci práva na důchod a výměnku ke konkrétní osobě z důvodu zabezpečování jejích základních sociálních potřeb je nutné zabezpečit, že taková práva nemohou být postoupena, i kdyby s tím oprávněná osoba souhlasila, nebo dokonce takovou změnu v subjektu závazku sama žádala.

Dalším ze soukromých práv, která jsou vyloučena z postupu, je právo na mzdu, plat, odměnu z dohody nebo jejich náhradu dle zákoníku práce²²². Pohledávku ze základního pracovněprávního vztahu, kterou má zaměstnanec vůči zaměstnavateli nebo zaměstnavatel vůči zaměstnanci, rovněž není možné postoupit na jiného²²³. Ani dluh, který má zaměstnanec vůči zaměstnavateli nebo zaměstnavatel vůči zaměstnanci, nesmí převzít jiná osoba²²⁴. Úprava v zákoníku práce týkající se nepostupitelnosti pohledávek z pracovněprávních vztahů je kogentní a právní jednání směřující k činnostem v tomto odstavci jsou stížena sankcí nicotnosti²²⁵. Podle důvodové zprávy k návrhu zákona č. 365/2011 Sb., kterým byla nepostupitelnost pracovněprávních pohledávek v zákoníku práce zakotvena, jsou obsahem základních pracovněprávních vztahů pouze dva subjekty, zaměstnavatel a zaměstnanec, jimž je pro osobní výkon závislé práce za odměnu svěřováno zákoníkem práce specifické postavení, a to v právech i povinnostech, včetně odpovědnosti, a nebylo by tedy správné, aby do postavení některé ze smluvních stran základního pracovněprávního vztahu vstupoval nebo přistupoval subjekt cizí. Nelze tak postoupit například pohledávku na vyplacení mzdy nebo odstupného²²⁶. Nemožnost postoupení pohledávek v pracovním právu byla potvrzena judikaturou i před existencí výše popsané výslovné úpravy. Již před výslovnou úpravou nemožnosti postupu v zákoníku práce bylo judikaturou dovozeno, že smlouva o postoupení pohledávky, jejímž předmětem je nárok z pracovněprávních vztahů, není takovou právní skutečností, která by byla způsobilá mít za následek přechod (převod) práva (nároku z pracovněprávních vztahů) na jiného²²⁷.

²²¹ ŠÍMA, Alexandr in FIALA, Josef, KINDL, Milan, et al. Op. cit. sub. 25. S. 1551.

²²² § 144a odst. 1 zákoníku práce

²²³ § 346d odst. 4 zákoníku práce

²²⁴ § 346d odst. 5 zákoníku práce

²²⁵ § 346e zákoníku práce

²²⁶ ODROBINOVÁ, Veronika in VALENTOVÁ, Klára, PROCHÁZKA, Jan, JANŠOVÁ, Marie, ODROBINOVÁ, Veronika, BRŮHA, Dominik a kol. Zákoník práce. 1. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2020., marg. č. 5. S. 905.

²²⁷ srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 17. března 2004, sp. zn. 21 Cdo 2659/2003 nebo rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. listopadu 2018, sp. zn. 21 Cdo 3430/2018

4.1.4.6. Pohledávky veřejnoprávní povahy

Z volného nakládání jsou také vyloučeny pohledávky veřejnoprávní povahy vznikající mezi veřejnoprávními institucemi a osobami v oblasti veřejného práva ve vztahu nadřízenosti a podřízenosti.

K výše uvedenému se vyjádřil Nejvyšší správní soud v rámci posuzování, zda může dojít k záměně účastníků řízení z důvodu singulární právní sukcese, a dovedl, že soukromoprávním úkonem nelze měnit obsah veřejnoprávního vztahu ani jeho subjekty²²⁸. Pohledávky veřejnoprávní povahy tak mohou zahrnovat například pohledávky na vrácení daňového přeplatku, který je institutem práva finančního (tedy práva veřejného), jak dovedl Nejvyšší soud, když judikoval, že daňový poplatník nemůže jiné osobě platně postoupit nárok na vrácení daňového přeplatku z důvodu povahy smlouvy o postoupení pohledávky dle § 524 a násl. občanského zákoníku 1964 coby ustanovení občanského zákoníku o (jen) změně v osobě věřitele, jehož prostřednictvím veřejnoprávní povahu nároku změnit nelze²²⁹.

Výše uvedené platí i pro započtení pohledávky soukromoprávní oproti pohledávce veřejnoprávní a naopak. K tomu se vyjádřil Ústavní soud, když dovedl, že je nepřípustné započtení pohledávek, z nichž jedna vzešla ze soukromoprávního vztahu a druhá ze vztahu veřejnoprávního.²³⁰

4.1.5. Notifikace cese

Ačkoli se ze zákona nevyžaduje souhlas dlužníka s postoupením, je nutné ho o postoupení notifikovat. Učiní tak postupitel vyrozuměním nebo případně postupník tím, že postoupení dlužníku prokáže, a to například předložením uzavřené smlouvy o postoupení (ačkoliv prokázat postoupení může i jiným způsobem). Prokázání postoupení ze strany cesionáře je označováno jako tzv. *kvalifikovaná notifikace*. Dle stále aplikovatelné judikatury Nejvyššího soudu nemá dlužník v případě oznámení postupitelem právo domáhat se předložení postupní smlouvy, neboť zákon toto postupníkovi neukládá²³¹. Zákon formu denunciacce nepředepisuje, oznámení tak může být učiněno jakýmkoliv způsobem, ze kterého bude dlužníku zřejmé, že k postoupení pohledávky došlo.

²²⁸ rozhodnutí Nejvyššího správního soudu České republiky ze dne 9. února 2005, sp. zn. 1 Afs 38/2004

²²⁹ rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 31. října 2013, sp. zn. 29 Cdo 4474/2011

²³⁰ rozhodnutí Ústavního soudu České republiky ze dne 15. března 1999 sp. zn. IV. ÚS 226/98

²³¹ rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. března 2005, sp. zn. 32 Odo 201/2004

Dlužník, který nebyl notifikován o postoupení pohledávky, může po právu plnit původnímu věřiteli, jelikož postoupení není vůči dlužníkovi do jeho vyrozumění účinné. Přestože tedy došlo ke změně subjektu závazku, splní dlužník dluh i tím, že plnění poskytne původnímu věřiteli a nabyvatel pohledávky po něm pak již nemůže nic žádat.

Pokud je postoupení oznámeno postupitelem a dlužník splní dluh postupníkovi, nemá na splnění dluhu vliv ani skutečnost, že smlouva o postoupení pohledávky byla neplatná, nebo dokonce nikdy neexistovala²³². Tím je chráněna dobrá víra a právní jistota dlužníka, který se může spolehnout pouze na oznámení postupníka, a v případě, že dodatečně vyjde najevo, že k postoupení pohledávky vůbec nedošlo, nemá to na jeho právní postavení vliv. Na druhou stranu dlužníkovi nepřísluší práva ve vztahu k postupní smlouvě jako takové.

Dle judikatury Nejvyššího soudu tak dlužník například není osobou aktivně legitimovanou k napadání platnosti postupní smlouvy za předpokladu, že se nezmění jeho právní postavení a za předpokladu, že pohledávka, která je předmětem cese, je zcizitelná²³³. Výše uvedené rozvedl Ústavní soud, když dovodil, že dlužník nemá vůči postupníku ve sporu o úhradu pohledávky k dispozici obranu založenou na námitce neplatnosti smlouvy o postoupení pohledávky, pokud byla dlužníkovi cese platně oznámena.²³⁴

Účelem notifikační povinnosti je ochrana dobré víry dlužníka ohledně existence vlastnického práva k pohledávce, na kterou má příslušnému věřiteli plnit. Obecný zákoník občanský zakládá existenci dobré víry dlužníka na vědomosti, resp. nevědomosti o postoupení dlužné pohledávky a pro účinek cese vůči dlužníkovi nebylo rozhodné, zda mu byla oznámena, nebo prokázána. Vůči dlužníkovi tak nastaly účinky cese i od chvíle, kdy se o cese dozvěděl jiným způsobem. Ke komentovanému ustanovení § 1396 obecného zákoníku občanského Jaromír Sedláček uvádí, že není zapotřebí, aby dlužníku bylo postupitelem oznámeno, že pohledávka byla postoupena a postačí, že se dlužník jakýmkoliv způsobem dověděl o provedeném postupu. Není tedy správné tvrdit, že dlužníkovi musí oznámení o cese dojít, neboť rozhodným okamžikem pro účinnost cese

²³² srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 9. prosince 2009, sp. zn. 31 Cdo 1328/2007

²³³ srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 21. května 2003, sp. zn. 32 Odo 293/2002

²³⁴ rozhodnutí Ústavního soudu České republiky ze dne 24. února 2011 sp. zn. I. ÚS 2276/08

je chvíle, kdy se dlužník o postupu dozvěděl. Dobrá víra se tak nezakládá oznamovacím právním jednáním, ale vědomostí, nebo nevědomostí dlužníka²³⁵.

Úprava v občanském zákoníku 1964 ukládala postupníkovi povinnost postoupení pohledávky oznámit²³⁶. Občanský zákoník 2012 tak již nečiní, a v praxi je proto vhodné upravit tuto povinnost ve smlouvě o postoupení, aby bylo mezi stranami staveno najisto, kdo je odpovědný za notifikační povinnost a případnou škodu, která by mohla vzniknout tím, že postoupení nebude dlužníkovi řádně oznámeno nebo prokázáno.

Vzhledem k účelu notifikační povinnosti se nabízí otázka, zda i v poměrech platné právní úpravy pro účinnost cese vůči dlužníkovi postačí jeho vědomost ohledně postupu, nebo zda bez (kvalifikované) notifikace účinnost postupu vůči dlužníkovi nenastane. Lze argumentovat, že dlužník nemůže v dobré víře plnit na postoupenou pohledávku postupiteli, pokud se o postupu dozvěděl, byť z jiného zdroje, než notifikací ze strany postupníka nebo postupitele. Na druhou stranu občanský zákoník 2012 výslovně váže účinnost na (kvalifikovanou) notifikaci. Autor se domnívá, že pokud by zákonodárce zamýšlel návrat k prvorepublikové právní úpravě, inspiroval by se ustanovením § 1395 obecného zákoníku občanského.

Smyslem notifikační povinnosti je jednak zajistit, že se dlužník o cesi dozví z hodnověrného zdroje, kterým je jedna ze stran postupní smlouvy, a jednak stanovit přesný okamžik, kdy je cese vůči dlužníkovi účinná. Výkladem upřednostňujícím obecnou vědomost dlužníka o cesi proti vědomosti zakládající se výlučně na notifikaci, by mohlo docházet k pochybnostem, od jakého okamžiku došlo k účinnosti cese, neboť vědomost dlužníka by musela být posuzována i ve vztahu k hodnověrnosti zdroje, ze kterého se dlužník o provedené cesi dozvěděl.

Vzhledem k výše uvedenému je autor toho názoru, že ustanovení § 1882 občanského zákoníku 2012 je nutno vykládat restriktivně a účinek cese vůči dlužníkovi zakládat výlučně na (kvalifikované) denunciaci provedené jednou ze stran postupní smlouvy.

²³⁵ SEDLÁČEK, Jaromír in ROUČEK František, SEDLÁČEK, Jaromír, ed. Op. cit. sub. 183. S. 167.

²³⁶ srov. § 526 odst. 1 občanského zákoníku 1964

4.1.6. Rozsah postoupení

Společně s postupovanou pohledávkou nabývá postupník i její příslušenství a práva spojená s pohledávkou, a to včetně jejího zajištění²³⁷. K převodu příslušenství pohledávky dochází bez nutnosti dalšího ujednání stran přímo ze zákona, což je vyjádřením zásady, že příslušenství sleduje osud věci hlavní²³⁸, zakotvené v § 510 občanského zákoníku 2012²³⁹.

Odborná literatura uvádí, že současný přechod přidružených práv souvisí se zásadou identity pohledávky a mění se pouze osoba ze závazku oprávněná, nikoliv obsah povinnosti dlužníka²⁴⁰. Z pohledu rozsahu postupovaných práv je důležité, že postoupením přechází pohledávka na postupníka v té podobě, v jaké v okamžiku postupu existovala, včetně tzv. vedlejších práv, i když nejsou ve smlouvě o postoupení pohledávky výslovně konkretizována, přičemž není rozhodné, zda právo spojené s postoupenou pohledávkou je, či není samostatně uplatnitelné²⁴¹. Na postupníka tedy nemůže přejít více práv nebo práva (oprávnění) v lepší kvalitě, než jaká svědčila postupiteli²⁴².

Příslušenství pohledávky je zákonem taxativně vymezeno a zahrnuje úroky, úroky z prodlení a náklady spojené s uplatněním pohledávky²⁴³. Autor se domnívá, že ustanovení § 1880 odst. 1 občanského zákoníku 2012 je dispozitivní a strany si mohou sjednat pouze převod (jistiny) pohledávky s vyloučením převodu jejího příslušenství. Tomu odpovídají i závěry judikatury k úpravě v občanském zákoníku 1964, kdy bylo dovozeno, že smlouvou o postoupení pohledávky lze postoupit samostatně příslušenství pohledávky (právo na úroky z prodlení), aniž by byla postoupena i samotná pohledávka.²⁴⁴ Pokud lze postoupit samostatně příslušenství pohledávky, které se následně stane objektem vlastnického práva subjektu odlišného od vlastníka pohledávky, domnívám se, že není důvod, aby nemohla být naopak samostatně převedena pohledávka bez současného převodu jejího příslušenství.

²³⁷ § 1880 odst. 1 občanského zákoníku 2012

²³⁸ v latinského: *accessorium sequitur principale*

²³⁹ § 510 odst. 2 občanského zákoníku 2012: “*Má se za to, že se právní jednání a práva i povinnosti týkající se hlavní věci týkají i jejího příslušenství*”

²⁴⁰²⁴⁰ DVOŘÁK, Bohumil in HULMÁK, Milan a kol. Op. cit. sub. 14. S. 734

²⁴¹ rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26. září 2006, sp. zn. 32 Odo 473/2005

²⁴² rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 3. srpna 2020, sp. zn. 21 Cdo 4036/2019

²⁴³ § 513 občanského zákoníku 2012

²⁴⁴ rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 18. srpna 2009, sp.zn. 32 Cdo 2421/2009

Výše uvedený judikatorní závěr Nejvyššího soudu je vzhledem k velké podobnosti úprav mezi stávajícím a minulým civilním kodexem aplikovatelný i ve vztahu k aktuální právní úpravě. Nebylo-li mezi stranami sjednáno jinak, přechází s pohledávkou na postupníka i právo na smluvní pokutu²⁴⁵, a to i přestože smluvní pokuta netvoří příslušenství pohledávky. Nejvyšší soud dovodil, že smluvní pokuta je samostatným majetkovým nárokem. I přes jeho akcesorickou povahu jde o nárok se samostatným skutkovým základem a není tak jako úroky z prodlení příslušenstvím pohledávky ani opětujícím se plněním²⁴⁶.

Za předpokladu, že nedojde k jiné dohodě stran, pokud bude postoupena pohledávka v době, kdy byla smluvní pokutou zajištěná povinnost porušena, právo na úhradu smluvní pokuty, na níž již vzniklo právo, bude příslušet postupníkovi.²⁴⁷ Díky akcesoritě smluvní pokuty tedy dojde k přechodu společně s pohledávkou, nicméně nelze ji považovat za příslušenství. Vzhledem k řazení smluvní pokuty mezi utvrzení závazků nelze na smluvní pokutu nahlížet jako na právo, které by tvořilo zajištění přecházející na nabyvatele postoupené pohledávky společně s pohledávkou.

4.1.7. Přechod práv spojených s pohledávkou a zajištění pohledávky

Vedle příslušenství nabývá postupník i další práva s pohledávkou spojená, včetně zajištění. Dalším z práv spojených s pohledávkou je například právo započtení pohledávky věřitele oproti pohledávce dlužníka nebo právo pohledávku dále postoupit či k ní zřídit zástavní právo. Společně s pohledávkou přechází na cesionáře i zajištění pohledávky. Pokud je poskytovatelem zajištění, které přešlo společně s pohledávkou, třetí osoba odlišná od obligačního dlužníka, je zapotřebí jí změnu zástavního věřitele oznámit.

Notifikační povinnost vůči poskytovateli zajištění je splněna, pokud je změna v osobě zástavního věřitele oznámena postupitelem nebo prokázána postupníkem²⁴⁸. Z dikce zákona je zřejmé, že pokud je notifikace činěna postupitelem, postačí obyčejné oznámení, že došlo k postoupení pohledávky a souvisejících práv a zajištění. V případě, že notifikuje postupník, je však potřeba, aby postoupení a změnu oprávněné osoby ze zajištění poskytovateli zajištění prokázal. Může tak

²⁴⁵ rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26. září 2006, sp. zn. 32 Odo 473/2005

²⁴⁶ rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. června 2011, sp. zn. 26 Cdo 4503/2009

²⁴⁷ rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 23. června 2010, sp. zn. 23 Cdo 2842/2008

²⁴⁸ § 1883 občanského zákoníku 2012

učinit například předložením smlouvy o postoupení či jiného dokladu, který je způsobilý k prokázání skutečnosti, že došlo ke změně v subjektech závazku. V případě určitých zajišťovacích práv dochází k přechodu daného zajištění bez nutnosti dalších úkonů (vyjma notifikační povinnosti). Bude tomu tak například v případě, že pohledávka je zajištěna ručitelským závazkem.

Jiná situace však může nastat, pokud je pohledávka zajištěna zástavním právem, které pro svou účinnost vyžaduje další formální úkony asociované s jeho věcněprávním aspektem. Pokud bude pohledávka zajištěna například zástavním právem k nemovitosti, nepostačí pro možnost jeho výkonu oznámení zástavnímu dlužníkovi (pokud není obligačním dlužníkem), ale bude také nutné učinit formální změnu zástavního věřitele v katastru nemovitostí, a to na základě souhlasného prohlášení postupníka a postupitele o změně práva v souladu s § 66 odst. 1, písm a) katastrální vyhlášky. Analogicky by tomu tak bylo i v případě zástavních práv zapsaných v obchodním rejstříku nebo rejstříku zástav, přičemž u těchto registrů není zákonem stanoven dokument, na jehož základě má ke změně dojít.

V případě, že je zajištění představováno zástavním právem k movité věci, která je odevzdána zástavnímu věřiteli, je nutné, aby tato věc byla předána postupníkovi.

Pro přesné určení práv, která s postupovanou pohledávkou přechází, je dle názoru autora důležité zjistit rozsah práv, která jsou zahrnuta v pojmu zajištění. Dle stávající úpravy je dluh zajištěn, zaváže-li se třetí osoba ve prospěch věřitele za dlužníkovu plnění (tj. stane se jeho ručitelem), anebo dá-li někdo věřiteli nebo ve prospěch věřitele majetkovou jistotu, že dlužník svůj dluh splní²⁴⁹. Právní úprava dále explicitně uvádí druhy zajištění dluhu, jimiž jsou ručení²⁵⁰, finanční záruka²⁵¹, zajišťovací převod práva²⁵² a dohoda o srážkách ze mzdy nebo jiných příjmů²⁵³. Majetkovou jistotou se rozumí poskytnutí zástavního práva a v případě, že to není možné, poskytnutí způsobilého ručitele. Způsobilost ručitele spočívá ve vyvratitelné právní domněnce, že se jedná o osobu, která může být žalovaná v České republice a má vhodný majetek.

²⁴⁹ § 2010 občanského zákoníku 2012

²⁵⁰ § 2018 a násl. občanského zákoníku 2012

²⁵¹ § 2029 a násl. občanského zákoníku 2012

²⁵² § 2040 a násl. občanského zákoníku 2012

²⁵³ § 2045 a násl. občanského zákoníku 2012

Interpretací pojmu zajištění je však více a pro posouzení rozsahu práv, která s pohledávkou přechází, je nutné tuto otázku podrobit hlubší analýze. Pokud bychom vyšli z předpokladu, že zajištěním se myslí pouze příslušný zajišťovací instrument, tj. například zástavní právo, nepřešla by společně s tímto zástavním právem i práva a povinnosti sjednané mezi zástavním věřitelem a zástavním dlužníkem v zástavní smlouvě.

Taková práva ale mohou zahrnovat vedle závazků přímo nesouvisejících se zástavním právem i oprávnění zástavního věřitele, která tvoří esenciální součást daného zajišťovacího instrumentu. Může se jednat třeba o způsob výkonu zástavního práva, který je sjednán nad rámec exekučních způsobů upravených zákonem (například přímý prodej nebo propadná zástava). Dále se může jednat o závazek nezcizit nebo nezatížit věc, která je předmětem zástavního práva, nebo závazek zástavu opatrovat s náležitou péčí. Dle názoru autora by měl nabývající věřitel nabýt zajištění pohledávky ve stejné kvalitě, která existovala k okamžiku postoupení.

Pokud tedy zástavní smlouva, kterou bylo zřízeno zajištění pohledávky, obsahuje určitá oprávnění zástavního věřitele, jejichž smyslem je posílit právní postavení věřitele v jeho pozici příjemce zajištění, pak není důvod, aby taková oprávnění nepřešla v rámci zajištění na nabyvatele pohledávky. Pokud by s pohledávkou přešlo pouze holé zástavní právo bez dalších oprávnění, mohla by se postoupením snížit možnost uspokojení, popřípadě dobytnost pohledávky.

Argumentem výkladu přechodu zajištění ve stejné kvalitě, kterou mělo před účinností cese, je rovněž zachování hodnoty pohledávky. Postupovaná (peněžitá) pohledávka totiž nemusí mít a zpravidla nemá reálnou hodnotu odpovídající její hodnotě nominální. Reálná hodnota pohledávky závisí na okolnostech konkrétního případu a jejím hlavním určovatelem je solventnost a bonita dlužníka. Reálná hodnota pohledávky tedy souvisí s její dobytností a odvíjí se od ní, resp. možnosti jejího uspokojení jinými způsoby.

Zajištění pohledávky má výše uvedenou optikou na reálnou hodnotu pohledávky významný vliv, poněvadž umožňuje nabyvateli pohledávky dosáhnout uspokojení z určitého vybraného majetku dlužníka způsoby sjednanými v příslušném zajišťovacím dokumentu nebo z majetku třetí osoby, která dluh odpovídající postupované pohledávce zajistila. Pokud by nedošlo k přechodu zajištění v rozsahu a kvalitě, ve kterém zajištění trvalo v době účinnosti cese, reálná hodnota pohledávky by se oproti stavu před účinností cese změnila. Strany postupní smlouvy (zejména pak postupník) by tak při sjednávání odměny za postoupení musely na výše uvedené brát zřetel a zohlednit to například ve výši úplaty za cedovanou pohledávku.

Pokud by postupitel a postupník chtěli převést další práva vyplývající ze zástavní smlouvy, která by společně se zajištěním automaticky nepřešla, bylo by nutné tuto smlouvu postoupit. K postoupení smlouvy je však již ze zákona (na rozdíl od postoupení pohledávky) vyžadován souhlas postoupené strany (zde zástavního dlužníka)²⁵⁴. V takovém případě by měl zástavní dlužník možnost ovlivnit rozsah práv postupovaných společně s pohledávkou, ačkoli by se jeho právní postavení přechodem veškerých práv spojených se zajištěním nijak neměnilo. Stále totiž dochází jen ke změně subjektů závazku. Nevidím tedy praktický důvod pro to, aby v rámci zajištění nepřešla i práva a povinnosti sjednaná společně se zástavním právem uvedeném v příslušné zajišťovací dokumentaci. Vždy by se však mělo jednat o práva, která určitým způsobem posilují postavení věřitele v rámci zajištění jeho pohledávky. Jinými slovy, pokud by příslušná zajišťovací smlouva obsahovala ustanovení nesouvisející se zajištěním postupované pohledávky, práva a povinnosti z takových ustanovení vyplývající by neměly být předmětem přechodu, poněvadž netvoří zajištění pohledávky ani s ním nijak věcně nesouvisí.

K oprávněním nabyvatele pohledávky, která tvoří součást zajištění, mohou patřit také určité povinnosti dlužníka vztahující se k zástavě. Autor se domnívá, že je-li sjednána například povinnost zástavního dlužníka zástavu opatrovat způsobem, aby nedošlo k ohrožení realizace zástavního práva, případně ke zhoršení stavu zástavy, přejde společně se zajištěním na základě příslušné zástavní smlouvy i oprávnění věřitele výše uvedené po zástavním dlužníkovi požadovat.

Věřitel může své právní postavení v případném sporu zlepšit sepsáním notářského zápisu se svolením k přímé vykonatelnosti. Tento notářský zápis představuje procesněprávní dohodu sepsanou na žádost notářem, kterou se účastník zaváže splnit pohledávku nebo jiný nárok druhého účastníka vyplývající ze závazkového právního vztahu, v níž svolí, aby podle tohoto zápisu byl nařízen a proveden výkon rozhodnutí (vedena exekuce) a aby byl takový notářský zápis exekučním titulem, jestliže svou povinnost řádně a včas nesplní²⁵⁵.

Procesní charakter dohody tkví v tom, že pro nařízení výkonu rozhodnutí podle notářského zápisu se svolením k vykonatelnosti je podstatné, zda obsahuje všechny náležitosti stanovené pro jeho vykonatelnost, a nikoliv to, zda odpovídá skutečným hmotněprávním vztahům mezi účastníky. Věcnou správností se soud při nařízení výkonu rozhodnutí nemůže zabývat ani v případě výkonu notářského zápisu se svolením k vykonatelnosti. Na druhé straně notářský zápis se svolením

²⁵⁴ srov. § 1895 odst. 1 občanského zákoníku 2012

²⁵⁵ § 71b odst. 1 notářského řádu

k vykonatelnosti není – na rozdíl od rozhodnutí soudů nebo jiných orgánů – vybaven účinky závaznosti a není ani sám o sobě samostatným zavazovacím důvodem²⁵⁶.

Formální charakter notářského zápisu se svolením k vykonatelnosti spočívá v tom, že obsahuje takové náležitosti, které jsou potřebné k tomu, aby byl jako titul pro soudní výkon rozhodnutí vykonatelný, a notář jej sepíše na základě dohody oprávněné a povinné osoby, aniž by byl oprávněn zkoumat její podklad v hmotném právu.

Notářský zápis se svolením k vykonatelnosti není sám o sobě samostatným zavazovacím důvodem a ani se jím nezakládá domněnka o existenci dluhu v době jeho sepsání. Předmětem plnění se v notářském zápisu se svolením k vykonatelnosti vymezuje přesný obsah a rozsah plnění, tedy jaké plnění a v jakém množství má povinná osoba podle údajů obsažených v notářském zápisu se svolením k vykonatelnosti poskytnout oprávněné osobě. Doba plnění uvedená v tomto zápisu musí přesně a určitě stanovit dobu, do které je povinná osoba povinna předmět plnění poskytnout oprávněné osobě, a tím současně vymezit dobu, po jejímž marném uplynutí může oprávněná osoba důvodně podle notářského zápisu se svolením k vykonatelnosti navrhnout exekuci (nařízení výkonu rozhodnutí).²⁵⁷

Dohoda musí obsahovat (i) označení osoby, která se zavázala ke splnění pohledávky nebo jiného nároku (osobu povinnou), (ii) označení osoby, jejíž pohledávka nebo jiný nárok mají být splněny (osoby oprávněnou), (iii) skutečnosti, na nichž se pohledávka nebo jiný nárok zakládá, (iv) předmět plnění, (v) dobu plnění a (vi) prohlášení povinné osoby o svolení k vykonatelnosti zápisu²⁵⁸. Dohoda může obsahovat též podmínky nebo doložení času, popřípadě vzájemné povinnosti oprávněné osoby, na jejichž splnění je poskytnutí předmětu plnění vázáno.²⁵⁹

Převod (přechod) pohledávky má za následek i změnu oprávněné osoby z dohody se svolením k přímé vykonatelnosti. Nejvyšší soud totiž označil za nesprávný závěr, že „*dojde-li k převodu pohledávky na jiného, nemůže být tento notářský zápis pro nového věřitele titulem*“, vyvozený ze zásady, že notářský zápis nemá hmotněprávní povahu. Důsledkem procesněprávního charakteru tohoto typu exekučního titulu je totiž pouze to, že případná neexistence nároku podle hmotného

²⁵⁶ rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 10. října 2000, sp. zn. 21 Cdo 267/2000

²⁵⁷ rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 24. května 2012, sp. zn. 20 Cdo 3719/2011

²⁵⁸ § 71b odst. 2 notářského řádu

²⁵⁹ § 71b odst. 3 notářského řádu

práva je důvodem k zastavení (již nařízené) exekuce dle ustanovení občanského soudního řádu, nikoli tedy k zamítnutí návrhu na její nařízení. Ke stejnému závěru se pak kloní i navazující judikatura, která dovozuje, že exekuci lze nařídit ve prospěch jiného, než kdo je v exekučním titulu označen jako oprávněný, i v případě postoupení pohledávky zachycené v notářském zápise se svolením k vykonatelnosti, pokud jsou splněny podmínky dané exekučním řádem. Exekuční řád stanoví, že proti jinému, než kdo je v exekučním titulu označen jako povinný, nebo ve prospěch jiného, než kdo je v exekučním titulu označen jako oprávněný, lze vést exekuci, jen jestliže je prokázáno, že na něj přešla povinnost nebo přešlo či bylo převedeno právo z exekučního titulu²⁶⁰.

Přechod povinnosti nebo přechod či převod práva lze prokázat jen listinou vydanou anebo ověřenou státním orgánem nebo notářem, pokud nevyplývá přímo z právního předpisu²⁶¹. Z výše uvedeného vyplývá, že pokud tedy má být pohledávka postoupená na základě postupní smlouvy způsobilá k výkonu rozhodnutí dle uzavřené dohody se svolením k přímé vykonatelnosti, jsou na takovou smlouvu kladeny přísnější formální nároky.

Nejvyšší soud dovodil, že podpisy na postupní smlouvě musí být alespoň úředně ověřeny²⁶², případně musí být postupní smlouva uzavřena ve formě notářského zápisu. Obdobný požadavek na formu dokumentu prokazujícího převod nebo přechod pohledávky, který přímo nevyplývá z právního předpisu, platí i pro změnu věřitele v probíhajícím insolvenčním řízení. Převod nebo přechod takové pohledávky je nutné doložit veřejnou listinou nebo listinou, na které je úředně ověřena pravost podpisů osob, které ji podepsaly²⁶³.

4.1.8. Ochrana práv dlužníka

Aby nedošlo k nedůvodnému zhoršení právního postavení dlužníka po postoupení, zůstávají mu zachovány veškeré námitky proti pohledávce, které dlužník měl v době postoupení²⁶⁴.

Právní úprava vychází z § 1396 obecného zákoníku občanského. Rozhodný okamžik, ke kterému se určuje rozsah námitek dlužníka, by měl představovat moment, kdy se dlužník o postoupení dozví, a nikoli chvíli, kdy k postoupení mezi stranami postupní smlouvy dojde, a to z toho důvodu,

²⁶⁰ § 36 odst. 3 exekučního řádu

²⁶¹ § 36 odst. 4 exekučního řádu

²⁶² srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. září 2004, sp. zn. 20 Cdo 383/2004 nebo rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 21. června 2006, sp. zn. 20 Cdo 591/2006

²⁶³ § 18 odst. 1 insolvenčního zákona

²⁶⁴ § 1884 odst. 1 občanského zákoníku 2012

aby byla chráněna práva dlužníka k okamžiku, jehož si je dlužník vědom. Zákon dále přiznává dlužníkovi možnost započíst své pohledávky, které má za postupitelem vůči pohledávce, která byla postoupena na postupníka. Námitka započtení dlužníku svědčí i v případě, že jeho pohledávky za postupitelem nebyly v době postoupení splatné, nicméně k okamžiku započtení již pohledávky dlužníka za postupitelem splatné být musí. Pro platné uplatnění práva na započtení musí dlužník postoupené pohledávky vyrozumět postupníka bez zbytečného odkladu poté, co se o postoupení pohledávky dozvěděl. Autor se domnívá, že pokud dlužník o vzájemných pohledávkách postupníka bez zbytečného odkladu nevyrozumí, jeho právo na započtení vzájemných pohledávek zaniká z důvodu porušení jeho zákonné povinnosti.

Započtení v režimu postoupení pohledávky je specifické tím, že dlužník započítává pohledávku vůči osobě, která ale již není věřitelem (pasivní) pohledávky, oproti které je pohledávka dlužníka započítávána. Toto započtení je tak svým způsobem výjimkou z pravidla, že možné je pouze vzájemné započtení pohledávek dlužníka a věřitele. Smyslem daného ustanovení je dát dlužníku možnost způsobit (částečný) zánik závazku pomocí započtení, o niž by mohl být po uskutečnění cese ochuzen (za předpokladu, že dlužník nemá vůči postupníkovi jinou splatnou pohledávku) a tím ochránit jeho právní postavení. Z pohledu postupníka je započtení vzájemné pohledávky dlužníka za původním věřitelem nežádoucí, neboť přichází o pohledávku za dlužníkem, kterou (pravděpodobně) úplatně nabyl od postupitele, a zároveň nezaniká jakýkoliv jeho dluh. Komentované ustanovení nenabízí postupníkovi možnost, jakým způsobem by mohl požadovat vrácení plnění, které za postoupenou pohledávku postupiteli poskytl. Je otázkou, zda by mohl postupník uplatnit svá práva podle § 1885 odst. 1 občanského zákoníku 2012, tj. práva z odpovědnosti postupitele až do výše přijaté úplaty s úroky za to, že pohledávka v době postoupení trvala, a žádat ručení postupitele za její dobytost. Předchozí právní úprava, konkrétně § 527 ods. 1, písm. c) občanského zákoníku 1964 upravovala možnost obrany postupníka explicitně, když uváděla, že postupitel odpovídá postupníkovi, jestliže postoupená pohledávka nebo její část zanikla započtením nároku, který měl dlužník vůči postupiteli. Dané ustanovení nebylo do občanského zákoníku 2012 promítnuto, a lze tedy uvažovat o tom, že je tato odpovědnost zahrnuta v odpovědnosti za dobytost pohledávky dle výše zmíněného ustanovení. Zároveň je nutné na tomto místě poznamenat, že odpovědnost postupitele nenastává v případě, že se pohledávka stala nedobytnou po postoupení buď náhodou, nebo nedopatřením postupníka. V modelovém případě tedy dojde k úplatnému postoupení pohledávky z postupitele na postupníka, přičemž dlužník z postoupené pohledávky má za postupitelem (splatnou) pohledávku, kterou je oprávněn započíst. V době postoupení není jisté, zda dlužník využije své právo započíst

pohledávku, kterou má za postupitelem proti pohledávce postoupené postupníkovi. Znamená tedy již samotná existence vzájemné pohledávky dlužníka za postupitelem horší dobytost postoupené pohledávky? Případně nastane nedobytnost až ve chvíli, kdy dlužník námitku započtení vznesou? V daném kontextu by totiž nedobytnost byla představována skutečností, že pohledávka přestala existovat (v důsledku započtení). Autor je však toho názoru, že nedobytnost je vlastností *existující* pohledávky, která je například v důsledku snížené bonity dlužníka nebo promlčení hůře uplatnitelná a vymahatelná u orgánu veřejné moci. Nedobytnost dle soudu autora nelze zaměňovat s neexistencí pohledávky. Ostatně i minulá právní úprava vedle odpovědnosti postupitele v případě zápočtu učiněného dlužníkem upravovala separátně i ručení za dobytost, pokud si takové ručení (odpovědnost) strany postupní smlouvy sjednají²⁶⁵. Logickým výkladem tak dojdeme k závěru, že odpovědnost postupitele za dobytost pohledávky nezahrnuje odpovědnost v případě uplatnění protinároku dlužníkem. Odpovědnost z titulu trvání pohledávky v době postoupení dle zmíněného ustanovení v dané situaci také nepřichází v úvahu, neboť pohledávka přestala *trvat* (tj. existovat) až po postoupení, ostatně dříve ani dlužník nemůže využít své právo uplatnit námitku započtení.

Jako jedna z možností ochrany právního postavení postupníka v případě započtení vzájemné pohledávky za postupitelem ze strany dlužníka se autorovi jeví uplatnění práv postupníka z vadného plnění na základě postupní smlouvy. Dle § 1885 odst. 3 občanského zákoníku 2012 platí o právech a povinnostech postupitele a postupníka přiměřeně ustanovení § 1914 až 1925 občanského zákoníku 2012, která upravují práva z vadného plnění. Pro úspěšné přiznání práv z vadného plnění ohledně postupované pohledávky musí postupník u postupitele vytknout vadu pohledávky bez zbytečného odkladu poté, co ji mohl a měl zjistit. Nejprve je nutné posoudit, zda se jedná o vadu právní, nebo faktickou. Věc je obtížena vadou, pokud nemá vymíněné nebo obvyklé vlastnosti tak, aby bylo možné použít předmět plnění podle smlouvy, a je-li stranám znám, i podle účelu smlouvy²⁶⁶. Předmět plnění má právní vadu, pokud k němu uplatňuje právo třetí osoba, ledaže o takovém omezení nabyvatel věděl nebo musel vědět²⁶⁷. Autor je toho názoru, že se o faktickou vadu nejedná, neboť postoupená pohledávka sama o sobě žádnou vadu nevykazuje. Vadnou ji činí až právní jednání dlužníka spočívající v započtení, jímž dojde k jejímu (částečnému) zániku. Lze tedy námitku započtení posoudit jako právní vadu postupované pohledávky? K započtení dojde prohlášením jedné strany vůči druhé straně závazku (v tomto případě se nicméně jedná o výjimku z tohoto pravidla), že započítává svou pohledávku proti

²⁶⁵ § 527 odst. 2 občanského zákoníku 1964

²⁶⁶ § 1914 odst. 1 občanského zákoníku 2012

²⁶⁷ § 1920 odst. 1 občanského zákoníku 2012

pohledávce druhé strany. Třetí osoba (zde dlužník) uplatňuje právo zápočtu vůči postupníkovi, ale zároveň proti postoupené pohledávce, jinými slovy dlužník zde uplatňuje právo ve vztahu k předmětu plnění dle postupní smlouvy. Autor zastává názor, že *uplatnění práva k předmětu plnění* by mělo být v takovém případě vyloženo extenzivně a mělo by zahrnout rovněž zápočet dlužníka proti postoupené pohledávce. Tento výklad autor dále dovozuje argumentem, že právo z vadného plnění by mělo postupníkovi příslušet až ve chvíli, kdy dojde k námitce započtení, neboť až v tu chvíli dochází k uplatnění práva třetí osobou. Jakub Porod přichází s výkladem, podle kterého není z hlediska existence právní vady potřeba, aby uplatňování ze strany třetí osoby existovalo již v době převzetí předmětu plnění a ani později. Uplatňování považuje až za projev existence právní vady, a ustanovení § 1920 občanského zákoníku tedy popisuje obvyklý projev právní vady, přičemž již samotná existence práva třetí osoby (které je způsobilé ohrozit právo nabyvatele či výkon jeho práva znesnadnit) je vadou.

Vzhledem k výše uvedenému platí, že práva z vadného plnění postupníkovi přísluší, pokud byla pohledávka postoupena za úplatu. Vyjděme z toho, že účelem postupní smlouvy je postoupit pohledávku z postupitele na postupníka. Ekonomickou kauzou na straně postupitele je obdržení protihodnoty za postupovanou pohledávku, zatímco důvodem na straně postupníka je získat cedovanou pohledávku do svého vlastnictví a uplatnit ji vůči dlužníkovi. Pohledávka jakožto předmět plnění dle smlouvy by měla mít takové vlastnosti, aby byla způsobilá k *použití*. Autor se domnívá, že ona způsobilost k použití je právě možnost jejího uplatnění vůči dlužníkovi. Již sama existence vzájemně započitatelné pohledávky dlužníka za postupitelem dle názoru autora představuje právní vadu postupované pohledávky, poněvadž může mít za následek zánik předmětu plnění bez ohledu na vůli postupníka. Otázkou je, zda přísluší postupníkovi práva z vadného plnění již od okamžiku, kdy byla pohledávka postoupena, vycházejí z hypotézy, že sama existence protinároku dlužníka vůči postupiteli představuje vadu postupované pohledávky, nebo až od chvíle, kdy dlužník uplatní své právo zápočtu svou (vzájemnou) pohledávku za postupitelem. Vadně je plněno zejména v situaci, kdy bylo plněno jinak, než bylo podle (postupní) smlouvy předpokládáno, což znamená, že hodnota věci (pohledávky) je pro nabyvatele menší, než očekával²⁶⁸. Snížení hodnoty pohledávky tedy v daném případě závisí na vůli třetí strany, jíž je dlužník, který může potenciálně vznést námitku započtení. Pokud tak řádně učiní, pohledávka (zčásti) zanikne a postupníkovi se tak dostane méně, než očekával dle postupní smlouvy. Autor zastává názor, že právní vada (tj. potenciální námitka započtení ze strany dlužníka) existuje již

²⁶⁸ BÁNYAIOVÁ, Alena in ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. Op. cit. sub. 26. S. 385.

v době postoupení, učiněním námitky dlužníkem se pouze projeví. Postupníkovi by tak měla příslušet práva z vadného plnění již od okamžiku účinnosti cese.

4.1.9. Globální cese

Stávající právní úprava oproti občanskému zákoníku 1964 výslovně zakotvila možnost postoupení souboru pohledávek. Tato změna pravděpodobně reagovala na ekonomickou realitu, kdy v rámci směny statků častěji docházelo k převodu portfolií pohledávek určitého typu, zejména mezi subjekty v oblasti finančních trhů. Využití globální cese lze spatřovat také u tzv. faktoringu, což je forma financování dlužníka pomocí odkupu krátkodobých pohledávek, které jsou zpravidla na poskytovatele financování převáděny hromadně (viz kapitola 4.5 (*Faktoring*) níže).

Ani za účinnosti minulé právní úpravy však nebyly převody souboru pohledávek vyloučeny, nicméně judikatura kladla relativně striktní požadavky na jejich určení. Ve vztahu k minulé právní úpravě judikatura dovodila, že *„z hlediska určitosti je smlouva platná, je-li v ní jednoznačně určena převáděná pohledávka, zejména vymezením předmětu plnění, osoby dlužníka, případně právního důvodu, a to natolik nepochybně, aby bylo zjistitelné, jaká pohledávka je předmětem postoupení, a aby ji nebylo možno zaměnit s pohledávkou jinou. Vzhledem k tomu, že k postoupení jsou způsobilé i pohledávky, jejichž existence je sporná, či pohledávky, které vzniknou teprve v budoucnu, tj. takové pohledávky, u nichž výše peněžitého plnění zpravidla není k okamžiku uzavření smlouvy o postoupení pohledávky objektivně zjistitelná, nelze určení přesné výše pohledávky v penězích požadovat za podstatnou náležitost smlouvy, jejíž nedostatek by vedl k neplatnosti smlouvy pro neurčitost“*²⁶⁹. Zvýšené požadavky na identifikaci pohledávek v postupní smlouvě měly za následek obavy z neplatnosti postupování budoucích pohledávek, u kterých často nebylo možné poskytnout takovou identifikaci, která byla vyžadována soudními rozhodnutími.

Občanský zákoník 2012 na aplikační praxi reagoval a ve svém § 1887 poskytl demonstrativní výčet možností, jak by měly být pohledávky v případě globální cese identifikovány. Zákon nabízí dvě možnosti identifikace souboru pohledávek (což nicméně neznamená, že by strany nemohly zvolit jinou specifikaci za předpokladu, že bude dostatečně určitá). První možností je identifikovat

²⁶⁹ rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26. května 2004, sp. zn. 25 Cdo 1074/2003

pohledávky odkazem na jejich druh a dobu vzniku. Tato identifikace je příhodná v případě postupování budoucích pohledávek, u kterých ještě nemusí existovat právní titul.

Druhá možnost poskytnutá zákonem spočívá v identifikování pohledávek odkazem na právní důvod jejich vzniku. V případě hromadného postoupení pohledávek tedy postačí, pokud budou pohledávky specifikovány odkazem na příslušný závazek, ze kterého plynou bez nutnosti specifikace každé jednotlivé pohledávky v postupní smlouvě zvlášť. Co se týká identifikace právního důvodu, Nejvyšší soud uzavřel, že požadavek na vymezení skutečností, na nichž se pohledávka či právní nárok zakládá, neznamená, že tyto skutečnosti musí být vylíčeny do všech podrobností. Postačuje takové vyznačení právního důvodu plnění, z něhož je zřejmé, na čem se plnění zakládá (tj. proč má povinná osoba poskytnout oprávněné osobě stanovené plnění)²⁷⁰.

4.1.10. Zajišťovací převod vlastnického práva k pohledávce

Jednou z dalších dispozic s pohledávkou je (dočasný) převod vlastnického práva k ní ve prospěch věřitele s rozvazovací podmínkou zajištění dluhu. Zajišťovací cese je jedním z prostředků k zajištění pohledávky, přičemž jde o postoupení pohledávky nikoli za účelem trvalé změny věřitele, nýbrž za účelem zajištění pohledávky jiné²⁷¹.

Výše uvedeným dluhem může být dluh převodce nebo třetí osoby. Účelem zajišťovacího převodu práva je vyhovět zájmu věřitele získat lepší jistotu a snazší uspokojení, než jaké poskytují jiné způsoby zajištění. Úprava zajišťovacího převodu práva nemá v českém právu takovou tradici jako jiné zajišťovací instrumenty. Zajišťovací převod práva neznal obecný zákoník občanský ani občanský zákoník 1950 a do českého právního řádu byla ustanovení o zajišťovacím převodu práva začleněna zákoníkem mezinárodního obchodu, který tento institut upravil vedle zástavního práva a dalších běžných zajišťovacích institutů.²⁷² Přestože však, jak je uvedeno výše, občanský zákoník 1950 neupravoval zajišťovací převod práva, obsahoval úpravu zajišťovacího postoupení pohledávky, když stanovil, že *pohledávka může být zajištěna také postupem pohledávek dlužníka nebo pohledávek osoby třetí*²⁷³.

²⁷⁰ rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 25. září 2018, sp. zn. 20 Cdo 3076/2018

²⁷¹ rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 19. července 2006, sp. zn. 29 Odo 928/2004

²⁷² Důvodová zpráva k § 2040 občanského zákoníku 2012. S. 469.

²⁷³ § 294 občanského zákoníku 1950

Občanský zákoník 1964 upravoval zajišťovací postoupení pohledávky výslovně²⁷⁴ vedle obecné úpravy zajištění závazků (resp. zajištění dluhu, pokud bychom se drželi dnešní terminologie) pomocí zajišťovacího převodu práva²⁷⁵. Stávající právní úprava již explicitní ustanovení o zajišťovacím postoupení pohledávky neobsahuje, a to z důvodu změny koncepce věcí v právním smyslu (blíže viz kapitola 2.1 (*Pohledávka jako věc*) výše)). Na zajišťovací postoupení pohledávky se tak aplikují stejná pravidla jako na zajišťovací převod práva k jiné movité věci, která není evidována ve veřejném seznamu.

4.1.10.1. Smlouva o zajišťovacím postoupení pohledávky

Přestože pohledávka je také právem, bylo by nesprávné ji zaměňovat s právem, které je předmětem zajišťovacího převodu, jímž bude zpravidla vlastnické právo. V případě zajišťovacího postoupení je pak předmětem převáděného vlastnického práva pohledávka.

Dřívější právní úprava zajišťovacího převodu práva v občanském zákoníku 1964 byla velmi stručná a z hlediska náležitostí vyžadoval zákon pouze to, aby byla smlouva o zajišťovacím převodu práva uzavřena písemně. Vzhledem k tomu, že občanský zákoník 1964 neupravoval podstatné části smlouvy o zajištění postoupením pohledávky, soudní praxe dovodila, že je v tomto směru nezbytné vycházet z tehdejší právní úpravy smlouvy o postoupení pohledávky. Smlouva o postoupení pohledávky tak musela obsahovat označení smluvních stran (postupitele a postupníka), vymezení postupované pohledávky (způsobem, z něhož bude jednoznačně zjištělné, jaká pohledávka je předmětem postupu) a musela v ní být vyjádřena vůle smluvních stran směřující ke změně v osobě věřitele postupované pohledávky. Smlouva musela dále obsahovat označení pohledávky, o jejíž zajištění jde, a musela být z jejího obsahu zřejmá zajišťovací funkce postoupení.²⁷⁶

Oproti dřívější úpravě zákon pro smlouvu o zajišťovacím převodu nevyžaduje zvláštní formu. Vzhledem k bezformálnosti obyčejné cese by požadavek zvláštní formy smlouvy o zajišťovacím postoupení pohledávky nebyl logický. Pro zajištění dočasnosti převodu je stanovena vyvratitelná právní domněnka, že zajišťovací převod práva je převodem s rozvazovací podmínkou, že dluh bude splněn.

²⁷⁴ § 553 občanského zákoníku 1964

²⁷⁵ § 553 občanského zákoníku 1964

²⁷⁶ rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 19. července 2006, sp. zn. 29 Odo 928/2004

Dle důvodové zprávy k občanskému zákoníku 2012 je účelem této vyvratitelné právní domněnky zabránit trvání současné soudní praxe²⁷⁷, která dovozuje, že zajišťovací převod práva je vždy převodem s rozvazovací podmínkou, a naopak nemůže být nikdy sjednán jako fiduciární²⁷⁸ převod. Možnost sjednání zajišťovacího převodu jako fiduciárního převodu byla naznačena Nejvyšším soudem v roce 2018²⁷⁹ a stávající soudní praxe byla nakonec opravdu prolomena rozhodnutím Nejvyššího soudu, který dovedl, že z dikce § 2040 občanského zákoníku 2012 plyne, že si smluvní strany mohou dohodnout zajišťovací převod práva ve fiduciární formě. Stanoví-li totiž § 2040 odst. 2 občanského zákoníku 2012 vyvratitelnou domněnku sjednání smlouvy s rozvazovací podmínkou, je zjevné, že občanský zákoník 2012 připouští sjednání dohody i v jiné podobě (než v té, jež byla přípustná před 1. lednem 2014)²⁸⁰.

S postoupenou pohledávkou (určenou k zajištění jiné pohledávky) přechází na postupníka i její příslušenství a všechna práva s ní spojená, a to i včetně zástavního práva, které zajišťuje postoupenou pohledávku.

4.1.11. Zákaz postoupení pohledávky

Dle stávající právní úpravy je postupitelná taková pohledávka, kterou lze zcizit, a to za předpokladu, že to ujednání dlužníka a věřitele nevyklučuje²⁸¹. Obdobnou úpravu obsahoval i občanský zákoník 1964 ve svém § 525. Následek postoupení pohledávky přes obligační zákaz sjednaný mezi dlužníkem a věřitelem však již právní úprava nespecifikuje. Tato kapitola nabízí podrobnější rozebrání názorových proudů na následek postoupení pohledávky přes zákaz zcizení, a to zejména z důvodu, že následky zákazu zcizení jsou aplikovatelné na veškeré dispozice s pohledávkami, o kterých pojednává tato práce.

Nejvyšší soud zaujal za účinnosti občanského zákoníku 1964 stanovisko, které znělo, že porušení obligačního zákazu zcizit pohledávku má za následek absolutní neplatnost takového postoupení dle § 39²⁸² občanského zákoníku 1964. Absolutní neplatnosti právního jednání spočívajícího

²⁷⁷ např. rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 15. října 2008, sp. zn. 31 Odo 495/2006

²⁷⁸ fiduciárním převodem se rozumí převod práva, které je nutné zpětně převést na poskytovatele zajištění po splnění dluhu právním jednáním věřitele

²⁷⁹ rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 23. 10. 2018, sp. zn. 7 Tdo 1136/2018

²⁸⁰ rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. 6. 2021, sp. zn. ICdo 77/2019

²⁸¹ srov. § 1881 odst. 1 občanského zákoníku 2012

²⁸² § 39 občanského zákoníku 1964: „*Neplatný je právní úkon, který svým obsahem nebo účelem odporuje zákonu nebo jej obchází anebo se přiči dobrým mravům*“

v postoupení pohledávky přes obligační zákaz sjednaný mezi dlužníkem a postupujícím věřitelem dle dosavadní judikatury nezabrání ani dobrá víra kýženého nabyvatele takové pohledávky a jeho nevědomost o takovém zákazu.²⁸³ Po přijetí občanského zákoníku 2012 vyvstala v odborné akademické obci debata o dalším uplatnění dosavadní soudní rozhodovací praxe, mimo jiné i z toho důvodu omezení případů absolutní neplatnosti, která v pojetí nové soukromoprávní úpravy již nedostává takový prostor.

V rámci debaty ohledně následků porušení *pactum de non cedendo* existovaly po přijetí nového civilního kodexu tři následující hlavní názorové proudy, které byly zastoupeny různými osobnostmi právnické obce:

- (i) cese porušující obligační zákaz postoupení pohledávky má za následek absolutní neplatnost právního jednání směřujícího k postoupení;
- (ii) cese porušující obligační zákaz postoupení pohledávky má za následek relativní neplatnost právního jednání směřujícího k postoupení;
- (iii) obligační zákaz postoupení pohledávky nemá na samotné postoupení vliv a nezpůsobuje vadu takového právního jednání, nýbrž má za následek právo dlužníka postoupené pohledávky žádat náhradu škody z titulu smluvního deliktu postupitele.

Názor, že postoupení v režimu občanského zákoníku 2012 porušující *pactum de non cedendo* má za následek absolutní neplatnost postupní smlouvy zastal například Michael Zvára, který došel k závěru, že smyslem ustanovení § 1881 občanského zákoníku 2012 je vyloučit pohledávku ze soukromoprávních dispozic vztahujících se k postoupení. Strany pomocí sjednání zákazu zcizení ujednávají vlastní obsah práva, tj. odebírají pohledávce postupitelnost. Postupní smlouva v takovém případě nemůže v rozporu se smluvním zákazem postoupení pohledávky platně vzniknout, neboť právě ujednání učiněné v návaznosti na § 1881 odst. 1 občanského zákoníku 2012 omezuje možnost vzniku takového právního jednání, tj. platně sjednat k pohledávce postupní smlouvu a postoupení pohledávky je tak pro nemožnost plnění dle § 588 občanského zákoníku absolutně neplatné. Michael Zvára dále uvádí, že postoupením pohledávky v rozporu se smluvním zákazem tedy věřitel neporušuje jen dlužníkům zájem, ale právně jedná způsobem, který překračuje možnosti vázat se právními jednáními²⁸⁴. K absolutní neplatnosti jako následku postoupení pohledávky přes obligační zákaz jejího zcizení se dále kloní také Jiří Handlar a rovněž

²⁸³ srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. února 2006, sp. zn. 29 Odo 882/2005

²⁸⁴ ZVÁRA, Michael. Účinky smluvního zákazu postoupení pohledávky. Právní rozhledy, 2015, č. 9. S. 316–323.

argumentuje účelem zákona. Závěr o absolutní neplatnosti dovozuje i tím, že tento následek odpovídá tradičnímu pojetí této problematiky v českém právním prostředí, ve kterém byl sjednaný zákaz postoupení vždy chápán jako skutečnost, která činí pohledávku nepostupitelnou a brání jejímu převodu na třetí osobu. Jiří Handlar dále tvrdí, že pokud se zákonodárce rozhodl postoupení pohledávky zakázat proto, že to vylučuje dohoda věřitele a dlužníka, vyžaduje účel zákona absolutní neplatnost postupní smlouvy. Relativní neplatnost Jiří Handlar odmítá s tvrzením, že není adekvátním následkem porušení sjednaného zákazu postoupení, neboť nejenže dlužníka nechrání, nýbrž mu přímo škodí. Na dlužníka by totiž v takovém případě byla přenášena právní a ekonomická rizika spojená s včasným uplatněním námitky relativní neplatnosti, a to i přes skutečnost, že dlužník již jednou vůli zamezit postoupení dlužné pohledávky na jiného věřitele projevil, když s původním věřitelem sjednal zákaz zcizení²⁸⁵. Názory jiných autorů zastávajících platnost postupní smlouvy odmítá Jiří Handlar pomocí argumentu teorie zákonného zákazu, když je postoupení pohledávky v takovém případě zákonem výslovně zakázáno.²⁸⁶ K závěru o absolutní neplatnosti se přiklání také Tomáš Kindl, a to s odkazem na judikaturu k občanskému zákoníku 1964²⁸⁷ anebo Aleš Rozehnal²⁸⁸.

K relativní neplatnosti postupu se kloní například Petra Myšáková, která uvádí, že koncept relativní neplatnosti představuje v řešení otázky následku porušení zákazu zcizen rozumný kompromis, který dlužníkovi zachovává možnost, jak platnost postupní smlouvy rozporovat, pokud se námitky neplatnosti nevzdá, a vzbuzuje tedy negativní následky *erga omnes* pouze v situaci, kdy o to dlužník stojí²⁸⁹. Relativní neplatnost jako pravidelný následek postoupení odporující dohodě dlužníka a věřitele prosazuje také Jiří Remeš, který ovšem tvrdí, že následky cese mohou být různé v závislosti na okolnostech daného případu.²⁹⁰ Stejně tak Karel Eliáš se kloní k názoru, že relativní neplatnost postupní smlouvy bude pravidelným následkem postoupení pohledávky přes obligační zákaz zcizením, když uvádí, že otázku platnosti nebo neplatnosti právního jednání je nutné řešit s využitím § 580 odst. 1, § 586 a první věty § 588 občanského zákoníku 2012. Z jejich obsahu a zejména z § 586 občanského zákoníku 2012 vyplývá, že pravidelným následkem porušení zákazu postupitelnosti pohledávky bude relativní neplatnost, již se může dovolat i postoupený dlužník (pokud se ovšem námitky neplatnosti nevzdá). Závěry

²⁸⁵ HANDLAR, JIŘÍ in PRAŽÁK, Zbyněk, FIALA, Josef, HANDLAR, Jiří a kolektiv: Op. cit. sub. 13. S. 260.

²⁸⁶ Tamtéž. S. 261.

²⁸⁷ KINDL, Tomáš in ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. Op. cit. sub. 26. S. 324.

²⁸⁸ ROZEHNAL, Aleš in ROZEHNAL, Aleš a kol. Op. cit. sub. 15. S. 234.

²⁸⁹ MYŠÁKOVÁ, Petra in PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Op. cit. sub. 178. S. 2009.

²⁹⁰ REMEŠ, Jiří. Zákaz postoupení pohledávky v právu hmotném a procesním. Právní rozhledy, 2016, č. 2. S. 39–45.

dovozující na podkladě dosavadního občanského zákoníku absolutní neplatnost smluv o převodu pohledávky proti zákazu v občanském zákoníku 2012 označuje Karel Eliáš jako nadále nepoužitelné.

Následek spočívající v platnosti postoupení se vznikem nároku na náhradu škody zastává například Bohumil Dvořák, který uvádí, že postoupí-li věřitel přes smluvní zákaz pohledávku jiné osobě, porušuje tím svou povinnost vůči postoupenému dlužníkovi a je odpovědný za škodu, která tím dlužníkovi vznikne, nicméně platnost samotného postupu dotčena není. Zájmy postoupeného dlužníka jsou v takovém případě dostatečně chráněny eventuálním nárokem na náhradu škod. Dovojuje, že pohledávka je zásadně předmětem právního obchodu a její vyloučení z něj nemůže být věcí libovůle stran. Situaci srovnává s případem, kdy se kupující vůči prodávajícímu zaváže, že nabytou věc nebude dále zcizovat, přičemž takový smluvní zákaz nemůže mít účinky vůči třetím osobám.²⁹¹ Dalším z autorů, kteří se přiklání spíše k platnosti cese, je Petr Bezouška, a to s odkazem na ustanovení § 1760 občanského zákoníku 2012²⁹², který však uvádí korektiv okolností případu s ohledem na smysl a účel ustanovení § 1881 odst. 1 občanského zákoníku 2012, který spočívá primárně v ochraně zájmů dlužníka. Petr Bezouška je přesvědčen, že před posuzováním, zda cese byla, nebo nebyla platná, by měl být proveden třístupňový test, kde bude vzato v úvahu, o jaký typ pohledávky se jedná, z jakého závazku pohledávka pochází a zda postupník o zákaz věděl, nebo mu muselo být z okolností zjevné, že tu takový zákaz je. Dle Petra Bezoušky, jedná-li se o peněžité pohledávky, zpravidla převažuje zájem věřitele-postupitele na jejich volném obchodování a obecný zájem na ochraně právního styku, zatímco u nepeněžitých pohledávek převažuje zájem dlužníka na jeho ochraně skrze ujednaný zákaz. Petr Bezouška tak dovojuje, že u nepeněžitých pohledávek nevyvolá postupní smlouva soluční účinky, sjednaný zákaz se prosadí vůči všem a dlužník zůstává dlužníkem původního věřitele, přestože mu bylo postoupení oznámeno postupitelem, případně prokázáno postupníkem. Dobrá víra postupníka se v případě těchto pohledávek vůči zájmu na ochraně dlužníka neprosadí. Pochází-li peněžité pohledávka ze závazku, který se vyznačuje přítomností vyšší míry loajality a důvěry, je třeba opět dát přednost dlužníkovu zájmu na tom, aby pohledávka nebyla postoupena. Ani zde postupní smlouva nevyvolá soluční účinky, ani zde se neprosadí dobrá víra postupníka nad zájmem na ochraně dlužníka. V případech, v nichž se jedná o pohledávky peněžité, které nepocházejí ze závazků s vyšší mírou loajality a důvěry (zejména půjde o pohledávky z obchodních vztahů), je

²⁹¹ DVOŘÁK, Bohumil in HULMÁK, Milan a kol. Op. cit. sub. 14. S. 737.

²⁹² § 1760 občanského zákoníku 2012: „Skutečnost, že strana nebyla při uzavření smlouvy oprávněna nakládat s tím, co má být podle smlouvy plněno, sama o sobě neplatnost smlouvy nevyvolává“

dle Petra Bezoušky třeba zkoumat dobrou víru postupníka. Věděl-li o sjednaném zákazu, anebo mu muselo být přinejmenším z okolností zjevné, že takový zákaz existuje, postupní smlouva bude platná²⁹³.

Zajímavý a neotřelý přístup k následkům postoupení při porušení obligačního zákazu zcizení pohledávky zaujal Arbër Balliu, který zastává názor, že takové postoupení nemá za následek ani neplatnost (jak relativní, tak absolutní), ani vznik odpovědnosti postoupitele vůči dlužníkovi, nýbrž neúčinnost takového postoupení vůči dlužníkovi cedované pohledávky²⁹⁴. Arbër Balliu argumentuje zejména analogickým užitím ustanovení § 1897 odst. 1 občanského zákoníku 2012 upravujícím postoupení smlouvy, které je dle zmíněného ustanovení vůči třetí straně účinné od okamžiku, kdy postoupená strana udělí s postoupením souhlas. Dalším argumentem je úprava v CEC, který byl inspirací pro úpravu postoupení pohledávky v občanském zákoníku 2012 a který jako následek postoupení přes obligační zákaz stanoví neúčinnost postupu vůči dlužníkovi²⁹⁵.

4.1.11.1. Vývoj teorie a judikatury na území ČR

Dle důvodové zprávy k občanskému zákoníku 2012 vychází návrh regulace postoupení pohledávky z dosavadní úpravy se zohledněním vývoje tohoto institutu v dalších právních rádech a s přihlédnutím k návrhu CEC²⁹⁶. Důvodová zpráva však bohužel nekonkretizuje, které další právní řády měli autoři civilního kodexu ve výše uvedeném kontextu na mysli. Vraťme se tedy nejprve k úpravě prvorepublikové. Obecný zákoník občanský stanovil, že předmětem postupu mohou být veškerá zcizitelná práva²⁹⁷. Soudě dle textu zákona byl však patrně největší inspirací pro stávající úpravu § 1234 (*Předmět postupu*) návrhu občanského zákoníku 1937, který stanovil, že postoupit lze všechny pohledávky, které lze zcizit. Nelze zcizit pohledávky, jejichž obsah by se změnil změnou věřitele, pohledávky, které nemohou být zabaveny, pohledávky jejichž postup byl dohodou s dlužníkem zakázán, a pohledávky, které jsou nerozlučně spjaty s osobou věřitele a zanikají s jeho smrtí (návrh občanského zákoníku 1937 na tomto místě – oproti občanskému zákoníku 2012 – správně uvedl, že se jedná o smrt věřitele). Jaromír Sedláček v rámci komentáře k § 1393 obecného zákoníku občanského neuvádí, jaký je následek postoupení nezczizitelné

²⁹³ BEZOUŠKA, Petr. Smluvní zákaz postoupení pohledávky (*pactum de non cedendo*). Právní rozhledy, 2015, č. 11. S. 381–390.

²⁹⁴ BALLIU, Arbër. Postoupení pohledávky v rozporu se smluvním zákazem. Praha, 2020. Rigorózní práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra občanského práva. Vedoucí práce Elischer, David. S 44.

²⁹⁵ čl. 121 odst. 4. CEC

²⁹⁶ Důvodová zpráva k § 1879–1887 občanskému zákoníku 2012. S. 457.

²⁹⁷ § 1393 obecného zákoníku občanského

pohledávky. Nepostupitelnost však vnímá jako vlastnost příslušné pohledávky, nikoli pouze jen jako dohodu stran týkající se daného závazku²⁹⁸. Odpověď na otázku následku postoupení nezcizitelné pohledávky dle úpravy obecného zákoníku občanského lze najít v tehdejší judikatuře. Nejvyšší soud Československé republiky uvedl, že „*postoupený dlužník zpravidla nemůže odporovati platnosti postupní smlouvy a musí se po pravidle spokojiti důkazem, že postup se skutečně stal. Ale výjimečně může odporovati platnosti postupu, zejména tehdy, byl-li postup smlouvou mezi ním a původním věřitelem vyloučen*“²⁹⁹ a rovněž že „*zákazy postupu nutno pokládati za platné s účinkem, že protismluvní postup působí i vůči třetím osobám, nedá-li si postoupený dlužník postup líbiti, že jest tedy takový postup relativně neplatný nebo bezúčelný*“³⁰⁰. Z výše uvedených rozsudků je patrné, že následkem postupu nezcizitelné pohledávky v režimu obecného zákoníku občanského byla relativní neplatnost postoupení na základě námítky dlužníka. Na tomto místě je nutné poznamenat, že v posledním z citovaných rozhodnutí Nejvyšší soud Československé republiky dodal, že „*pohledávky nejsou podle své povahy určeny pro obchod a mohou býti úmluvou stran obmezeny co do postupitelnosti právě tak, jako mohou býti úmluvou stran obmezeny jinak, např. podmínkou nebo doložením času*“. V ekonomické realitě současné doby lze s jistotou říct, že pohledávky (a to zejména peněžité) jsou standardním obchodním artiklem. Tento argument obhajující relativní neplatnost postupu (dohodou stran) nepostupitelné pohledávky by tak dnes již pravděpodobně neobstál.

Na úpravu *pactum de non cedendo* v obecném zákoníku občanském navazoval střední občanský zákoník, když stanovil, že postoupeny nemohou být ty pohledávky, jejichž postup odporuje dohodě s dlužníkem³⁰¹. Právní teorie dovodila, že postoupení pohledávky přes smluvní zákaz je stiženo absolutní neplatností právního jednání směřujícího k postoupení pravděpodobně s odkazem na nepostupitelnost pohledávky jako její obsahové vlastnosti³⁰². Střední občanský zákoník byl derogován a nahrazen občanským zákoníkem 1964, který (po novele) upravil zákaz postoupení v důsledku obligačního zákazu v § 525 odst. 2³⁰³. Jak je uvedeno výše, judikatura se přiklonila k výkladu ve neprospěch kýženého nabyvatele pohledávky a přiznala účinkům takového zákazu absolutní charakter působící vůči třetím osobám a postoupení porušující tento závazek byla

²⁹⁸ SEDLÁČEK, J. in ROUČEK František, SEDLÁČEK, Jaromír, ed. Op. cit. sub. 183. S. 134.

²⁹⁹ rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 27. října 1925, Rv I 993/25, [Vážný 5396]

³⁰⁰ rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 20. ledna 1927, R I 1167/26, [Vážný 6720]

³⁰¹ § 263 občanského zákoníku 1950

³⁰² KNAPP, Viktor in KNAPP, Viktor. Učebnice občanského a rodinného práva. Závazkové právo. 2. vydání Praha: Orbis, 1955. S. 319.

³⁰³ § 525 odst. 2 občanského zákoníku 1964: „*Nelze postoupit pohledávku, jestliže by postoupení odporovalo dohodě s dlužníkem*“

absolutně neplatná. Komentářová literatura se soudními závěry souhlasila a dle dobové doktríny nebyl postupník, jemuž věřitel postoupil svou pohledávku i přes zákaz dohodnutý s dlužníkem, chráněn ani v případě, že jednal v dobré víře a o tomto zákazu nevěděl. Dlužník tak byl nadále povinen plnit původnímu věřiteli. Plněním tomu, na koho měla pohledávka podle neplatné smlouvy přejít, jeho dluh nezanikl.³⁰⁴ Argumentem pro absolutní neplatnost postoupení byla skutečnost, že postoupení pohledávky zakazuje nejen dohoda stran, ale přímo zákon a nerespektování takového zákazu je tedy porušením zákona³⁰⁵. Cese porušující zákon také byla neplatná *ex tunc* a její neplatnost nešlo dodatečně zhojit (ani dodatečným souhlasem dlužníka s postoupením). Plnění dlužníka domnělému nabyvateli pohledávky představovalo plnění bez právního důvodu a cesionář tak byl bezdůvodně obohacen. Funkce normy uvedené v § 525 odst. 2 občanského zákoníku 1964 sledovala zvýšenou ochranu dlužníka před faktickým zhoršením jeho obligační pozice.³⁰⁶

Před přijetím občanského zákoníku 2012 byla úprava závazků rozdělena mezi občanský zákoník 1964 a obchodní zákoník v závislosti na tom, zda se jedná o obchodní závazkové vztahy nebo vztahy podle práva občanského. Obchodní závazkové vztahy charakterizuje (mimo jiné) to, že jde o vztah mezi podnikateli (obchodníky) při jejich podnikání³⁰⁷. Úprava vad právních jednání v režimu obchodního zákoníku byla odlišná od tehdejší úpravy následků vadných právních jednání dle občanského zákoníku 2012. Ustanovení § 267 odst. 1 obchodního zákoníku stanovil, že je-li neplatnost právního úkonu (v režimu obchodního zákoníku) stanovena pouze na ochranu některého účastníka, může se této neplatnosti dovolávat pouze tento účastník³⁰⁸. Takové úkony (jednání) tedy byly relativně neplatné. Nejvyšší soud dovodil, že neplatnost postoupení pohledávky přes obligační zákaz v obchodních vztazích je neplatností relativní, stanovenou na ochranu dlužníka pohledávky, která má možnost dovolat se neplatnosti postupní smlouvy námitkou³⁰⁹.

³⁰⁴ ŠKÁROVÁ, Marta in ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol. Op. cit. sub. 24. S. 1418.

³⁰⁵ HANDLAR, Jiří in FIALA, Josef, KINDL, Milan, et al. Op. cit. sub. 25. S. 962.

³⁰⁶ HOLUB, Milan in HOLUB, Milan. Občanský zákoník: komentář. Praha: Linde, 2002. Zákony s poznámkami (Linde). S. 799.

³⁰⁷ TOMSA, Miloš in ŠTENGLOVÁ, Ivana, PLÍVA, Stanislav, TOMSA, Miloš a kol. Obchodní zákoník. 13. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010. S. 896.

³⁰⁸ Dnes obdobně upraveno v § 586 občanského zákoníku 2012: „*Je-li neplatnost právního jednání stanovena na ochranu zájmu určité osoby, může vznést námitku neplatnosti jen tato osoba. Nenamítne-li oprávněná osoba neplatnost právního jednání, považuje se právní jednání za platné*“

³⁰⁹ srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 22. září 2009, sp. zn. 23 Cdo 1888/2007

K neplatnosti cese porušující zákaz zcizení v režimu občanského zákoníku 2012 již existuje rozhodnutí prvostupňového insolvenčního soudu v incidenčním sporu ve věci pravosti pohledávky ze smlouvy o dílo přihlášené žalujícím věřitelem do insolvenčního řízení, která byla na věřitele postoupena bez souhlasu dlužníka s postoupením, když smlouva o dílo postoupení pohledávek z ní vznikajících (bez souhlasu dlužníka) neumožňovala. Krajský soud v Ostravě v tomto případě dovodil, že vzhledem k tomu, že občanský zákoník 2012 nemá ustanovení obdobné § 39 občanského zákoníku 1964, nelze jednoduše dovodit absolutní neplatnost postupní smlouvy, jíž cedent převádí cesionáři pohledávku, ohledně níž to zákon zakazuje. Otázku platnosti, nebo neplatnosti právního jednání je nutné řešit s využitím § 580 odst. 1, § 586 a první věty § 588 občanského zákoníku 2012. Z jejich obsahu a zejména z § 586 vyplývá, že pravidelným následkem porušení zákazu postupitelnosti pohledávky bude relativní neplatnost, jíž se může dovolat i postoupený dlužník (pokud se ovšem námitky neplatnosti nevzdá). Soud označil závěry literatury a judikatury dovozující na podkladě občanského zákoníku 1964 o absolutní neplatnosti smluv o převodu pohledávky proti zákazu v občanském zákoníku jako nadále nepoužitelné. Soud stanovil, že smlouva o postoupení pohledávek je neplatná podle ust. § 580 odst. 1 a § 586 odst. 1 občanského zákoníku 2012, když žalovaná uplatnila vůči zhotoviteli jako postupiteli a žalobci jako postupníku námitku neplatnosti smlouvy o postoupení pohledávky (tj. relativní neplatnost postoupení). Zároveň ale dodal, že tvrzení stran neobsahuje skutečnosti podřaditelné pod ust. § 588 občanského zákoníku 2012 stanovující absolutní neplatnost postoupení.³¹⁰ Pokud se na výše uvedené rozhodnutí podíváme blíže, je zřejmé, že soud nevyloučil, že postoupení pohledávky přes obligační zákaz zcizení může být stíženo i neplatností absolutní, když uvedl, že následek relativní neplatnosti bude *pravidelný* (tj. nemusí k němu dojít vždy), a zároveň dodal, že existence skutečností podřaditelných pod ust. § 588 by způsobila neplatnost absolutní. Muselo by tak jít o jednání, které se zjevně příčí dobrým mravům, anebo které odporuje zákonu a zjevně narušuje veřejný pořádek. Jaké skutkové okolnosti by mělo takové právní jednání naplňovat? Předně se domnívám, že by musel být splněn předpoklad vědomosti kýženého nabyvatele pohledávky o obligačním zákazu zcizení mezi cedentem a dlužníkem. Dalším předpokladem by měl být úmysl obou stran postupní smlouvy zhoršit právní postavení dlužníka postoupením pohledávky. V případě splnění obou těchto předpokladů by šlo dojít k závěru, že postoupení naplňuje znaky jednání, které se zjevně příčí dobrým mravům, a k neplatnosti postupní smlouvy by soud měl přihlídnout i bez návrhu dlužníka. Bylo by však nutné posoudit i pozici dlužníka v takovém případě. Pokud by se jeho právní postavení nezhoršilo (nebo naopak by došlo k jeho zlepšení), šlo

³¹⁰ rozhodnutí Krajského soudu v Ostravě ze dne 23. června 2017, sp. zn. 9 ICm 430/2017

by uvažovat o tom, že ochrana dlužníka zde není namístě (pokud se o ni sám nepřihlásí), a bylo by neúčelné posoudit takové jednání jako absolutně neplatné z důvodu absence společenského zájmu na trvání na takovém závěru.

Další otázkou nabízející se v souvislosti s výše uvedeným rozhodnutím je, zda Krajský soud v Ostravě uvažoval i o jiných následcích cese přes obligační zákaz zcizení pohledávky, když uvedl, že relativní neplatnost bude pravidelným následkem. Z kontextu právní věty se domnívám, že tomu tak není a závěr daného rozhodnutí pro další aplikační praxi by měl znamenat, že pokud neexistují skutečnosti způsobující absolutní neplatnost cese, vždy se bude jednat o neplatnost relativní. Ke stejnému závěru došel také odvolací Vrchní soud v Ostravě, který potvrdil rozhodnutí prvoinstančního soudu a doplnil, že když zákon obecně stanoví, že předmětem smlouvy o postoupení pohledávky může být jakákoli pohledávka, kterou lze zcizit, současně stanoví výjimky, kdy toto obecné pravidlo neplatí, a to formou vymezení případů, v nichž je vysloven zákaz postoupení pohledávky. Jinými slovy, pohledávku lze postoupit, pokud tomu nebrání dohoda původního věřitele s dlužníkem anebo nejde-li o pohledávku, která zaniká smrtí věřitele nebo jejíž obsah by se změnou věřitele k tíži dlužníka změnil. V posuzované věci šlo právě o jednu zákonem konkrétně stanovených výjimek z obecné přípustnosti postoupení pohledávek (dohoda mezi dlužníkem a věřitelem). Jestliže mezi stranami byla uzavřena dohoda o tom, že postoupení pohledávky jiné osobě je možné jen po dohodě smluvních stran nebo na základě výslovného písemného souhlasu dlužníka, a jestliže takto sjednané podmínky, za nichž by bylo možné pohledávku ze smlouvy postoupit, splněny nebyly, nebylo postoupení pohledávky (bez dalšího) možné³¹¹.

Oba soudy tak došly k závěru, že § 1881 občanského zákoníku 2012 obsahuje zákonný zákaz, v důsledku čehož je cese neplatná pro rozpor se zákonem. Se soudními závěry preferujícími teorii zákonného zákazu souhlasím stejně jako se závěrem, že cese porušující dohodu dlužníka a věřitele bude mít za následek relativní neplatnost postoupení, jíž se může dovolat pouze dlužník. Při splnění podmínek v ustanovení § 588 občanského zákoníku 2012 pak lze uvažovat i o neplatnosti absolutní, nicméně takový případ by musel naplňovat vyšší intenzitu společenské škodlivosti a nebude příliš pravděpodobný.

³¹¹ rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci zde dne 30. ledna 2018, sp. zn. 17 VSOL 351/2017

Výchozím argumentem pro odmítnutí teze o pouhém relativním účinku zákazu postoupení je fakt, že v takovém případě by bylo ustanovení § 1881 odst. 1 občanského zákoníku 2012 obsolentní. Vznik práva dlužníka na náhradu škody ze strany postupitele by byl založen již skutečností, že postupující věřitel porušil svou zákonnou povinnost a byl by tak odpovědný za škodu dle ustanovení § 2913 odst. 1 občanského zákoníku 2012 (za předpokladu, že by nedošlo k liberaci dle druhého odstavce tohoto ustanovení). Existence ustanovení stanovícího zákaz postoupení pohledávky v případě dohody věřitele a dlužníka by tak postrádala smysl. Úmysl zákonodárce ohledně § 1881 odst. 1 občanského zákoníku 2012 je také zřejmý z důvodové zprávy k občanskému zákoníku 2012, která u ustanovení o zástavě pohledávek říká, že ustanovení o cesi stíhají neplatností postup takové pohledávky, ohledně níž to vylučuje ujednání věřitele a dlužníka³¹². Historickým výkladem tak dojdeme k závěru, že relativní neplatnost právního jednání směřujícího k postupu je tak adekvátním prostředkem obrany dlužníka, na jehož ochranu (resp. ochranu jeho právního postavení) dotčené ustanovení směřuje. Pokud dlužník nebude spokojen se změnou věřitele, uplatněním námitky relativní neplatnosti cese se jeho právní postavení vrátí do původního stavu před postoupením. Námitka dlužníka o relativní neplatnosti právního jednání mezi cedentem a cesionářem je výjimkou z obecného pravidla, že osobou oprávněnou námitku neplatnosti uplatnit je zásadně některý z účastníků právního jednání, o které jde³¹³. Námitka relativní neplatnosti by měla směřovat vůči všem účastníkům napadeného právního jednání, tzn. jak vůči postupiteli, tak vůči postupníkovi, neboť právní účinky dovolání se relativní neplatnosti právního jednání nastávají dojitím projevem vůle všem subjektům neplatného právního jednání³¹⁴. Lhůta pro uplatnění námitky relativní neplatnosti není zákonem stanovena. Dle dosavadní soudní praxe by měla být námitka uplatněna v obecných promlčecích lhůtách³¹⁵. Autor je toho názoru, že tato judikatura je aplikovatelná i na vztahy podle občanského zákoníku 2012. Subjektivní promlčecí lhůta tak dlužníkovi začne běžet v okamžiku, kdy se o postoupení dozví, tj. zpravidla ve chvíli, kdy o něm bude notifikován postupitelem, nebo mu bude prokázáno postupníkem. Vada působící relativní neplatnost může být odstraněna také dodatečným schválením právního jednání (ratihabací). V případě relativní neplatnosti je plně v dispozici osoby dotčené vadou právního jednání, zda se rozhodne být z právního jednání zavázána, anebo zda neplatnost právního jednání namítne. Pokud se dotčená osoba (tj. dlužník) rozhodne být právním jednáním vázána i přes jeho vadu, může kdykoli jednání schválit a tímto projevem vůle, který již

³¹² Důvodová zpráva k § 1335–1340 občanskému zákoníku 2012. S. 341.

³¹³ HANDLAR, Jirí in LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 1887, marg. č. 31. S. 1884–1889.

³¹⁴ rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 22. listopadu 2007, sp. zn. 26 Odo 694/2006

³¹⁵ srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 15. února 2007, sp. zn. 21 Cdo 948/2006

nebude zatížen původní vadou, učinit právní jednání definitivně platným³¹⁶. Dlužník tak může učinit například i tím, že dodatečně udělí souhlas s postoupením. Ratihabici lze učinit také konkludentně, tj. v daném případě tak, že dlužník bude jednat v souladu s postupní smlouvou a splní novému věřiteli.

Jak je uvedeno výše, absolutní neplatnost postupní smlouvy by přicházela v úvahu pouze v situacích předvídaných § 588 občanského zákoníku 2012. Právní jednání směřující k postupu by se tak muselo buď zjevně přičít dobrým mravům, anebo odporovat zákonu a zjevně narušovat veřejný pořádek. Vycházejí z teorie zákonného zákazu obsaženého v ustanovení § 1881 občanského zákoníku 2012 se domnívám, že k porušení zákona dojde vždy. Nicméně si neumím představit situaci, kdy by postup pohledávky, který odporuje dohodě dlužníka a věřitele, narušoval veřejný pořádek, neboť veřejný pořádek reprezentuje pravidla či hodnoty obsažené v právním řádu, jež jsou takového významu, že jejich porušení nelze akceptovat.³¹⁷ Jistě lze uzavřít, že zákonný zákaz, který je předmětem tohoto pojednání, intenzitu hodnoty nutné pro zachování veřejného pořádku nepředstavuje.

V případě, že by se závěr o zákonném zákazu v § 1881 odst. 1 občanského zákoníku 2012 ukázal jako nesprávný a příslušné ustanovení by opravdu upravovalo pouze zákonné zmocnění stran k vynětí pohledávky z právního obchodu, kloní se autor k názoru, který k možnému následku cese porušující sjednaný zákaz postupu zaujal Arbër Balliu. Neúčinnost cese vůči dlužníkovi by totiž zcela naplnila ochrannou funkci příslušného ustanovení, neboť smlouva o cesi by vůči dlužníku nevyvolala žádné účinky a dlužník by byl nadále oprávněn plnit postupiteli. Analogická aplikace § 1897 odst. 1 občanského zákoníku 2012 týkající se neúčinnosti postoupení smlouvy vůči postoupené straně do udělení jejího souhlasu se autorovi zdá zcela namístě, neboť § 1881 odst. 1 a § 1897 odst. 1 občanského zákoníku sledují stejnou funkci ochrany osoby, jejíž právní postavení se mění nezávisle na její vůli v důsledku právního jednání jiných osob.

4.2. Zástavní právo k pohledávce

Jednou z dalších dispozic s pohledávkami je zřízení zástavního práva k ní a využití pohledávky jako předmětu zajištění dluhu zástavního dlužníka. Dle občanského zákoníku 2012 může být předmětem zástavního práva každá věc, se kterou lze obchodovat (tedy i pohledávka), přičemž

³¹⁶ HANDLAR, Jiří in LAVICKÝ, Petr a kol. Op. cit. sub. 313. S. 1884–1889.

³¹⁷ Tamtéž. S. 1895–1897.

mimo obecná ustanovení o zástavním právu³¹⁸ obsahuje stávající civilní kodex také speciální úpravu pro zastavení pohledávky³¹⁹, které mají před obecnou úpravou přednost.

Speciální ustanovení týkající se zastavení pohledávek mají za cíl zejména úpravu vztahů mezi zástavním věřitelem a dlužníkem zastavené pohledávky. V případě užití pohledávky jako zajišťovacího instrumentu totiž vstupuje do vztahu mezi věřitelem (vystupujícím jako zástavní dlužník) a obligačním dlužníkem z pohledávky (označovaným jako poddlužník) další osoba, kterou je zástavní věřitel. Za předpokladu platného zřízení zástavního práva k pohledávce a splnění navazujících formalit (zejména notifikační povinnosti) má zástavní věřitel vůči poddlužníkovi určitá práva, a to zejména v případě výkonu zástavního práva.

Zástavní právo lze zřídit k jakémukoliv typu pohledávky za stejných podmínek, jako lze takovou pohledávku zcizit. Absence souhlasu poddlužníka se zřízením zástavního práva k pohledávce, která je předmětem obligačního zákazu zcizení pohledávky, má tedy na platnost zástavního práva stejné následky jako na případnou cesi (viz kapitola 4.1.11 (*Zákaz postoupení pohledávky*)). Pohledávka může být také zatížena zákazem jejího zastavení, a to obligačním nebo věcněprávním, pokud je takový zákaz zapsán do rejstříku zástav. O zákazu zřízení zástavního práva, jakož i následcích absence souhlasu dlužníka se zřízením zástavního práva přes takový zákaz je pojednáno v kapitole 4.2.3 (*Zákaz zřízení zástavního práva*) níže.

Dle důvodové zprávy se tvůrci stávající právní úpravy zastavení pohledávky inspirovali obecnou úpravou obsaženou v BGB s vynecháním určitých kazuistických ustanovení³²⁰. Česká právní úprava tak oproti německé neobsahuje zejména ustanovení týkající se problematiky závislosti splatnosti zastavené pohledávky na určité jednání zástavního dlužníka. Zohledněny byly také připomínky vznášené z bankovního sektoru, a to zejména s ohledem na zřízení zástavního práva k pohledávce z bankovního účtu. Peněžní prostředky ležící na bankovním účtu totiž nejsou majetkem osoby oprávněné k dispozicím s účtem – vlastníkem je zde banka. Majitel účtu má vůči bance pohledávku na výplatu pohledávky až do výše zůstatku, který je na účtu evidován. V praxi bankovního financování je zpravidla jedním ze zajišťovacích instrumentů zástavní právo k pohledávkám z bankovních účtů zřizované ve prospěch banky, která dlužníku poskytuje úvěr. Úvěrová dokumentace však standardně obsahuje povinnost dlužníka vést bankovní účty pouze

³¹⁸ § 1312 a násl. občanského zákoníku 2012

³¹⁹ § 1335–1340 občanského zákoníku 2012

³²⁰ Důvodová zpráva k § 1335–1340 občanského zákoníku 2012. S. 341.

u financující banky. Banka je tak zástavním věřitelem k pohledávce, ze které je sama dlužníkem. Z výše uvedeného důvodu stávající právní úprava explicitně stanoví, že je-li zástavou pohledávka zástavního dlužníka za zástavním věřitelem, pohledávka a dluh nezanikají splnutím osoby věřitele a dlužníka³²¹. V případě opačného výkladu by totiž právo na výplatu peněžních prostředků z účtu mohlo zaniknout z důvodu splnutí osoby dlužníka a věřitele dle obecných ustanovení o splnění dluhu³²².

4.2.1. Vznik zástavního práva

Zástavní právo k pohledávce se zřizuje na základě zástavní smlouvy s účinností k datu uzavření smlouvy nebo k pozdějšímu datu dohodnutému mezi stranami. Dle obecných ustanovení o zástavním právu, není-li movitá věc jako zástava odevzdána zástavnímu věřiteli, nebo třetí osobě, aby ji pro zástavního věřitele opatrovala, vyžaduje se pro zástavní smlouvu písemná forma³²³. Vzhledem k tomu, že je pohledávka věcí nehmotnou a věřitel jí fyzicky nedisponuje, není realizovatelné, aby byla odevzdána třetí osobě. Proto se tak pro zřízení zástavního práva k pohledávce bude vždy vyžadovat písemná forma zástavní smlouvy.

Pokud má být zástavní právo k pohledávce zapsáno do rejstříku zástav, vyžaduje se pro zřízení zástavního práva forma notářského zápisu³²⁴. Zápis zástavního práva k pohledávce představuje výhodu pro zástavního věřitele týkající se ochrany pořadí jeho zástavního práva. Vázne-li totiž na movité věci více zástavních práv, uspokojí se právo zástavního věřitele zapsané v rejstříku zástav nebo ve veřejném seznamu podle pořadí zápisu přednostně před právem vzniklým jiným způsobem³²⁵. Zástavní právo zapsané v rejstříku zástav tedy bude mít lepší pořadí než zástavní právo nezapsané, i přestože takové zástavní právo vzniklo dříve. Nevýhodou pro věřitele jsou zvýšené náklady na zřízení zástavního práva, neboť zákon vyžaduje pro zástavní smlouvu formu veřejné listiny, která bude představována notářským zápisem. Na základě takové listiny pak notář, který zápis vyhotovil, zástavní právo do rejstříku zástav zapíše³²⁶.

³²¹ § 1335 odst. 1, věta druhá občanského zákoníku 2012

³²² srov. § 1993 a násl. občanského zákoníku 2012

³²³ § 1314 odst. 1 občanského zákoníku 2012

³²⁴ § 1314 odst. 2, písm. c) občanského zákoníku 2012

³²⁵ § 1371 odst. 1 občanského zákoníku 2012

³²⁶ § 1319 odst. 3 občanského zákoníku 2012

Výše odměny, která notáři přísluší za sepsání notářského zápisu, se odvíjí od tarifní výše předmětu zástavní smlouvy. Tarifní hodnotou se rozumí výše dluhu, který má být zástavním právem zajištěn. Pokud je však tarifní hodnota zastavované věci nižší, než je výše dluhu, je tarifní hodnotou hodnota této věci.³²⁷ Za sepsání notářského zápisu o zástavní smlouvě pak notáři přísluší odměna ve výši dvou třetin z částky vypočtené dle notářského tarifu, nejméně však 1.000 Kč³²⁸. Pokud by byl zástavním právem zajišťován dluh ve výši 10.000.000 Kč a výše zastavované pohledávky by tento dluh převyšovala, činila by odměna notáře za sepsání notářského zápisu o zástavní smlouvě 19.867 Kč, odměna za zápis zástavního práva do rejstříku zástav ve výši 200 Kč a náhrada Notářské komory České republiky za zápis 500 Kč.

Věřitelům se však nabízí možnost, jak alespoň částečně ochránit své pořadí i v případě, že strany nezvolí (například z důvodu zvýšených nákladů) pro zástavní smlouvu formu veřejné listiny a zástavní právo nebude zapsáno do rejstříku zástav.

K zastavené pohledávce lze jako věcné právo zřídit zákaz zřízení dalšího zástavního práva a tento zákaz zapsat do rejstříku zástav. Tím zástavní věřitel docílí situace, kdy sice nedisponuje zástavním právem zapsaným v rejstříku zástav, ale zajistí, že jemu svědčící zástavní právo nebude *přeskočeno* zástavním právem k pohledávce zapsaným v rejstříku zástav (byť zřízeným později). Notář totiž případné pozdější zástavní právo k pohledávce nezapíše, pokud bude v rejstříku takový zápis zapsán. Problematika zákazu zřízení zástavního práva (obligačního i věcněprávního) je rozebrána v kapitole 4.2.3 (*Zákaz zřízení zástavního práva*) níže.

4.2.2. Perfekce zástavního práva

Zástavní právo je zřízeno účinností zástavní smlouvy nebo zápisem do rejstříku zástav v závislosti na formě právního jednání, kterým je smlouva uzavřena. Je otázkou, zda je možné zřídit zástavní právo k pohledávce na základě notářského zápisu bez jeho současného zápisu do rejstříku zástav. Autor se domnívá, že to nepůjde, neboť občanský zákoník 2012 stanoví výslovně, že zápis do rejstříku zástav provede bez zbytečného odkladu notář, který sepsal zástavní smlouvu. Z dikce daného ustanovení má autor za to, že se jedná o ustanovení kogentní, od kterého se nelze odchýlit,

³²⁷ § 4 odst. 3 notářského tarifu

³²⁸ Příloha notářského tarifu – Sazebník odměny notáře za úkony notářské činnosti a za úkony některé jiné činnosti – oddíl I, položka A.

a notář tak zápis provést musí. Do provedení zápisu do rejstříku zástav však zástavní právo nevznikne, a do té doby je tedy zástavní věřitel nezajištěný.

Účinnost zástavní smlouvy nemusí nastat podpisem smlouvy. Strany si mohou sjednat účinnost vázanou na odkládací podmínku nebo stanovením času. Například v případě, že zástavce neobstará včas souhlas poddlužníka se zřízením zástavního práva (pokud je zapotřebí), lze účinnost zástavní smlouvy navázat na udělení daného souhlasu, aby nebyla ohrožena platnost zástavního práva.

Účinnost zástavního práva vůči poddlužníkovi nastává ve chvíli, kdy mu zřízení zástavního práva zástavní dlužník oznámí, nebo ve chvíli, kdy mu jej zástavní věřitel prokáže. Zde se analogicky uplatní stejné závěry jako v případě povinnosti notifikace dlužníkovi ohledně cese pohledávky uvedené v kapitole 4.1.5 (*Notifikace cese*). Povinnost oznámit, případně prokázat zřízení zástavního práva poddlužníkovi však nevzniká v situaci, kdy je zástavní právo zřizováno na základě veřejné listiny a vzniká zápisem do rejstříku zástav.³²⁹ Účinnost zástavního práva vůči dlužníkovi tak nastává přímo *ex lege* společně se vznikem zástavního práva jeho zápisem do rejstříku zástav.

Autor je toho názoru, že vyjmutí notifikační povinnosti pro účinnost zástavního práva vůči dlužníkovi není namístě. Tvůrci občanského zákoníku 2012 pravděpodobně vycházeli z přesvědčení, že pokud je zástavní právo zapsáno v rejstříku zástav, má dlužník možnost se o něm dozvědět i bez ingerence stran zástavní smlouvy. Autor se domnívá, že tato presumce je mylná. Rejstřík zástav, ačkoli je evidencí věcí a zástavních práv k nim, není veřejným seznamem. Plyne tak ze samotné dikce zákona, který na mnoha místech mezi veřejným seznamem a rejstříkem zástav rozlišuje³³⁰.

Dlužníci pohledávek zastavovaných na základě zástavních smluv uzavíraných ve formě notářských zápisů by tak museli sledovat rejstřík zástav, který není dálkově přístupný, a přístup do něj je zpoplatněný dle notářského tarifu. Tomáš Richter v úvahách nad možnými následky tohoto pravidla dochází k závěru, že poddlužníci se mohou ocitnout v situaci, kdy budou plnit na zastavenou pohledávku věřiteli pohledávky, který však již nemusí být k plnění oprávněn. Pokud nebude osoba, které bylo plnění mylně poskytnuto, solventní, může mít dané legislativní

³²⁹ § 1335 odst. 2 občanského zákoníku 2012

³³⁰ např. § 1310 odst. 2 občanského zákoníku 2012

pochybení ten následek, že bude poddlužník nucen plnit na pohledávku dvakrát, jelikož plněním nesprávně osobě se svého dluhu nezproští³³¹.

Strany zástavní smlouvy se mohou dohodnout také na tom, že zástavní právo k pohledávce bude zřízeno jako tzv. *tichá zástava*. Smysl *tiché zástavy* spočívá v tom, že dlužník zastavené pohledávky není informován o zřízení zástavního práva po uzavření zástavní smlouvy, nýbrž až při splatnosti zajištěného dluhu a výkonu zástavního práva k pohledávce. V případě, že nedojde k výkonu zástavního práva, se tak poddlužníci o existenci zástavního práva k dlužným pohledávkám nemusí vůbec dozvědět. Tichá zástava bývá vyžadována zpravidla zástavními dlužníky v případě, že se jedná o pohledávky z jejich obchodního styku. Důvodem je zamezení poskytnutí informace o existenci zajištěného dluhu a osobě zástavního věřitele obchodním kontrahentům zástavního dlužníka.

4.2.3. Zákaz zřízení zástavního práva k pohledávce

Kapitola 4.1.11 (*Zákaz postoupení pohledávky*) výše poskytla vzhled do problematiky obligačního zákazu zcizení pohledávky. Tato kapitola se zabývá zákazem zřízení zástavního práva k pohledávce, který lze (na rozdíl od zákazu zcizení) zřídit jako věcné právo jeho zápisem do rejstříku zástav.

Dle § 1761 občanského zákoníku 2021 působí zákaz zatížení nebo zcizení věci jen mezi stranami, pokud nebyl zřízen jako věcné právo. Takový zákaz je platný, pokud byl zřízen na dobu trvání svěřenského fondu, svěřenského nástupnictví, zastoupení nebo na jinou určitou a přiměřenou dobu v takovém zájmu strany, který je hodný právní ochrany.

Zákon dále specificky upravuje zákaz zřízení zástavního práva a výše uvedené konkretizuje (zákaz zřízení zástavního práva je tak dílčím případem zákazu zatížení), když říká, že ujednání zakazující zřídit zástavní právo k věci má účinky vůči třetí osobě, jen je-li tento zákaz zapsán do rejstříku zástav podle jiného právního předpisu³³² nebo do veřejného seznamu, nebo byl-li jí znám.³³³ Zákaz zřízení zástavního práva lze zapsat společně se zástavním právem k zatížené věci (v takovém případě se jedná o zákaz zřídit další zástavní právo³³⁴), nebo samostatně bez současného zřízení

³³¹ RICHTER, Tomáš in SPÁČIL, Jirí a kol. Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474). 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. S. 1096.

³³² § 16 předpisu o rejstříku zástav

³³³ § 1309 odst. 2 občanského zákoníku 2012

³³⁴ § 16 odst. 1 předpisu o rejstříku zástav

zástavního práva³³⁵. Autor soudí, že pro platnost zákazu zřízení zástavního práva bude nutné respektovat požadavky, které právní úprava klade na zákaz zatížení, tj. i zákaz zřízení zástavního práva musí být zřízen na určitou a přiměřenou dobu v takovém zájmu strany, který je hodný právní ochrany. Oproti jiným movitým věcem, u kterých bude zákaz zřídit zástavní právo zpravidla vázán na existenci jiného zástavního práva a bude zřizován ve prospěch zástavního věřitele oprávněného z takového zástavního práva, je u pohledávek běžné, že se zákaz zřizuje ve prospěch dlužníka příslušné pohledávky (například ve prospěch banky vedoucí účet pro věřitele pohledávek z daného účtu). Lze soudit, že přiměřenou dobu trvání zákazu zřízení zástavního práva ve prospěch zástavního věřitele bude doba trvání jeho zástavního práva. Přiměřenou dobou zákazu zřídit zástavní právo ve prospěch dlužníka bude s nejvyšší pravděpodobností celá doba existence pohledávky.

4.2.3.1. Účinky *inter partes*

Pokud není zákaz zřízení zástavního práva k pohledávce zapsán jako věcné právo do rejstříku zástav, má účinky pouze mezi stranami takového závazku; to neplatí, pokud o takovém zákazu třetí osoba věděla, a v takovém případě má účinek i vůči této třetí osobě. Vzhledem k tomu, že zákon explicitně stanoví účinek vůči třetím osobám jen ve vyjmenovaných případech, bude zřízení zástavního práva k pohledávce zatížené zákazem zřízení zástavního práva i přes obligační zákaz platné (na rozdíl od postupu pohledávky, jak je pojednáno v kapitole 4.1.11 (*Zákaz postoupení pohledávky*) výše)) a věřitel, který pohledávku zástavním právem zatížil, bude osobě oprávněné ze zákazu (tj. dlužníku³³⁶ nebo případnému zástavnímu věřiteli) povinen nahradit újmu z titulu porušení smluvní povinnosti. Relativní působení zákazu zřídit zástavní právo bylo dovozeno i judikaturou k právní úpravě v občanském zákoníku 1964. Nejvyšší soud rozhodl, že bylo-li v zástavní smlouvě nebo samostatně platně sjednáno, že zástavní dlužník nebo zástavce nesmí pohledávku zastavit jinému (dalšímu) věřiteli, je třeba vzít v úvahu, že jde o ujednání, které má účinky pouze mezi účastníky smlouvy nebo jiného ujednání (smluvními stranami) a které samo o sobě nepůsobí vůči třetím osobám. Z porušení závazku dále zastavit již zastavenou pohledávku nelze vyvozovat neplatnost zástavní smlouvy, jíž by zástavní dlužník (nebo jiný zástavce s jeho souhlasem) dal znovu do zástavy pohledávku, která byla již dříve zastavena jinému zástavnímu věřiteli, ani nemožnost vzniku nového (dalšího) zástavního práva k téže zástavě na základě

³³⁵ § 16 odst. 2 předpisu o rejstříku zástav

³³⁶ shodně BEZOUŠKA, Petr in SPÁČIL, Jiří, KRÁLÍK, Michal a kol. Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 1238, marg. č. 77. S. 1225–1244.

zástavní smlouvy. Ujednání zakazující opětovné zastavení stejné pohledávky má toliko obligační povahu a zástavní věřitel, v jehož prospěch by byl takový zákaz sjednán, proto může požadovat pouze náhradu škody, která by mu vznikla porušením sjednané povinnosti ze strany zástavního dlužníka.³³⁷

4.2.3.2. Účinky *erga omnes*

Věcně právní (*erga omnes*) účinky zákazu zřízení zástavního práva nastupují v případě, že byl takový zákaz zřízen jako věcné právo. Zákaz zřízení zástavního práva k pohledávce lze zřídit jako věcné právo pouze jeho zápisem do rejstříku zástav.

Erga omnes účinky práv zapisovaných v rejstříku zástav vnímá autor jako problematické. Rejstřík zástav není veřejným seznamem a nelze do něj nahlédnout dálkovým přístupem. Pro vydání výpisu z rejstříku zástav je třeba podat žádost u notáře, vydá každému opis nebo výpis z rejstříku zástav nebo potvrzení o tom, že v něm určitá věc není evidována jako zástava, nebo o tom, že není evidován zákaz zřízení zástavního práva k věci, neevidované v rejstříku zástav jako zástava³³⁸. Žadatel tedy nemusí dokládat právní zájem na vydání zmíněného výpisu, což lze vnímat jako určitý aspekt formální publicity rejstříku zástav.³³⁹

Materiální publicita rejstříku zástav vyplývá mimo jiné z § 35i, odst. 2 notářského řádu, který říká, že proti osobě, která právně jedná důvěřujíc údají zapsanému do rejstříku zástav, nemá ten, jehož se zápis týká, právo namítnout, že zápis neodpovídá skutečnosti. Ačkoliv předpis o rejstříku zástav uvádí, jakým způsobem má být konkretizována věc, která je předmětem zástavního práva nebo zákazu zřízení zástavního práva³⁴⁰, nejedná se o identifikaci unikátní.

Žadatel o výpis nebo opis z rejstříku zástav tak nemusí v žádosti uvést přesné označení zástavy (případně předmětu zatížení) a obdrží výpis uvádějící, že věc uvedená v žádosti není evidována v rejstříku zástav, přestože věc, kterou má žadatel na mysli, v rejstříku zástav zapsána je, avšak pod jiným označením. Potvrzení vydané notářem totiž vztahuje konkretizaci vyhledávané věci na

³³⁷ rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 11. července 2013, sp. zn. 21 Cdo 21/2012

³³⁸ § 35i odst. 1 notářského řádu

³³⁹ BEZOUŠKA, Petr in SPÁČIL, Jirí, KRÁLÍK, Michal a kol. Op. cit. sub. 336. S. 1225.

³⁴⁰ srov. § 7 předpisu o rejstříku zástav

údaje uvedené v žádosti a v případě nenalezení věci v rejstříku zástav uvádí potvrzení vydané notářem následující:

Výše uvedený notář na základě vyhledávání provedeného v rejstříku zástav vedeném Notářskou komorou ČR potvrzuje, že podle výše uvedených údajů³⁴¹ není žádná věc v rejstříku zástav evidována jako zástava a není evidován zákaz zřízení zástavního práva.

Jak je uvedeno výše, zákaz zcizení pohledávky s věcněprávními účinky zřídit nelze, neboť k tomu chybí odpovídající právní úprava, která by umožňovala takový zápis provést do veřejného seznamu nebo rejstříku zástav. Nabízí se otázka, proč zákonodárce neumožnil zápis zákazu zcizení pohledávky s věcněprávními účinky, když je umožněno zřídit obdobný zákaz ve vztahu k zástavnímu právu, stejně jako je to umožněno například ve vztahu k nemovitostem vkladem zákazu zcizení a zatížení nemovité věci. Důvodem by mohla být odlišná povahy obou evidencí, když samotné označení rejstříku zástav indikuje, že se jedná o seznam evidující věci, které jsou předmětem zástavního práva. Nicméně pro účely zápisu zákazu zřízení zástavního práva není vyžadováno, aby věc zatížená takovým zákazem byla zapsána jako zástava v rejstříku zástav³⁴². Autor se domnívá, že není ani nutné, aby byla taková věc zástavním právem (nezapisovaným do rejstříku zástav) zatížena, a právním titulem k zápisu zákazu zřízení zástavního práva tak může být ujednání oprávněné a obtížené osoby pouze o takovém zákazu. Z výše uvedeného vyplývá, že rejstřík zástav tak není pouze evidencí věcí zatížených zástavním právem, ale rovněž věci, které zástavním právem zatíženy být nemohou.

4.2.4. Výkon zástavního práva k pohledávce

Výkon zástavního práva zřízeného k pohledávce se řídí obecnými ustanoveními o výkonu zástavního práva³⁴³ a speciální úpravou zastavení pohledávky³⁴⁴. Stávající právní úprava zástavního práva k pohledávce reguluje režim výkonu zástavního práva s ohledem na specifickou majetkovou povahu pohledávky, zejména s ohledem na její dospělost. Může totiž nastat situace, kdy sice dospěje dluh zajištěný zástavním právem k pohledávce, ale zároveň ještě nedojde ke splatnosti pohledávky, která je předmětem zástavního práva. Z hlediska systematiky zákona by

³⁴¹ údaje uvedené v žádosti podané žadatelem

³⁴² § 16 odst. 2 předpisu o rejstříku zástav

³⁴³ § 1359 a násl. občanského zákoníku 2012

³⁴⁴ § 1335–1340 občanského zákoníku 2012

bylo namíste upravit speciální režim výkonu zástavního práva k pohledávce spíše v oddíle upravujícím výkon zástavního práva obecně.

Zákon stanoví, že před splatností dluhu zajištěného zástavním právem k pohledávce může dlužník plnit na zastavenou pohledávku jen nedílně zástavnímu věřiteli i zástavnímu dlužníku. Z textu zákona není zcela zřejmé, co měl zákonodárce na mysli při použití slova *nedílně*, neboť nikde v textu civilního kodexu dále používáno není. Je na místě podívat se do BGB, který byl dle důvodové zprávy předlohou k ustanovením týkajícím se zastavení pohledávky. Inspirací byl konkrétně § 1281 BGB, který v první větě stanoví, že před splatností zajištěného dluhu může dlužník plnit zástavnímu věřiteli a věřiteli pouze *společně*³⁴⁵. Ono plnění *nedílně tak* v žádném případě neznamena, že by mělo jít o nedělitelné plnění, nebo že by poddlužník měl plnit zástavnímu dlužníku i zástavnímu věřiteli jako solidárním věřitelům. Pro uspokojení pohledávky poddlužníkem bude nutné, aby plnění na pohledávku převzal zástavní dlužník a zástavní věřitel společně, případně aby existovala dohoda stran zástavní smlouvy na tom, kdo je oprávněn plnění od poddlužníka převzít. Autor je toho názoru, že pokud by zástavní dlužník či zástavní věřitel požadovali po poddlužníkovi plnění každý samostatně, nebyl by poddlužník povinen bez dalšího plnit. Smyslem ustanovení je totiž zejména ochrana uspokojení nároku zástavního věřitele, který by (v případě plnění na pohledávku zástavnímu dlužníkovi) mohl přijít o možnost uspokojit splnění zajištěného dluhu ze svého zajištění na dané pohledávce³⁴⁶.

Může ovšem dojít k situaci, kdy (pokud si strany aplikaci výše uvedeného pravidla vzhledem k jeho dispozitivnímu charakteru nevyloučí) mezi zástavním dlužníkem a zástavním věřitelem nepanuje shoda v tom, jak má být se splatnou pohledávkou naloženo. Zákon proto stanoví, že každý z nich má právo žádat, aby dlužník plnění uložil ve prospěch jich obou do úschovy u třetí osoby. Pokud se nedohodnou, určí schovatele na návrh kterékoliv ze stran soud. Dospěje-li zajištěný dluh, vydá schovatel zástavnímu věřiteli vše potřebné k jeho uspokojení. Autor soudí, že dlužník pohledávky by měl vyčkat instrukce obou ze stran ohledně volby schovatele. Příslušné ustanovení stanoví, že právo žádat uložení do úschovy má každá ze stran, nicméně pokračuje ustanovením způsobu, jak řešit situaci, kdy ke shodě stran na osobě schovatele nedojde.

³⁴⁵ v originále: „*Der Schuldner kann nur an den Pfandgläubiger und den Gläubiger gemeinschaftlich leisten*“

³⁴⁶ Shodně BEZOUŠKA, Petr in SPÁČIL, Jiří, KRÁLÍK, Michal a kol. Op. cit. sub. 336. S. 1329.

Pokud zajištěný dluh dospěl, má zástavní věřitel právo žádat po dlužníkovi zastavené (splatné) pohledávky plnění přímo.³⁴⁷ Nevyžaduje se tedy již součinnost se zástavním dlužníkem a poddlužník má povinnost plnit přímo zástavnímu věřiteli. Autor se domnívá, že zástavní věřitel nemusí poddlužníkovi splatnost zajištěného dluhu prokazovat a postačí, pokud mu o splatnosti podá odpovídající informaci (např. datum splatnosti). Zákon dále stanoví notifikační povinnost zástavního věřitele o uplatnění práva na plnění od dlužníka zastavené pohledávky. Povinnost oznámit vzniká až ve chvíli, kdy věřitel uvědomí poddlužníka o splatnosti zajištěného dluhu a výkonu zástavního práva. Lhůta k oznámení stanovena není a zástavní věřitel by tak měl učinit bez zbytečného odkladu po uplatnění práva. V případě, že zastavená pohledávka ještě není splatná, má zástavní věřitel právo požadovat, aby mu byla zástavním dlužníkem postoupena. Pokud tak zástavní věřitel učiní, má zástavní dlužník povinnost uzavřít se zástavním věřitelem postupní smlouvu, na jejímž základě dojde k převodu vlastnického práva k zastavené pohledávce na zástavního věřitele. K postoupení pohledávky by mělo dojít bezúplatně, opačný výklad by popíral smysl výkonu zástavního práva. Autor je toho názoru, že i na postoupení v režimu výkonu zástavního práva k pohledávce se aplikují veškerá ustanovení obecně upravující cesi pohledávky, a to včetně následků pro postupníka, které zákon stanoví v případě bezúplatného postoupení³⁴⁸. V případě, že by dlužník odmítl smlouvu o cesi pohledávky uzavřít, přichází v úvahu podání žaloby na nahrazení projevu vůle.

V rámci výkonu zástavního práva rozlišuje právní úprava, zda je předmětem zástavy peněžitá nebo nepeněžitá pohledávka. Pokud se jedná o pohledávku peněžitou, plní se vcelku zástavnímu věřiteli, který následně vrátí zástavnímu dlužníkovi přebytek (hyperochu), odpovídající rozdílu výše plněné pohledávky včetně příslušenství a nákladů (náklady na vymáhání pohledávky), na které má věřitel právo, a výše zajištěného dluhu. V případě, že je zástavou pohledávka na nepeněžitě plnění, přechází zástavní právo na tuto věc. Zástavní věřitel je tak nadále v pozici zástavního věřitele, nicméně v důsledku konverze zástavního práva dojde ke změně jeho předmětu. Josef Fiala uvádí, že zástavní právo k uspokojené nepeněžitě pohledávce zanikne v důsledku zániku zástavy.³⁴⁹ Autor se domnívá, že zástavní právo nezaniká, pouze přechází na jinou majetkovou hodnotu a mění jeho obsah v důsledku změny předmětu zástavního práva. Pokud by došlo k zániku původního zástavního práva a vzniku nového zástavního práva k věci, která je předmětem

³⁴⁷ § 1336 odst. 2 občanského zákoníku 2012

³⁴⁸ srov. § 1885 odst. 1 občanského zákoníku 2012

³⁴⁹ FIALA, Josef in ŠVESTKA, Jirí, DVORÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek III. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. S. 974.

nepeněžitého plnění na zastavenou pohledávku, mohlo by dojít ke zkrácení práv zástavního věřitele. Mohlo by totiž dojít k přerušení lhůt pro upevnění pozice věřitele v rámci ustanovení o relativní neúčinnosti právních jednání dle civilního kodexu a zejména insolvenčního zákona při posuzování jednání zkracujících věřitele dlužníka. Pokud je věcí, která by byla předmětem plnění zastavené nepeněžitě pohledávky, věc evidovaná ve veřejném seznamu nebo rejstříku, je nutné pro perfekci zástavního práva zajistit rovněž zápis zástavního práva do daného registru. Mělo by se tak stát společně se zápisem zástavního dlužníka jako nového vlastníka věci, a to s účinky k okamžiku vzniku zástavního práva k nepeněžitě pohledávce, která byla uspokojena. Domnívám se, že titulem pro zápis zástavního práva bude zástavní smlouva k pohledávce a důkaz o jejím uspokojení a přechodu zástavního práva na věc nabytou zástavním dlužníkem. Výše uvedené však může činit problémy zejména v řízení před katastrem nemovitostí, který pro vklad věcných práv k nemovitým věcem stanoví určité požadavky dle katastrálního zákona a katastrální vyhlášky. Pro vklad zástavního práva k nemovitosti tak pravděpodobně bude třeba doložit souhlasné prohlášení zástavního dlužníka a zástavního věřitele³⁵⁰. Pokud by zástavní dlužník odmítl takové souhlasné prohlášení učinit, domnívám se, že zástavní věřitel by měl možnost podat žalobu na nahrazení projevu vůle.

4.3. Aplikace věcněprávních ustanovení na pohledávky, držba pohledávky a retenční právo k ní, nabytí od neoprávněného

4.3.1. Aplikace ustanovení o věcných právech na pohledávky

Před pojednáním o možnosti držby pohledávek a souvisejícího zadržovacího práva k nim je nutné posoudit, zda a v jakém rozsahu se na pohledávky aplikují ustanovení občanského zákoníku 2012 o věcných právech obsažená v § 979 a násl., a to i s ohledem na různé typy pohledávek. Dle § 979 občanského zákoníku 2012 zmíněného v předchozí větě se ustanovení o věcných právech použijí na věci hmotné i nehmotné, na práva však jen potud, připouští-li to jejich povaha a neplyne-li ze zákona něco jiného. Ačkoliv vzhledem k široké koncepci věci v právním smyslu lze práva podřadit pod věci nehmotné, zákonodárce v kontextu aplikace věcněprávních ustanovení explicitně vyňal práva z kategorie nehmotných věcí a ve vztahu k nim přijal výše uvedený korektiv. Pro aplikaci věcněprávních ustanovení na právo (tj. i pohledávku) je nutné, aby to připouštěla jeho povaha a ze zákona nevyplývalo něco jiného. Vzhledem k neurčitosti tohoto korektivu mohou vznikat pochybnosti, na jaká práva se ustanovení § 979 a násl. občanského zákoníku 2012 aplikují.

³⁵⁰ § 66 ods. 1, písm a) katastrální vyhlášky

Zejména půjde o aplikaci ustanovení o držbě pohledávky a nabytí vlastnického práva k pohledávce od neoprávněného.

Zákonodárce se dle důvodové zprávy k občanskému zákoníku 2012 rozhodl jít střední cestou při vymezení věci v právním smyslu. Uvědomoval si, že široké pojetí věci přináší řadu výhod, když odklízí dosavadní tripartici věcí, práv a jiných majetkových hodnot, doplněnou navíc o zvláštní kategorii bytů a nebytových prostorů v předchozí právní úpravě, ale byl si vědom i toho, že pokud jde o ustanovení o věcných právech, může takové pojetí vyvolat některé výkladové a praktické potíže. Koncepce úzkého pojetí věci má naopak rezervy, které je nutné překlenout výslovným nebo analogickým vztahem působnosti věcněprávních ustanovení i na některá subjektivní práva. Dle důvodové zprávy tak mají být věcněprávní ustanovení použitelná na takové nehmotné statky, jako jsou energie nebo práva prohlášená za věci (patenty a jiné objekty průmyslového a duševního vlastnictví, řadu investičních nástrojů bez hmotné podstaty atp.). Naopak nepoužitelnost ustanovení o věcných právech by se měla vztahovat na subjektivní obligační práva v míře, v jaké to jejich povaha nepřipouští – což se týká především práv, která nepřipouštějí trvalý nebo opakovaný výkon³⁵¹.

K výše uvedené problematice již existuje judikatura, a to konkrétně ve vztahu k peněžité pohledávce vlastníka účtu za bankou. Nejvyšší soud dovodil, že se na pohledávky úprava věcných práv nepoužije v tom rozsahu, v jakém tomu brání právě jejich relativní povaha (tj. především to, že působí pouze mezi stranami závazkového vztahu). Nejvyšší soud ve svých úvahách došel ještě dále. Dle daného rozhodnutí je nemyslitelná ochrana vlastnického práva k pohledávce, poněvadž pohledávka „trvalý výkon“ ani „opětovný výkon“ nepřipouští, protože se na pohledávky věcněprávní ustanovení občanského zákoníku 2012 (§ 979 a násl.) nemohou použít, což nutně implikuje závěr, že úvahy o „vlastnickém právu k pohledávce“ jsou nesprávné. Nejvyšší soud si byl při svých závěrech vědom, že důvodová zpráva k návrhu § 1011 občanského zákoníku 2012 uvádí, že pohledávka je také jako určitý majetkový statek a věc v právním smyslu (nehmotná) rovněž součástí věřitelova majetku a jmění, a tedy i předmět jeho vlastnictví. Proto je věřitel vůči zásahům třetích osob chráněn možností podat vlastnickou žalobu a takovým zásahům se bránit, nicméně usoudil, že takové prohlášení se však nakonec jeví jako v rozporu s pravidlem podávaným z § 979 občanského zákoníku 2012 (i s obsahem důvodové zprávy k návrhu tohoto ustanovení), což nakonec vedlo Nejvyšší soud k závěru, že ustanovení o věcných právech se na pohledávky –

³⁵¹ Důvodová zpráva k § 979 občanskému zákoníku 2012. S. 252–253.

bez dalšího právě proto, že nepřipouštějí trvalý ani opakovaný výkon – nepoužijí.³⁵² Závěry Nejvyššího soudu tak lze shrnout následovně – relativní práva zásadně (nevyplývá-li z občanského zákoníku ve vztahu ke konkrétním institutům jinak) nepožívají ochrany určené absolutním právům a nesplnění předpokladu zásahu do absolutního práva přitom nelze překlenout ani konstrukcí, podle níž pohledávka, jež je svojí povahou relativním (obligačním) právem, je věcí v právním slova smyslu, vlastnické právo k níž požívá ochrany absolutní. Se závěry Nejvyššího soudu se autor v zásadě ztotožňuje, pokud jde o pohledávky peněžité. Na druhou stranu, nepeněžité pohledávky svým způsobem podobné věcným břemenům, které trvalý nebo opakovaný výkon připouští, by věcněprávní ochranu požívat mohly.

4.3.2. Držba pohledávky

I přes výše uvedené rozhodnutí Nejvyššího soudu stojí za to pokusit se odpovědět na otázku, zda i pohledávka jakožto věc movitá nehmotná může být předmětem zadržovacího práva. Pro odpověď na tuto otázku je nejprve nutné zjistit, zda může být vůbec pohledávka předmětem držby.

Držitelem je ten, kdo vykonává určité právo pro sebe. Toto právo musí být převoditelné na jinou osobu a musí připouštět trvalý nebo opakovaný výkon³⁵³. Důležité je rovněž zdůraznit, že dle civilního kodexu se ustanovení o věcných právech (mezi které se držba řadí) použijí na práva potud, připouští-li to jejich povaha a neplyne-li ze zákona něco jiného³⁵⁴. Dle tradičního římskoprávního pojetí byla držba vztahována k movité věci, přičemž chápalo držbu jako faktické pozorovatelné *uchopení* věci, nikoli jako držbu vlastnického práva k ní. Pojem „držba práva“ užívá občanský zákoník 2012 ve smyslu „vyššího pojmu držby“; zahrnuje pod tento pojem dosavadní držbu hmotné věci (ta tvoří jen podmnožinu pojmu „držba vlastnického práva“), držbu vlastnického práva k nehmotné věci i tradiční držbu práva (nyní jde o „držbu jiného práva“)³⁵⁵. Zákon dále rozlišuje mezi držbou vlastnického práva, které je drženo tím, kdo se věci ujal, aby ji měl jako vlastník, a držbou jiného práva. Jiné právo je drženo tím, kdo je počal vykonávat jako osoba, jíž takové právo podle zákona náleží, a komu jiné osoby ve shodě s ním plní. Vzhledem k dikci zákonného ustanovení se domnívám, že držbu vlastnického práva lze vykonávat pouze k věci hmotné, neboť pouze takové věci se lze *ujmout*, tzn. uchopit ji ve smyslu skutečného pozorovatelného ujmoutí se věci. Opačný výklad z mého pohledu nedává smysl, neboť pokud

³⁵² rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. srpna 2021, sp. zn. 23 Cdo 3320/2020

³⁵³ § 987 a násl. občanského zákoníku 2012

³⁵⁴ § 979 občanského zákoníku 2012

³⁵⁵ SPÁČIL, Jiří in SPÁČIL, Jiří, KRÁLÍK, Michal a kol. Op. cit. sub. 336. S. 81.

bychom za věc (ve smyslu § 989 odst. 1 občanského zákoníku 2012) považovali i právo, nebylo by zřejmé, co zákonodárce rozumí oním jiným právem. Daným výkladem by vznikla potřeba rozlišovat mezi držbou vlastnického práva k pohledávce (tj. vlastnického práva k jinému majetkovému právu) a držbou pohledávky (tj. konkrétního majetkového práva bez provazby na vlastnické právo k němu) jako jiného práva. Užší pojetí držby vlastnického práva je obecně zastáváno i v odborné literatuře. Např. Jiří Spáčil uvádí, že vzhledem k vývoji názorů v literatuře, k respektu k tradičnímu pojetí, a především ke kritice pojetí vlastnického práva v § 1011 občanského zákoníku 2012 a nutnosti rozlišovat vlastnické právo v širším a v užším pojetí (a v případě užšího pojetí jde o vlastnické právo ke hmotné věci), je namíste přiklonit se k názoru, že držbou vlastnického práva je držba vlastnického práva (v užším smyslu) k hmotné věci.

Dle důvodové zprávy byl předlohou pro ustanovení o držbě a jejím nabývání návrh československého občanského zákoníku z r. 1937. Při přípravě jeho návrhu bylo rovněž diskutováno, zda má nová úprava při úpravě držby převzít koncept německého BGB, anebo zda má zachovat koncept rakouský, přičemž bylo zvoleno posledně uvedené řešení. Argumentem pro zcela novou úpravu držby byla nedostatečná a již v minulosti zásadní kritice podrobená úprava obsažená v občanském zákoníku³⁵⁶. Návrh občanského zákoníku 1937, který tvořil předlohu pro úpravu držby ve stávající právní úpravě, rovněž rozlišoval mezi nabytím držby vlastnického práva k věcem a nabytí držby k jiným právům. U nabytí držby vlastnického práva však explicitně stanovil, že se jedná o nabytí držby vlastnického práva k věcem movitým, přičemž jako kritérium nabytí držby stanovil *uchopení, odvedení nebo odejmutí věci*³⁵⁷. U držby jiných práv pak stanovil, že je lze získat, pokud držitel práva od povinné osoby něco žádá, jako by byl jejím věřitelem, a ta mu právo plní.³⁵⁸ Autor má za to, že i tvůrci návrhu občanského zákoníku 1937 měli za cíl vymezit držbu vlastnického práva jen na ty věci, kterých se lze v objektivní realitě fyzicky ujmout, tj. věci hmotné. Pokud pak byl návrh občanského zákoníku 1937 předlohou pro nynější právní úpravu držby (a věcných práv obecně), pak lze dojít k závěru, že držbou vlastnického práva je opravdu pouze držba hmotné věci a užší výklad je správný. Jiří Spáčil dále uvádí, že předmětem „držby práva“ však není právo; to neexistuje (s výjimkou držby práva jeho subjektem tu držené „právo“ není). Držba práva spočívá ve skutkovém výkonu obsahu jistého práva (bez ohledu na to, zda toto právo skutečně existuje). Obsahem práva je určité chování; z toho pohledu se držba práva jeví jako chování „pro sebe“, způsobilé být obsahem nějakého práva, a to bez ohledu na to, zda toto právo

³⁵⁶ Důvodová zpráva k § 987–989 občanskému zákoníku 2012. S. 256.

³⁵⁷ § 102 návrhu občanského zákoníku 1937

³⁵⁸ § 103 návrhu občanského zákoníku 1937

je skutečně dáno. S tímto názorem se autor ztotožňuje, neboť právo opravdu i nadále svědčí věřiteli a držitel pouze vykonává jeho obsah.

Předmětem držby tak mohou být teoreticky pouze takové pohledávky, které lze převést a které připouští trvalý, nebo opakovaný výkon. Autor se domnívá, že zákonodárce nezamýšlel vyloučit ty pohledávky (nebo jiná práva), které by nešly převést v důsledku obligačního zákazu jejich postoupení (zcizení). Vyloučena by měla být ta práva, která nemohou být předmětem právního obchodu, tj. například veřejnoprávní pohledávky. U obligačních práv pak zpravidla narazíme na problém, že taková práva většinou neumožňují opakovaný výkon a jejich držba by (pokud by byla umožněna) postrádala praktický význam.

Vzhledem k nehmotnému charakteru pohledávky jakožto práva na plnění také nelze uvažovat o tom, že by jakákoliv osoba byla způsobilá se jí ujmout (ve smyslu uchopit). V tomto kontextu se tedy nabízí otázka, zda lze vůbec nabýt držbu k pohledávce bezprostředně. Bezprostřední nabytí držby se uskuteční v případě, že se jí držitel ujme svou mocí a nabývá se v rozsahu, v jakém se jí držitel skutečně ujal, přičemž se tak děje nezávisle na vůli původního držitele. O bezprostřední držbu se tak bude jednat zejména v situacích, kdy se nový držitel ujme věci ničí, případně se jí uchopí protiprávně. Autor soudí, že pohledávka věcí ničí ze své podstaty být nemůže, poněvadž každá pohledávka má svého věřitele a svého dlužníka. Věcí, která nikomu nepatří (a kterou si každý může přivlastnit, ledaže tomu brání zákon nebo právo jiného), je mj. movitá věc, kterou vlastník opustil, protože ji již nechce jako svou držet³⁵⁹. Autor je toho názoru, že výše uvedené pravidlo je jedno z těch ustanovení o věcných právech, která se na práva neaplikují. Věřitel nemůže z povahy věci svou pohledávku opustit. Případá v úvahu, že věřitel, který nemá zájem na plnění dlužníka, nebude po dlužníkovi žádat plnění splatné pohledávky, což může vést k jejímu promlčení, čímž se právo věřitele oslabí. Pohledávka však i nadále bude existovat jako naturální obligace, a pokud se dlužník rozhodne věřiteli plnit, nebude se jednat o bezdůvodné obohacení na straně věřitele. Tříletá subjektivní promlčecí lhůta stanovená zákonem odpovídá vyvratitelné právní domněnce opuštění movité věci, k níž její vlastník po dobu tří let nevykonává vlastnické právo.

Existuje tedy nějaký způsob, jak nabýt držbu pohledávky bezprostředně? Autor se domnívá, že jediným způsobem neodvozeného nabytí držby pohledávky je spáchání protiprávního činu novým

³⁵⁹ § 1045 odst. 1 občanského zákoníku 2012

držitelem, spočívající v uvedení dlužníka pohledávky v omyl. Mohlo by se tak stát například tím, že nový držitel by prokázal dlužníkovi postoupení pohledávky původním věřitelem na základě padělané listiny (například postupní smlouvy), přičemž dlužník by na pohledávku začal plnit držiteli. Odvozené nabytí držby již závisí na právním jednání původního držitele a nabývá se tak, že dosavadní držitel převede svou držbu na nového držitele, nebo tím, že se nový držitel ujme držby jako právní nástupce dosavadního držitele. Odvozeně se nabývá držba v rozsahu, v jakém ji měl dosavadní držitel a v jakém ji na nového držitele převedl³⁶⁰. Odvozenou držbu pohledávky tak lze nabýt například v situaci, kdy dochází k cesi pohledávky od postupitele, kterému nesvědčí vlastnické právo k ní a jenž je pouze jejím držitelem.

Jak originární, tak odvozené nabytí držby pohledávky však bude záviset na tom, zda její obsah plnění je způsobilý trvalého nebo opakovaného výkonu. Ve valné většině obligačních práv tomu tak spíše nebude a držba jiného práva se tak bude týkat zejména jiných práv věcných, odlišných od práva vlastnického. Držet by tak šlo zejména pohledávky na nepeněžitě opakované plnění. Peněžitě pohledávky nebudou ze své podstaty způsobilé držby, neboť jejich povaha opakovaný nebo trvalý výkon nepřipouští.

4.3.3. Retenční právo k pohledávce

Retenční (neboli zadržovací) právo k věci svědčí osobě, která má povinnost vydat dlužníkovi movitou věc, kterou má u sebe, a zároveň má vůči takovému dlužníkovi splatnou pohledávku³⁶¹. Zadržovací právo tak slouží jako zajišťovací instrument pro případ, že by dlužník svůj splatný dluh nesplnil. Předpokladem platného zadržovacího práva je skutečnost, že držitel movité věci danou věc drží po právu. Za splnění předpokladů stanovených zákonem lze zadržovací právo uplatnit i v případě, že jím zajištěný dluh ještě není splatný. Výhodou zadržovacího práva je zejména přednostní uspokojení před jinými věřiteli, a to i před těmi, kteří jsou oprávněni ze zástavního práva váznoucího na věci, která je zadržena.

Nabízí se otázka, zda předmětem zadržovacího práva může být věc, která je nehmotného charakteru, tedy například právo (pohledávka). Jazykovým výkladem ustanovení o zadržovacím právu lze dovodit, že předmětem zadržovacího práva může být pouze věc, kterou má věřitel *u sebe*. Tomáš Richter dovozuje, že ustanovení směřuje především na movité věci hmotné, které jsou

³⁶⁰ § 990 odst. 2 občanského zákoníku 2012

³⁶¹ § 1395 odst. 1 občanského zákoníku 2012

způsobilé být ve fyzické detenci jiné osoby, a z movitých věcí nehmotných by za splnění určitých předpokladů mohly předmětem zadržovacího práva být zaknihované cenné papíry³⁶². S tímto závěrem se autor ztotožňuje, neboť opravdu nelze uvažovat o tom, že by pohledávka mohla být vzhledem ke svému nehmotnému charakteru ve fyzickém držení jakékoliv osoby (ani jejího věřitele). Lze uvažovat, že by byla pohledávka vtělena do cenného papíru, který by byl zadržen. Nicméně předmětem zadržovacího práva by pak byl příslušný cenný papír, ale nikoliv pohledávka, která se má držiteli cenného papíru plnit.

4.3.4. Nabytí pohledávky od neoprávněného

Nabytí movité věci od neoprávněného upravené v ustanovení § 1109 a násl. občanského zákoníku 2012 je svým způsobem prolomení zásady *nemo plus iuris (ad alium) transferre potest, quam ipse habet* – nikdo nemůže (na jiného) převést více práv, než má sám. Tato zásada sahá do dob římského práva. Principiální otázka přednosti toho, zda má být chráněn spíše nabyvatel, či původní vlastník, byla s postupem času doplňována a vyvažována institutem dobré víry.³⁶³

Věcí, jež je způsobilým předmětem převodu od nevlastníka, je pouze taková věc, která nepodléhá intabulaci. Půjde tak pouze o věci movité neevidované ve veřejném seznamu, a to za splnění dalších předpokladů uvedených v § 1109 a násl. občanského zákoníku 2012. Pohledávky lze jistě subsumovat mezi movité (nehmotné) věci neevidované ve veřejném seznamu. Je ale úprava nabytí od nevlastníka aplikovatelná i na tyto majetkové hodnoty? Dle § 1109 občanského zákoníku 2012 se vlastníkem věci stane ten, kdo získal věc, která není zapsaná ve veřejném seznamu, a byl vzhledem ke všem okolnostem v dobré víře v oprávnění druhé strany vlastnické právo převést na základě řádného titulu, pokud k nabytí došlo (i) ve veřejné dražbě, (ii) od podnikatele při jeho podnikatelské činnosti v rámci běžného obchodního styku, (iii) za úplatu od někoho, komu vlastník věc svěřil, (iv) od neoprávněného dědice, jemuž bylo nabytí dědictví potvrzeno, (v) při obchodu s investičním nástrojem, cenným papírem nebo listinou vystavenými na doručitele nebo (vi) při obchodu na komoditní burze. Převod pohledávky od neoprávněného by tak teoreticky šlo podřadit pod situace uvedené v bodech (i), (ii) nebo (iv) výše. Pohledávku nelze jiné osobě vzhledem k jejímu nehmotnému charakteru *svěřit*, proto situace pod bodem (iii) výše v úvahu nepřipadá, stejně jako situace pod body (v) a (vi) výše, neboť se týkají jiných majetkových hodnot.

³⁶² RICHTER, Tomáš in SPÁČIL, Jiří, KRÁLÍK, Michal a kol. Op. cit. sub. 331. S. 1491.

³⁶³ THÖNDEL, Alexandr in ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. Op. cit. sub. 349. S. 305.

Dle § 1110 občanského zákoníku 2012 osoba, která získala použitou movitou věc v dobré víře za úplatu od podnikatele, který při své podnikatelské činnosti v rámci běžného obchodního styku obchoduje takovými věcmi, vydá takovou věc vlastníku, který prokáže, že věc pozbyl ztrátou nebo že mu věc byla odňata svémocně a že od ztráty nebo odnětí věci uplynuly nejvýše tři roky. Příslušné ustanovení ze své povahy na pohledávky aplikovatelné není, neboť směřuje na prodej použitých movitých věcí prodávaných v zastavárnách. Dle ustanovení § 1111 občanského zákoníku 2012, získal-li někdo movitou věc za jiných okolností, než které stanoví § 1109 nebo 1110 občanského zákoníku 2012, stane se vlastníkem věci, pokud prokáže dobrou víru v oprávnění převodce převést vlastnické právo k věci. Výše uvedené se neuplatní, pokud vlastník prokáže, že věc pozbyl ztrátou nebo činem povahy úmyslného trestného činu. Ani toto ustanovení není dle názoru autora aplikovatelné na pohledávky, a to z důvodu, že pohledávku nelze pozbyt ztrátou.

Autor se nicméně domnívá, že konečný závěr o tom, zda je možné nabytí pohledávky od neoprávněného, je nutné opřít o § 979 občanského zákoníku 2012. Jsem toho názoru, že nabytí od neoprávněného se na pohledávky neaplikuje, neboť to odporuje jejich povaze. Z kontextu příslušných ustanovení autor usuzuje, že úmyslem zákonodárce nebylo zahrnout práva pod movité věci, které mohou být předmětem nabytí od neoprávněného. Shodně dovodila i rakouská judikatura k § 367 obecného zákoníku občanského ve věci týkající se převodu práv souvisejících s podílem na družstvu. Dle Nejvyššího soudu Rakouské republiky se takový převod posuzuje podle ustanovení o postupu pohledávek, a ne dle věcněprávních ustanovení. Použitelnost § 367 obecného zákoníku občanského upravujícího nabytí od neoprávněného není dle výkladu Nejvyššího soudu Rakouské republiky uplatnitelná na postup pohledávek³⁶⁴.

4.4. Započtení pohledávek

Započtení (neboli kompenzace) je jedním z pravidelných způsobů zániku závazku, k němuž dochází buď prohlášením jedné ze stran, nebo vzájemnou dohodou o započtení, jímž odpadá dvojnásobné splnění vzájemných pohledávek³⁶⁵. Předpokladem započtení je, že se jedná o pohledávky na plnění stejného druhu, přičemž pro započtení jednostranným prohlášením jedné ze stran je nutné, aby pohledávka této strany byla splatná a tato strana byla zároveň oprávněna plnit dluh odpovídající

³⁶⁴ srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu Rakouské republiky (OGH) ze dne 7. září 1971, sp. zn. 4Ob588/71

³⁶⁵ srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. června 2017, sp. zn. 28 Cdo 2091/2016

pohledávce, na kterou je započítáváno³⁶⁶. Započtením se obě pohledávky ruší v rozsahu, v jakém se vzájemně kryjí, přičemž nekryjí-li se zcela, započte se pohledávka obdobně jako při splnění³⁶⁷.

K započtení je dle platné právní úpravy vždy zapotřebí projev (byť jednostranný – tj. jedná se o započtení nutné) vůle strany závazku. Na území ČR tomu však nebylo vždy, resp. v době platnosti obecného zákoníku občanského nebylo nutné, aby došlo k projevu vůle, a ke kompenzaci pohledávek došlo na základě skutečnosti, že se pohledávky staly započitatelnými³⁶⁸. Jaromír Sedláček uvádí, že z § 1438 obecného zákoníku občanského plyne, že není zapotřebí vůle stran a že dostačí pouhý střet pohledávek. K soluci dojde ve chvíli, kdy se obě dospělé pohledávky střetnou, pokud mají ostatní náležitosti kompenzovatelných pohledávek³⁶⁹. Stávající právní úprava navazuje na právní úpravy v občanském zákoníku 1964 a obchodním zákoníku a zohledňuje také některé standardní úpravy kontinentálního typu, zejména rakouskou, německou a québeckou, přičemž ve shodě s klasickým pojetím institutu rozlišuje kompenzaci nutnou (tj. učiněnou na základě jednostranného projevu vůle) a kompenzaci provedenou na základě ujednání stran³⁷⁰. Započtení bez vůle stran tak v režimu občanského zákoníku 2012 možné není, účinky započtení však nastávají v okamžiku, kdy se obě pohledávky staly způsobilými k započtení.

4.4.1. Předpoklady započtení

Předpoklady započtení (kompenzace) jsou (i) vzájemnost pohledávek (musí jít o pohledávky mezi týmiž subjekty, kdy věřitel jedné pohledávky je zároveň dlužníkem druhé a naopak), (ii) stejný druh plnění, (iii) způsobilost pohledávek k započtení a (iv) právní jednání směřující k započtení.³⁷¹

K započtení jsou předně způsobilé pohledávky, které jsou vzájemné, tj. existují mezi stejným věřitelem a stejným dlužníkem. Výjimkou je například (i) započtení v režimu postoupení pohledávky založené námitkou započtení dlužníka dle § 1884, odst. 1 občanského zákoníku 2012 (viz kapitola 4.1.8 (*Ochrana práv dlužníka*)), (ii) započtení pohledávky solidárně zavázaného dlužníka, který může vůči věřiteli započíst pohledávku jiného spoludlužníka vůči věřiteli do výše

³⁶⁶ srov. § 1982 odst. 1 občanského zákoníku 2012

³⁶⁷ § 1982 odst. 2 občanského zákoníku 2012

³⁶⁸ § 1438 obecného zákoníku občanského: *Setkají-li se navzájem pohledávky, které jsou pravé, stejného druhu a takové, že věc, která jedné osobě jako věřiteli náleží, touto také jako dlužníkem může být druhá osobě zapravena; nastává, pokud pohledávky se navzájem vyrovnávají, vzájemné zrušení závazku (kompenzace), které již o sobě způsobuje vzájemné placení*

³⁶⁹ SEDLÁČEK, Jaromír in ROUČEK František, SEDLÁČEK, Jaromír, ed. Op. cit. sub. 87. S. 351.

³⁷⁰ Důvodová zpráva k § 1982–1991 občanského zákoníku 2012. S. 465.

³⁷¹ srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 15. června 2010, sp. zn. 21 Cdo 3433/2008

podílu tohoto spoludlužníka na společném dluhu³⁷², (iii) započtení pohledávky solidárně zavázaného dlužníka, který může vůči spoludlužníkovi plnicímu věřiteli započíst svou pohledávku vůči věřiteli, pokud by ji mohl uplatnit, kdyby byl plnicím spoludlužníkem řádně vyrozuměn³⁷³, nebo (iv) započtení dlužníka, který může započíst svou pohledávku vůči věřiteli, pokud řádně ručitele o její existenci vyrozuměl a ručitel uspokojil věřitele bez jeho vědomí^{374, 375}. Předpoklad vzájemnosti pohledávek vyplývá již ze samotné podstaty započtení, neboť předpokladem zániku pohledávky jedné strany započtením je zánik odpovídajícího dluhu druhé strany a *vice versa*³⁷⁶.

Dalším předpokladem je, že předmětem započítávaných pohledávek je plnění stejného druhu, a to z důvodu nutnosti určení přesné hodnoty pohledávek, které jsou předmětem započtení. Nelze tak započíst pohledávku peněžitou na pohledávku nepeněžitou a opačně. Domnívám se, že v případě nepeněžitých pohledávek jsou kompenzabilní pouze pohledávky, jejichž předmět tvoří zastupitelné věci dle § 499 občanského zákoníku 2012.

Pro jednostranné započtení pohledávky je dále nutné, aby osoba, která právní jednání směřující ke kompenzaci činí, měla pohledávku dospělou, jinými slovy k započtení je možné přistoupit nejdříve ve chvíli, kdy tato osoba může po dlužníkovi požadovat plnění. Oproti tomu zákon nevyžaduje, aby pohledávka, na kterou je započítáváno, byla splatná. K zániku pohledávek při započtení na nesplacnou pohledávku dojde v okamžiku, kdy projev vůle věřitele splatné pohledávky dojde věřiteli pohledávky, která ještě splatná není³⁷⁷. Vzhledem k dispozitivnosti ustanovení § 1982 občanského zákoníku 2012 je možné, aby strany předem vyloučily právo jednostranného zápočtu, a to buď pro obě strany závazku, nebo pouze ve vztahu k jedné ze stran.

4.4.2. Omezení aktivní a pasivní započitatelnosti

Občanský zákoník 2012 v § 1987 stanoví, které pohledávky aktivně započitatelné nejsou. Jedná se o pohledávky, které nelze uplatnit před soudem, a pohledávky, které jsou nejisté nebo neurčité (k nejistotě a neurčitosti pohledávek viz kapitola 2.1.7.3 (*Pohledávky nejisté a neurčité*)). Uplatnitelností pohledávky před soudem je pro účely započtení nutné rozumět úspěšnému

³⁷² srov. § 1984 občanského zákoníku 2012

³⁷³ srov. § 1876 občanského zákoníku 2012

³⁷⁴ srov. § 2024 občanského zákoníku 2012

³⁷⁵ VÝTISK, Michal in PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Op. cit. sub. 178. S. 2133–2137.

³⁷⁶ srov. JÄGER, Marek. Zánik závazků započtením: současný právní stav a změny v novém soukromém právu.

Praha: Linde Praha, a.s., 2013. S. 50.

³⁷⁷ rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 31. ledna 2006, sp. zn. 32 Odo 1143/2004

uplatnění pohledávky z pohledu jejího možného přiznání soudem, tedy její vymahatelnosti. Důvod nevymahatelnosti pohledávky může spočívat v tom, že nárok u ní nikdy nevznikne (např. pohledávky vznikající ze státem neprovozovaných nebo úředně nepovolených sázek, her nebo losů), dosud nevznikl (např. pohledávky nesplacené) nebo již zanikl (např. pohledávky promlčené)³⁷⁸. Promlčení pohledávky však započtení nebrání, pokud k promlčení došlo až poté, co se pohledávka stala způsobilou k započtení.

Omezení pasivní započitatelnosti (tj. vymezení pohledávek, na které nelze započítávat) obsahuje občanský zákoník 2012 v ustanovení § 1988. Zakazuje se započíst pohledávku proti (i) pohledávce výživného pro nezletilého, který není plně svéprávný, a (ii) proti pohledávce na náhradu újmy způsobené na zdraví, ledaže se jedná o vzájemnou pohledávku na náhradu téhož druhu. Důvodem zákazu započtení jsou specifika některých dluhů z hlediska důvodu jejich vzniku úzce vázaných na osobu věřitele a jeho základní životní potřeby, u kterých je za účelem reálného naplnění těchto potřeb upřednostňován zájem na fyzickém přijetí peněžitého plnění oproti jejich uspokojení náhradním způsobem³⁷⁹. Omezení aktivní a pasivní započitatelnosti je použitelné pouze u zápočtů provedených na základě jednostranného právního jednání. Dle § 1991 občanského zákoníku 2012 je dovoleno stranám ujednat si mezi sebou započtení pohledávek, které jednostranně započitatelné nejsou, nicméně započtení na pohledávku výživného pro nezletilého, který není plně svéprávný, není dovoleno ani na základě dohody stran a k takové dohodě se nepřihlíží.

4.4.3. Započtení pohledávek v různých měnách

Právní úprava zápočtu pohledávek byla před přijetím občanského zákoníku 2012 zařazena v § 358–364 obchodního zákoníku. Obchodní zákoník v ustanovení § 362 explicitně upravoval možnost započtení pohledávek v různých měnách, když stanovil, že peněžité pohledávky znějící na různé měny jsou započitatelné, pokud jsou tyto měny volně směnitelné. Pro započitatelnou výši těchto pohledávek byl rozhodující střední devizový kurs platný v den, kdy se pohledávky staly způsobilými k započtení, který je platný v místě sídla nebo v místě podnikání, popřípadě bydliště strany, jež projevila vůli pohledávky započíst. Občanský zákoník 2012 výše uvedenou normu nepřejal a ohledně možnosti zápočtu různoměnových pohledávek mlčí, ačkoli důvodová zpráva k občanskému zákoníku 2012 mj. říká, že návrh ustanovení o započtení (kompenzaci) vychází

³⁷⁸ VÝTISK, Michal in PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Op. cit. sub. 178. S. 2140–2141.

³⁷⁹ Tamtéž.

z platné právní úpravy v občanském a obchodním zákoníku³⁸⁰. V právnické obci proto vyvstala otázka, zda jsou pohledávky znějící na různé měny vůbec způsobilé vzájemného zápočtu s užitím argumentu nezpůsobilosti k započtení z důvodu různého druhu plnění. Např. Marek Jäger je toho názoru, že pohledávky vyjádřené v různých měnách (bez ohledu na jejich směnitelnost) nejsou způsobilé k započtení z hlediska předpokladu stejnorodosti předmětu plnění, protože peněžité plnění, které by dlužník poskytl ve sjednané měně věřiteli, by věřitel nemohl použít ke splnění svého vzájemného závazku vůči dlužníkovi vyjádřeného v jiné měně, jakkoli by volná směnitelnost měn dovozovala převést obě pohledávky na společný jmenovatel a zjistit, v jakém rozsahu se kryjí³⁸¹. Stejně tak uvádí Jiří Handlar, který s odkazem na absenci zvláštní úpravy započtení pohledávek v různých měnách a splnění pohledávek vyjádřených v cizí měně uzavírá, že pohledávky v různých měnách nelze platně započíst (a to ani v obchodních vztazích), protože nejde o pohledávky stejného druhu³⁸². Oproti tomu autoři prezentující názor, že (jednostranné) započtení pohledávek znějících na různé měny (za předpokladu jejich volné směnitelnosti) zpravidla opírají svůj pohled o znění důvodové zprávy³⁸³. Jakkoli je nedůvodné omezovat právo jednostranného započtení na pohledávku v jiné měně, musí se autor přiklonit k názoru, že takové započtení nebude možné a strany budou muset přikročit k započtení dohodou. Autor tak soudí jednak z důvodu absence právního rámce pro takový zápočet, jednak ze znění § 1910 občanského zákoníku 2012³⁸⁴ a rovněž z judikatorních závěrů ohledně solučních účinků zániku dluhu při platbě věřiteli v jiné než dohodnuté měně, kdy Nejvyšší soud dovedl, že pouhé převzetí plnění v jiné než dojednané měně bez určitého ujednání o stanovení rozsahu, v němž závazek (dluh) zaniká, či o způsobu přepočtu poskytnutého plnění na měnu, v níž měl být závazek splněn, nemá za následek zánik závazku (dluhu) splněním³⁸⁵.

4.5. Faktoring

Faktoring označuje metodu krátkodobého financování, jež spočívá v odkupu (krátkodobých a nesplatných) pohledávek klienta osobou, která je označována jako faktor nebo faktoringová společnost. Faktoringová smlouva mezi faktorem (jakožto osobou poskytující faktoringové

³⁸⁰ Důvodová zpráva k § 1982–1991 občanského zákoníku 2012. S. 465.

³⁸¹ JÄGER, Marek. Op. cit. sub. 376. S. 50.

³⁸² HANDLAR, Jiří. Účinky započtení a jejich úprava v občanském zákoníku. Právní rozhledy, 2018, č. 13–14. S. 480–48.

³⁸³ KRÁSNICKÁ, Martina, MERTL, Jan. Započtení pohledávky v cizí měně. Obchodněprávní revue, 2021, č. 3. S. 175–179.

³⁸⁴ § 1910 občanského zákoníku 2012: „*Proti své vůli nemůže být věřitel nucen, aby přijal něco jiného, než co přísluší k jeho pohledávce, a dlužník nemůže být nucen, aby poskytl něco jiného, než co je dlužen. Totéž platí o místě, čase a způsobu splnění*“

³⁸⁵ rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 11. října 2017, sp. zn. 28 Cdo 4895/2016

financování) a kontrahentem je defacto inominátní rámcová smlouva o (globálním) postupování pohledávek. Příjemce faktoringového financování postupuje dle rámcové smlouvy pohledávky za svými obchodními partnery za kupní cenu v hodnotě ca. 80–90% nominální hodnoty postoupených pohledávek. Charakteristickými znaky faktoringové operace a smlouvy jsou zejména následující závazky faktora: (i) nákup všech nebo vymezených současných či v budoucnu vzniklých pohledávek klienta (předpokládá se více než jedna pohledávka), (ii) poskytnutí zálohy na kupní cenu, (iii) převzetí kreditního rizika (u pravého faktoringu) a (iv) obstarání různých administrativních a ekonomických činností³⁸⁶.

Výše kupní ceny za postupované pohledávky se odvíjí zejména od bonity dlužníků postupovaných pohledávek, kterou před uzavřením rámcové smlouvy faktor prověřuje. Postupování pohledávek se pak děje zpravidla na základě smlouvy o globální cesi, kdy jsou pohledávky za poddlužníky periodicky postupovány na faktora. Dané pohledávky nejsou zpravidla zatíženy zákazem zcizení, v opačném případě by totiž klient musel žádat souhlas svých obchodních partnerů s jejich postoupením na faktora. Ten vůči kontrahentům klienta nabývá postavení věřitele a klient tím přenáší na faktora riziko neuhrazení postoupených pohledávek. Právě za riziko neuhrazení pohledávek je účtována faktorem marže, která odpovídá rozdílu mezi nominální hodnotou postoupených pohledávek a úplatou za jejich postoupení. Faktoring tak může klientovi nahradit nutnost provozního krátkodobého bankovního financování, které bývá zpravidla dražší.

Faktoring lze rozdělit na tzv. regresní a bezregresní. Regresní faktoring (často nazýván jako nepravý faktoring) představuje službu, kde faktor nepřebírá riziko platební neschopnosti dlužníka pohledávky, a toto riziko stále zůstává na straně klienta. Faktoringová smlouva (případně příslušná smlouva o cesi) v takovém případě obsahuje ujednání, že pohledávky jsou postupovány s rozvazovací podmínkou spočívající v jejich uhrazení. Pokud ve sjednané (regresní) době nedojde k úhradě pohledávky, postupovaná pohledávka je postoupena zpět na klienta a je následně na něm, aby si pohledávku vymohl. V regresní dobu faktoringová společnost provádí všechny potřebné kroky k inkasování pohledávky.³⁸⁷ Výhodou regresního faktoringu je nižší marže pro faktora z důvodu sníženého rizika na jeho straně. V případě sjednání bezregresního faktoringu jsou

³⁸⁶ ROZEHNALOVÁ, Naděžda in ROZEHNALOVÁ, Naděžda, VALDHANS, Jiří, KYSELOVSKÁ, Tereza. Právo mezinárodního obchodu. Včetně problematiky mezinárodního rozhodčího řízení. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2021, 524 s. S. 333.

³⁸⁷ KOVÁČ, Michal, STUMPFOVÁ, Petra. Faktoring – známý pojem, avšak málo a někdy i nesprávně používaný. Dostupné z: <https://www.gtnews.cz/publikace/faktoring-znamy-pojem-avsak-malo-a-nekdy-i-nespravne-pouzivany/>

pohledávky postoupeny bez možnosti faktora požadovat jejich zpětnou koupi klientem. Regresní faktoring může být smluvně uchopen buď postoupením s rozvazovací podmínkou, možností odstoupení od postoupní smlouvy po uplynutí regresní doby v případě, že nedojde k úhradě pohledávky, nebo sjednáním výhrady zpětného prodeje ve prospěch faktora.

Z pohledu mezinárodních unifikačních snah faktoringu (zejména pro účely mezinárodního faktoringu) stojí za zmínku úmluva o mezinárodním faktoringu vypracovaná UNIDROIT a přijatá v roce 1988 v Ottawě. Úmluvu o mezinárodním faktoringu podepsalo do současnosti 9 států, mezi nimiž je i Česká republika, která však tuto úmluvu nikdy neratifikovala. Aplikace úmluvy není vyloučena ani mimo dosah smluvních států³⁸⁸. Úmluva o mezinárodním faktoringu definuje faktoringovou smlouvu jako smlouvu (jejíž strany mají místo podnikání v různých státech), v souladu s níž jde na straně vývozce o postoupení pohledávky z vymezených smluv a na straně faktora alespoň o dvě z následujících činností: (i) financování, (ii) vedení účetnictví, (iii) obstarávání pohledávek a (iv) převzetí rizika nezaplacení. Z pohledu zachování právního postavení dlužníka je důležité zmínit, že v případě postupu pohledávek dle úmluvy o mezinárodním faktoringu zůstává postup účinný i v případě, že smlouva mezi věřitelem pohledávky a dlužníkem obsahuje ustanovení o zákazu cese (bez souhlasu dlužníka). Smluvní státy si však mohou učinit k tomuto ustanovení výhradu, pokud jde o dlužníky mající místo podnikání na jejich území³⁸⁹.

4.6. Forfaiting

Forfaiting má stejný účel jako faktoring, tj. zajištění okamžité likvidity věřitele postupované pohledávky. Jedná o odkup pohledávek společností označovanou jako forfaiter nebo forfaitingová společnost ze strany klienta. Na postupované pohledávky jsou však kladeny přísnější nároky než na pohledávky postupované v rámci faktoringové smlouvy. Pohledávky, které jsou předmětem cese, mají zpravidla středně nebo dlouhodobou splatnost (delší než 180 dnů), jsou vyšší nominální hodnoty než pohledávky postupované v rámci faktoringu a jsou zajištěné (zpravidla bankovní zárukou). Forfaitingové pohledávky jsou předem určené a postupují se ve většině případů samostatně (nejedná se tedy o globální cesi). Forfaiting se využívá ve většině případů na mezinárodní úrovni a zahrnuje postup pohledávek, které vznikají exportérům.

³⁸⁸ čl. 2 odst. 1, písm b) úmluvy o mezinárodním faktoringu

³⁸⁹ ROZEHNALOVÁ, Naděžda in ROZEHNALOVÁ, Naděžda, VALDHANS, Jiří, KYSELOVSKÁ, Tereza. Op. cit. sub. 386. S. 335.

Smluvní rámec forfaitingu je rovněž založen rámcovou smlouvou, která stanoví práva a povinnosti stran forfeitingového schématu. V rámcové smlouvě je zpravidla již vymezena pohledávka (nebo pohledávky), která bude předmětem forfaitingového obchodu. Svým způsobem se tak jedná o smlouvu o budoucím postoupení dané pohledávky. Smlouva také obsahuje náklady vznikající forfaitingové společnosti a její marži za poskytnutí služby. Forfaiting lze, stejně jako faktoring, sjednat jako regresní nebo bezregresní. S ohledem na zajištění pohledávky a delší dobu její splatnosti se však ve většině případů sjednává forfaiting jako bezregresní s plným rizikem forfaitingové společnosti ohledně úhrady pohledávky dlužníkem. Jedinou mezinárodní unifikační snahou týkající se forfaitingu je publikace ICC č. 800E vytvořená ve spolupráci s IFA, která představuje všeobecné podmínky forfaitingu závazné pro strany forfaitingové transakce, pokud se strany na jejich použití dohodnou³⁹⁰.

4.7. Nájem a pacht pohledávky

Smyslem této kapitoly je posouzení, zda je v kontextu možných dispozic s pohledávkami myslitelné jejich pronajmutí jiné osobě, případně jejich propachtování. Nájemní vztah spočívá v přenechání cizí věci k dočasnému užívání za úplatu (označovanou jako nájemné). O pacht se jedná, pokud je cizí věc přenechána k užívání i požívání.

O nájem se jedná podle občanského zákoníku 2012 tehdy, je-li věc přenechávána k pouhé konsumpci, tj. nepředpokládá-li se na straně uživatele její „obdělávání“. Slovy římsko-právní terminologie jde o přenechání věci primárně za účelem jejího „užívání“ (usus); právo těžit z věci plody může být buď zcela vyloučeno, či je formulováno pouze jako právo akcesorické. Je-li věc přenechávána druhé smluvní straně zejména za účelem „těžení plodů“ (ususfructus), tj. je přenechávána k produkci a od uživatele se v rámci jejího užívání očekává vynaložení jisté péle a přičinění, jedná se o pacht. V některých případech lze určit povahu smlouvy i jen na základě jejího předmětu, neboť některé věci mohou být pouze předmětem pachtu, např. závod či jeho část; povaha smluvního ujednání týkající se takových věcí bude jednoznačně dána již samotným objektem práv a povinností. V ostatních případech bude posouzení povahy smluvního ujednání záviset na konkrétních podmínkách smlouvy, zejména na jejím účelu a na sjednaném způsobu užívání přenechávané věci³⁹¹.

³⁹⁰ ANDRLE, Pavel. *Financování pohledávek – forfaiting: jednotná pravidla pro forfaiting (URF) včetně vzorových smluv*. Praha: Národní výbor Mezinárodní obchodní komory v ČR, c2013. ISBN 978-80-904651-2-1.

³⁹¹ DEJLOVÁ, Hana in KABELKOVÁ, Eva, DEJLOVÁ, Hana. *Nájem a pacht v novém občanském zákoníku*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 3, marg. č. 2. S. 2.

Dle § 2202 občanského zákoníku 2012 lze pronajmout věc nemovitou nebo nezuživatelnou věc movitou, přičemž jiné věci (ve smyslu § 489 občanského zákoníku 2012) způsobilým předmětem nájmu nejsou. Zuživatelnými věcmi se ve smyslu § 500 myslí jakékoliv movité věci, jejichž běžné použití spočívá v jejich spotřebování, zpracování nebo zcizení, nebo věci, která náleží ke skladu nebo k jinému souboru, pokud jejich běžné užití spočívá v tom, že jsou prodávány jednotlivě. Všechny ostatní věci jsou nezuživatelné. Za nehmotné věci zuživatelné lze považovat pohledávky s jednorázovým plněním, které splněním dluhu zanikají, jako je například právo na zaplacení kupní ceny³⁹². Typickým příkladem věcí nezuživatelných jsou hmotné věci nemovité, tedy pozemky nebo stavby. Příkladem nehmotných věcí nezuživatelných movitých mohou být soukromoprávní pohledávky s opakujícím se plněním³⁹³. Je nutné mít na paměti, že mají-li být předmětem nájmu nehmotné věci, zejména práva, pak pouze v případě, kdy to připouští jejich povaha v souladu s § 496 odst. 2 a § 979 občanského zákoníku 2012, tzn. musí jít o právo, které připouští trvalý nebo opětovný výkon jinou osobou než oprávněným³⁹⁴. Právo jako předmět nájemního vztahu připouští i komentář k ustanovení § 1090 obecného zákoníku občanského upravující předmět nájemního nebo pachtovního vztahu a dále také samotný § 1093 obecného zákoníku občanského³⁹⁵. Dle Jaromíra Sedláčka mohou být předmětem nájmu i práva, ovšem pouze taková, která připouští užívání (tedy výkon trvalý nebo opětovný), nýbrž i připouštějí užívání osobou jinou nežli oprávněným³⁹⁶.

Pokud tedy přijmeme tezi, že soukromoprávní pohledávky s opakujícím se plněním, které připouští trvalý nebo opětovný výkon, jsou věci nezuživatelné, pak se autor domnívá, že lze uvažovat o možnosti jejich pronájmu věřitelem cizí osobě. Jaké důsledky by ale měl vznik práva nájmu soukromoprávní pohledávky mezi věřitelem jako pronajímatelem a nájemcem jako dočasným věřitelem pohledávky na obligační vztah věřitele-pronajímatele a dlužníka pohledávky? Autor je toho názoru, že bude nutné vyjít z principu zachování právního postavení dlužníka a analogicky použít ustanovení o postoupení pohledávky. Autor tak usuzuje z toho důvodu, že přenecháním pohledávky do užívání jiné osobě dojde *defacto* k dočasné změně na straně věřitele,

³⁹² KOUKAL, Pavel in LAVICKÝ, Petr a kol. Op. cit. sub. 313. S. 1544.

³⁹³ Tatměž.

³⁹⁴ HULMÁK, Milan in HULMÁK, Milan a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 230, marg. č. 14. S. 230.

³⁹⁵ § 1093 obecného zákoníku občanského: „*vlastník může dát do nájmu nebo pachtu jak své movité a nemovité věci, tak i svá práva; může se mu však také stát, že najme nebo spachtuje užívání vlastní věci, náleží-li jinému*“

³⁹⁶ SEDLÁČEK, Jaromír in ROUČEK František, SEDLÁČEK, Jaromír, ed. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi: Díl pátý. (§ 1090–1341). Reprint původního vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, 1011 s. Komentáře velkých zákonů československých, sv. 4. S. 9.

což má z pohledu dlužníka téměř stejný následek jako dočasný převod pohledávky. Nebude tak možné přenechat k užívání právo nájemci, pokud by se obsah pohledávky změnou na straně věřitele (byť dočasně) změnil k tíži dlužníka nebo v případě, že pohledávka zaniká smrtí věřitele, v souladu s analogickým užitím § 1881, odst. 2 občanského zákoníku 2012. V případě, že je pohledávka předmětem obligačního zákazu zcizení bude dle analogického užití § 1881, odst. 1 občanského zákoníku zapotřebí, aby s dočasným přenecháním pohledávky jiné osobě vyslovil dlužník souhlas. Nájem pohledávky bude nutné dlužníkovi oznámit ze strany věřitele-pronajímatele nebo prokázat ze strany věřitele-nájemce podobně jako u postoupení.

Doba trvání nájmu může být sjednána na dobu neurčitou³⁹⁷, nemůže však přesahovat dobu existence pohledávky, jež by byla jeho předmětem. Dle § 2205 občanského zákoníku 2012 zavazuje nájemní smlouva pronajímatele k přenechání věci nájemci tak, aby ji mohl užívat k ujednanému účelu nebo obvyklému účelu, udržovat věc v takovém stavu, aby mohla sloužit tomu užívání, pro které byla pronajata, a zajistit nájemci nerušené užívání věci po dobu nájmu. V kontextu pronájmu pohledávky na opakované nebo trvalé plnění bude pronajímatel zavázán zejména vydat nájemci doklady nutné k výkonu práva, které je předmětem pohledávky³⁹⁸. Pronajímatel by dále neměl po dobu trvání nájmu učinit nic, co by mohlo způsobit zánik pohledávky (například prominout dlužníkovi dluh). Ve vztahu k nájmu pohledávky je zajímavou otázkou aplikace § 2211 občanského zákoníku 2012, který stanoví, že nájemce se může domáhat ochrany sám (tj. bez ingerence pronajímatele), pokud třetí osoba ohrozí nájemce v jeho nájemním právu nebo způsobí-li nájemci porušením nájemního práva újmu. Mohl by se nájemce domáhat ochrany vůči dlužníkovi sám, pokud by dlužník například odmítal plnit na pronajatou pohledávku, nebo by plnil vadně? Ustanovení § 2011 občanského zákoníku 2012 je speciální úpravou obecného pravidla uvedeného v § 1044³⁹⁹ občanského zákoníku 2012, které detentorovi věci poskytuje petitorní ochranu proti třetím osobám. Autor se domnívá, že petitorní ochrana je poskytována jen držiteli hmotné movité věci, neboť pouze takovou věc lze mít *u sebe*⁴⁰⁰. Pokud připustíme možnost zřízení nájemního práva k nepeněžité pohledávce na opakované nebo trvajícím plnění, autor usuzuje, že aplikace § 2011 občanského zákoníku 2012 by měla být na takový vztah možná a nájemce by se mohl vůči dlužníkovi v případě neplnění bránit přímo. Autor je však toho názoru, že v praxi

³⁹⁷ srov. § 2204 odst. 1 občanského zákoníku 2012

³⁹⁸ srov. § 2206 odst. 2 občanského zákoníku 2012

³⁹⁹ § 1044 občanského zákoníku 2012: „*má-li někdo věc u sebe, aniž mu svědčí domněnka podle § 1043, může uplatnit právo náležející vlastníku na ochranu svým vlastním jménem*“

⁴⁰⁰ Shodně MELZER, Filip a TÉGL, Petr in MELZER, Filip, TÉGL, Petr. Absolutní ochrana relativních práv? K výkladu § 1044 ObčZ aneb po 90 letech opět na začátku – 2. část. Právní rozhledy, 2020, č. 11, s. 381-391.

nebude využití pohledávky jako nájemního artiklu příliš použitelné. Autor tak soudí z toho důvodu, že změna věřitele (byť dočasná) by u pohledávek, které by mohly být způsobilými předměty nájemního práva, by pravděpodobně ve většině případů narazila na skutečnost, že změnou věřitele by se obsah nepeněžitě povinnosti dlužníka změnil k jeho tíži. Práva, která budou zpravidla předmětem nájmu budou v praxi výhradně věcná břemena.

Jak je uvedeno výše, pacht předpokládá, že věc, která je jeho předmětem, je věcí plodonosnou (tj. poskytuje plody nebo užitky)⁴⁰¹. Pohledávka nebude nikdy způsobilá poskytovat plody přirozené a lze tedy uvažovat pouze o pachtu pohledávky, která poskytuje plody právní. Lze uvažovat o tom, že užitkem peněžitě pohledávky je její příslušenství, a to zejména úroky, jakožto výnos, který pohledávka věřiteli přináší. Pavel Koukal při úvahou nad vztahem příslušenství pohledávky a užitky uvádí, že příslušenství pohledávky má svůj význam především v tom směru, že příslušenství sdílí právní osud věci hlavní a předpokládá samostatnost tzv. vedlejší věci (tj. splatnost užitků). Úroky, úroky z prodlení a náklady spojené s uplatněním pohledávky tak představují samostatné (splatné) umělé plody (užitky), které sdílejí osud věci hlavní (pohledávky)⁴⁰². Propachtováním pohledávky by tak pachytýři vznikl nárok na výnosy představované příslušenstvím pohledávky (tj. zejména na úroky). Autor se domnívá, že propachtování pohledávky by mělo stejný ekonomický efekt jako postoupení (budoucích) pohledávek na úroky a vzhledem ke srovnatelnému účinku pro dlužníka je namíste uplatnit při teoretickém pachtu pohledávky veškerou ochranu, která dlužníku přísluší při cesi pohledávky (tj. zachování námitek, notifikační povinnosti, nutnost souhlasu dlužníka s propachtováním v případě zákazu zcizení pohledávky).

Lze uzavřít, že ani nájem ani pacht pohledávky nebude příliš obvyklou dispozicí s touto majetkovou hodnotou, zejména proto, že v praxi nebude pro taková jednání zpravidla opodstatnění a také z toho důvodu, že účastníci takových vztahů budou vystaveni riziku neplatnosti těchto ujednání (zejména v kontextu (ne)možnosti aplikace ustanovení nájmu a pachtu na pohledávky vzhledem k jejich omezenému věcněprávnímu charakteru.

⁴⁰¹ srov. § 491 občanského zákoníku 2012

⁴⁰² KOUKAL, Pavel in LAVICKÝ, Petr a kol. Op. cit. sub. 313. S. 1517.

5. Aplikace českého práva ve vztahu k pohledávkám vzniklým na základě cizích právních titulů a kolizní úpravy

V mezinárodním obchodním styku dochází k situacím, kdy jsou postupovány, započítávány nebo zastavovány pohledávky vznikající na základě právních titulů, které se řídí různými právními řády. Cílem této kapitoly je analyzovat, zda pohledávky vznikající na základě cizozemských právních titulů jsou způsobilé k dispozicím dle českých právních předpisů a popsat kolizní úpravy v mezinárodních unifikačních dokumentech. Jinými slovy, smyslem níže uvedeného pojednání je zjistit, do jaké míry je věcněprávní statut pohledávky určován právním režimem titulu, ze kterého příslušná pohledávka pramení, a jaké rozhodné právo se na dispozice s pohledávkami s mezinárodním prvkem aplikuje v případě, že si smluvní strany rozhodné právo nezvolí.

5.1. Postoupení pohledávek v režimu úmluvy OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží?

Vídeňská úmluva vytvořená v rámci UNCITRAL je pravděpodobně nejvýznamnějším počinem unifikačních prací na vytvoření jednotného rámce regulujícího mezinárodní kupní smlouvu. Předmětem úpravy Vídeňské úmluvy jsou mezinárodní kupní smlouvy, přičemž pro kvalifikaci vztahu jako mezinárodní kupní smlouvy v režimu Vídeňské úmluvy je nutné zkoumat, zda smlouva naplňuje znaky kupní smlouvy, existenci mezinárodního prvku a povahu nepřímého předmětu vztahu ovlivňující podřazení smlouvy pod dosah Vídeňské úmluvy⁴⁰³. Předmětem smlouvy upravované Vídeňskou úmluvou je zboží, přičemž z okruhu zboží, jež je předmětem transakce, pak Vídeňská úmluva vyřazuje některé jeho druhy⁴⁰⁴. Vídeňská úmluva se aplikuje přednostně před kolizní úpravou v situacích, kdy dochází ke koupi zboží (ve smyslu Vídeňské úmluvy) mezi stranami, které mají místa podnikání v různých smluvních státech Vídeňské úmluvy⁴⁰⁵, nebo mezi stranami, které mají místa podnikání v různých smluvních státech Vídeňské úmluvy, jestliže se podle ustanovení mezinárodního práva soukromého má použít právní řád některého smluvního státu⁴⁰⁶. Z pohledu dispozic s pohledávkou je předně nutné posoudit, zda lze pohledávku (jakožto movitou věc nehmotnou) podřadit pod aplikační rozsah Vídeňské úmluvy, tj. označit ji za zboží (přičemž interpretace tohoto pojmu nepodléhá národnímu právu). Naděžda Rozehnalová soudí, že zbožím se rozumí věci movité a hmotné a doplňuje, že převažující názory

⁴⁰³ ROZEHNALOVÁ, Naděžda in ROZEHNALOVÁ, Naděžda, VALDHANS, Jiří, KYSELOVSKÁ, Tereza. Op. cit. sub. 386. S. 188.

⁴⁰⁴ srov. článek 2 Vídeňské úmluvy

⁴⁰⁵ článek 1 odst. 1, písm a) Vídeňské úmluvy

⁴⁰⁶ článek 1 odst. 1, písm b) Vídeňské úmluvy

vyčleňují z dosahu Vídeňské úmluvy nehmotné věci⁴⁰⁷. Objevují se ale rovněž názory, že se Vídeňskou úmlouvou řídí i koupě nehmotných statků⁴⁰⁸, a tudíž by se pod aplikaci Vídeňské úmluvy dala podřadit i postoupení pohledávek. Postoupení pohledávek je otázka, kterou Vídeňská úmluva neřeší, a např. německá judikatura se kloní k závěru, že postoupení pohledávky nespadá pod institut kupní smlouvy, Vídeňská úmluva tak na tyto kontrakty nedopadá v souladu s jejím článkem 4⁴⁰⁹. Jiří Valhans je toho názoru, že na otázku, zda lze postoupení pohledávky podřadit pod rozsah Vídeňské úmluvy, je nutné odpovědět negativně, neboť Vídeňská úmluva jak dle svého textu, tak svým charakterem dopadá na zboží jako takové v podobě věcí movitých hmotných⁴¹⁰. Autor se ztotožňuje se s názorem Naděždy Rozehnalové a Jiřího Valdhansa a souhlasí, že aplikace Vídeňské úmluvy na přeshraniční postup pohledávek není namístě, přičemž lze rovněž odkázat na judikaturu Nejvyššího soudu, který dovedl, že otázky postoupení pohledávky, jednostranného započtení a úroku z prodlení představují tzv. mezeru v aplikaci Vídeňské úmluvy, a rozhodné právo se proto určí podle kolizních norem obsažených v nařízení Řím I⁴¹¹.

5.2. Úprava na úrovni Evropské unie

Právo rozhodné pro postoupení pohledávky je určováno v souladu s kolizními normami *lex fori*. Vzhledem k tomu, že postoupení pohledávky předpokládá souhlasný projev vůle cedenta a cessionáře, bude v daném případě relevantní kolizní úprava smluvních závazků, tj. zákon o mezinárodním právu soukromém pro postoupení učiněná do 30. června 2006, Římská úmluva pro postoupení učiněná od 1. července 2006 do 16. prosince 2009 a nařízení Řím I pro postoupení učiněná od 17. prosince 2009. Východiskem právní úpravy na úrovni práva Evropské unie je především článek 12 Římské úmluvy a článek 14 nařízení Řím I, upravující rozhodné právo pro postoupení pohledávky a smluvní subrogaci. Vztah postupitele a postupníka při postoupení pohledávky vůči jiné osobě (dlužníkovi) se řídí podle práva, které se na základě nařízení Řím I použije na smlouvu mezi postupitelem a postupníkem⁴¹². Právo, kterým se řídí postoupená pohledávka, určuje (i) převoditelnost pohledávky, (ii) vztah mezi postupníkem a dlužníkem, (iii)

⁴⁰⁷ ROZEHNALOVÁ, Naděžda in ROZEHNALOVÁ, Naděžda, VALDHANS, Jiří, KYSELOVSKÁ, Tereza. Op. cit. sub. 386. S. 191.

⁴⁰⁸ BRIDGE, Michael in BRIDGE, Michael. The International Sale of Goods: Law and Practice (second edition). Oxford University Press 2007, 770 s. S. 519.

⁴⁰⁹ rozhodnutí Krajského soudu v Hammu ze dne 8. února 1995, sp. zn. 11 U 206/93

⁴¹⁰ VALDHANS, Jiří in ROZEHNALOVÁ, Naděžda, DRLÍČKOVÁ, Klára. Úmluva OSN o smlouvách a mezinárodní koupi zboží – ano či ne? Brno: Masarykova univerzita, 2012, 268 s. S. 138.

⁴¹¹ rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. ledna 2019, sp. zn. 23 Cdo 427/2017

⁴¹² článek 14, odst. 1 nařízení Řím I

podmínky, za kterých může být postoupení uplatněno vůči dlužníkovi a (iv) soluční účinek dlužníkovy plnění^{413,414}. Postoupením ve smyslu nařízení Řím I se rozumí přímé převody pohledávek, převody pohledávek při zajištění závazku (dluhu) a zastavení pohledávek nebo jiné způsoby zajištění pohledávek⁴¹⁵. Vzájemné závazky postupitele a postupníka při postoupení pohledávky se řídí právem, kterým se podle Římské úmluvy řídí smlouva mezi postupitelem a postupníkem⁴¹⁶.

Předně je nutné zmínit, že při postupu pohledávek si strany postupní smlouvy mohou zvolit právo, kterým se má smlouva o postoupení řídit, pokud tak učiní výslovně, nebo volba jasně vyplývá z ustanovení smlouvy nebo okolností případu⁴¹⁷. V případě, že si strany rozhodné právo nezvolí, určí se rozhodné právo v souladu s článkem 4 nařízení Řím I. Článek 4 nařízení Řím I ve svém odstavci 1 určuje rozhodné právo podle jednotlivých smluvních typů, úprava pro smlouvu pro postoupení pohledávek však absentuje. Pokud se na posuzovanou smlouvu nevztahuje odstavec 1 článku 4 nařízení Řím I, nebo pokud by se na prvky smlouvy vztahovalo více než jedno z písmen a) až h) odstavce 1 článku 4 nařízení Řím I, řídí se smlouva právem země, v níž má strana, která je povinna poskytnout plnění charakteristické pro smlouvu, své obvyklé bydliště. Pokud není možné určit rozhodné právo podle odstavce 1 nebo 2 nařízení Řím I, uplatní se tzv. úniková doložka a smlouva se řídí právem země, s níž je nejužší spojena⁴¹⁸. Pokud jde o rozhodné právo, kterým se řídí smlouva o postoupení pohledávky v případě absence volby práva dle vůle stran, uplatní se právo rozhodné pro postoupenou pohledávku v souladu s článkem 4, odst. 3 nařízení Řím I⁴¹⁹. Z hlediska zachování právního postavení používá nařízení Řím I institut *ratio legis* dle Římské úmluvy a zajišťuje, že postupitelnost a odporovatelnost (tj. rozsah námitek) ve vztahu k dlužníkovi se řídí právem, jemuž podléhá postoupená pohledávka, neboť jde o jediné právo, u něhož lze přiměřeně předpokládat, že jej dlužník zná, nebo že je režim tohoto práva ohledně postoupení (postupitelnosti) pro něj předvídatelný⁴²⁰. V případě postupu jednotlivých pohledávek je nutné aplikovat článek 4 odst. 2 nařízení Řím I a právem rozhodným tak bude právo bydliště poskytovatele plnění charakteristického pro smlouvu, tj. bydliště (sídlo) postupitele. Jesliže bude postoupení pohledávek součástí rozsáhlejší, např. faktoringové transakce, při níž faktor poskytuje

⁴¹³ článek 14 odst. 2 nařízení Řím I

⁴¹⁴ článek 12 odst. 2 Římské úmluvy

⁴¹⁵ článek 14 odst. 3 nařízení Řím I

⁴¹⁶ článek 12 odst. 1 Římské úmluvy

⁴¹⁷ článek 3 odst. 1 nařízení Řím I

⁴¹⁸ článek 4 odst. 4 nařízení Řím I

⁴¹⁹ BĚLOHLÁVEK, Alexander J. in BĚLOHLÁVEK, Alexander J. Římská úmluva a Nařízení Řím I. Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. S. 1541.

⁴²⁰ Tamtéž.

služby postupiteli, lze využít článek 4 odst. 1, písm. b) nařízení Řím I a rozhodným právem by bylo právo obvyklého bydliště (sídla) osoby, jež poskytuje službu (tj. faktora)⁴²¹. Jakkoliv se zdá výše uvedená aplikace článku 14 nařízení Řím I správná, objevují se názory, že věcněprávní účinky vztahu mezi postupitelem a postupníkem (tj. například nabytí vlastnického práva k pohledávce) by se měly řídit právem, kterým se řídí pohledávka, neboť jsou nejúžeji spojeny právě s titulem, ze kterého postupovaná pohledávka vznikla⁴²².

Aspekty vztahu postupitele a postupníka dle rozhodného práva určeného v souladu s nařízením Řím I budou platnost smlouvy s výjimkou postupitelnosti pohledávky (která je posuzována dle práva, jímž se pohledávka řídí), obligační účinky smlouvy a věcněprávní účinky smlouvy⁴²³. Vztah mezi postoupenou stranou (dlužníkem) a nabyvatelem pohledávky a rovněž také posouzení převoditelnosti pohledávky se řídí právem, kterým se řídí pohledávka. Závěry v tomto odstavci se aplikují i na případy, kdy dochází ke zřizování zástavního práva k pohledávce, což znamená, že vztah mezi zástavcem a zástavním věřitelem se bude řídit právem, kterým se řídí zástavní smlouva. Vztah zástavního věřitele a dlužníka a zastavitelnost pohledávky však bude posuzována dle práva, které je rozhodné pro danou zastavovanou pohledávku.

Další velmi častou dispozicí s pohledávkami s mezinárodním prvkem je započtení, a to zejména peněžitých pohledávek v různých měnách. Dle článku 17 nařízení Řím I se započtení řídí právem rozhodným pro pohledávku, vůči které se uplatňuje započtení (tj. pasivní pohledávka), pokud se strany na právu na započtení nedohodly. Při určování rozhodného práva jednání směřujícího k jednostrannému započtení pohledávky je nutné navázat na obligační status započítávané pohledávky, tj. na obligační status pohledávky pasivního účastníka, který tedy (bez svého aktivního chování) přichází o svou pohledávku bez jejího fyzického splnění. Konceptí navázání zvoleného v článku 17 nařízení Řím I jsou tak v podstatě dostatečně ochráněny jeho zájmy. Jak uvádí Alexandr Bělohávek, lze souhlasit s tím, že v případě smluvních závazků, které jsou již díky titulu svého vzniku (smlouva) dostatečně kompatibilní, lze od každého účastníka očekávat, že v případě, kdy by měl z jakéhokoliv důvodu zájem na fyzickém splnění, zohlední toto ve smlouvě vyloučením zápočtu, a pokud tak neučinil, nelze toto přičítat ničemu jinému než smluvní

⁴²¹ VALDHANS, Jiří in ROZEHNALOVÁ, Naděžda, DRLIČKOVÁ, Klára. Op. cit. sub. 410. S. 144.

⁴²² PLENDER, Richard in PLENDER, Richard, WILDERSPIN, Michael. The European Private International Law of Obligations. Third Edition. Thomson Reuters (Legal) Limited 2009. 1053 s. S. 386.

⁴²³ HARTLEY, Trevor C. Choice of Law Regarding the Voluntary Assignment of Contractual Obligations under the Rome I Regulation. International and Comparative Law Quarterly, 2011. S. 36.

neopatrnosti. Toto východisko ve spojení s užitím obligačního statutu jeho pohledávky poskytuje této pasivní straně dostatečnou ochranu v případě jednostranného zápočtu⁴²⁴.

5.3. Úprava dle zákona o mezinárodním právu soukromém

Zákon o mezinárodním právu soukromém přistupuje k určování rozhodného práva ve smyslu nařízení Řím I, nicméně kolizní norma má funkci zbytkovou, která se uplatní pouze na smlouvy, jež nepokrývá nařízení Řím I, popř. jiné unijní nástroje a mezinárodní smlouvy. Pokud se strany na rozhodném právu nedohodnou, řídí se smlouva právem státu, s nímž nejúžeji souvisí⁴²⁵, přičemž ke zpětnému a dalšímu odkazu se nepřihlíží⁴²⁶. Zákonodárce se inspiroval unijní úpravou a snažil se jí přiblížit. Kritérium nejúžeji souvislosti by tudíž mělo být vykládáno shodně jako v nařízení Řím I. Mělo by proto předně platit, že pokud lze určit plnění pro smlouvu charakteristické, mělo by být za nejúžeji související právo považováno právo země, kde má strana, která je povinna toto plnění poskytnout, své obvyklé bydliště (ve smyslu článku 19 nařízení Řím I) v okamžiku uzavření smlouvy, a to s výhradou situace, kdy je zjevné, že smlouva má zjevně užší vazbu k jiné zemi. Při určování země s takovou zjevně užší vazbou by mělo být zohledněno mimo jiné, zda má dotčená smlouva velmi úzký vztah k jiné smlouvě nebo smlouvám (odstavec 20 preambule nařízení Řím I). Nelze-li charakteristické plnění určit, je třeba vyložit pojem nejúžeji vazby z jiných faktorů; opět mimo jiné z případného velmi úzkého vztahu k jiné smlouvě nebo smlouvám (odstavec 21 preambule nařízení Řím I). V úvahu mohou přijít faktory, jako jsou např. bydliště či místo podnikání stran, místo vyjednávání a uzavření smlouvy či místo plnění. V praxi jde v zásadě o to, najít těžiště smlouvy, tj. zemi, v níž je lokalizováno (s níž je spojeno) nejvíce těchto faktorů⁴²⁷.

Z hlediska dispozic s pohledávkami upravuje česká kolizní norma specificky zřízení zástavního práva k pohledávce, kde je pro rozhodné právo zástavní smlouvy (oproti úpravě unijní) upřednostněn obligační statut zastavované pohledávky. Pokud si strany nezvolí použití práva jiného, řídí se zástavní právo k pohledávkám a jiným právům stejným právem jako pohledávka nebo jiné právo, k nimž zástavní právo vzniklo, avšak volbou nebo změnou rozhodného práva nemohou být dotčena práva třetích osob⁴²⁸. Autor se domnívá, že zákonodárce zde mířil zejména

⁴²⁴ BĚLOHLÁVEK, Alexandr J. in BĚLOHLÁVEK, Alexander J. Op. cit. sub. 419. S. 1582.

⁴²⁵ § 87 odst. 1 zákona o mezinárodním právu soukromém

⁴²⁶ § 21 odst. 2 zákona o mezinárodním právu soukromém

⁴²⁷ BŘÍZA, Petr, BŘICHÁČEK, Tomáš in BŘÍZA, Petr, BŘICHÁČEK, Tomáš, FIŠEROVÁ, Zuzana, HORÁK, Pavel, PTÁČEK, Lubomír, SVOBODA, Jiří. Zákon o mezinárodním právu soukromém. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 535.

⁴²⁸ § 91 odst. 1 zákona o mezinárodním právu soukromém

na ochranu dlužníka zastavované pohledávky, kterému by měla být zachována stejná práva, která mu dává právní řád, jímž se pohledávka řídí.

Zákon o mezinárodním právu soukromém dále specificky upravuje započtení, které se v případě absence volby rozhodného práva řídí právem pohledávky, na kterou je započítáváno⁴²⁹, přičemž pro pohledávky ze smluv se použije článek 17 nařízení Řím I⁴³⁰.

Z výše uvedeného vyplývá, že z hlediska mezinárodních transakcí spočívajících v postupu případně zastavování pohledávek s mezinárodním prvkem hraje obligační status pohledávky významnou roli zejména pro ochranu dlužníka. Strany nejsou ve volbě práva omezeny a pokud si právo nezvolí, kolizní úpravy zpravidla upřednostňují právo státu, kde má postupitel sídlo nebo bydliště, jako právo, kterým se řídí právní titul příslušné dispozice. Vztah mezi stranami postupní nebo zástavní smlouvy a dlužníkem je však regulován právem, kterým se řídí pohledávka, čímž je naplněna funkce chránící dlužníka pohledávky, jehož práva se i nadále řídí právním řádem, se kterým je dlužník obeznámen (neboť se jím řídí titul, kterého je stranou).

⁴²⁹ § 92 zákona o mezinárodním právu soukromém

⁴³⁰ Důvodová zpráva k § 92 zákona o mezinárodním právu soukromém. S. 67.

6. Úvahy de lege ferenda

V poslední kapitole se autor pokusí shrnout díčí závěry učiněné v práci a navrhnout stav, který by byl z pohledu právní úpravy vhodnější.

Prvním z návrhů je úprava § 1881, odst. 2 občanského zákoníku 2012, který by měl podle stavu *de lege ferenda* explicitně stanovit, že nelze postoupit pohledávku, která zaniká smrtí věřitele. Adresát by dle striktně jazykového výkladu výše uvedené právní normy mohl nabýt dojmu, že nelze postoupit pohledávku, která zanikne smrtí kteréhokoliv ze subjektů závazku. Takový výklad by však byl chybný a z pohledu autora by dávalo smysl dané ustanovení legislativně opravit.

Dalším ze zjištěných nedostatků stávající právní úpravy je nemožnost zřízení zákazu dispozic s podílem jako věcného práva jeho zápisem do obchodního rejstříku. Autor soudí, že není důvod, proč by takový zápis nemohl být s věcněprávními účinky umožněn, pokud tak lze analogicky učinit například zřízením zákazu dispozic s nemovitostmi vkladem do katastru nemovitostí. Obchodní rejstřík tak zbytečně doplácí na svou povahu veřejného rejstříku, ačkoliv je rozdíl mezi veřejným rejstříkem a veřejným seznamem ryze formální.

Důležitým nedostatkem identifikovaným v práci je vyjmutí notifikační povinnosti zástavce/zástavního věřitele vůči dlužníkovi o zřízení zástavního práva k pohledávce v případě, že zástavní právo k pohledávce vzniká zápisem do rejstříku zástav. Jak je uvedeno v příslušné kapitole i pokud by rejstřík zástav naplňoval znaky veřejného seznamu, není na místě, aby bylo dlužníkovi upřeno právo být vyrozuměn o zřízení zástavního práva k pohledávce. Při zachování současného právního stavu jsou tak dlužníci pohledávek nuceni sledovat rejstřík zástav a hrozí, že budou v dobré víře plnit na zastavenou pohledávku osobě, která však plnění nebude oprávněna.

S výše uvedeným závěrem o nedůvodnosti absence notifikační povinnosti vůči dlužníkovi souvisí další ze zjištění, a to technická nedokonalost rejstříku zástav. Autor se domnívá, že při vyhledávání, zda je pohledávka evidována v rejstříku zástav by mělo postačit, aby žadatel uvedl pouze přesně specifikované údaje o osobě věřitele a dlužníka, a nikoliv další náležitosti, které jsou dle vzorové žádosti notářské komory České republiky vyžadovány. Jedná se zejména o výši pohledávky v době vzniku a právní důvod vzniku pohledávky. Chybné uvedení (byť formální) těchto identifikačních údajů může způsobit, že vyhledávaná věc nebude v rejstříku zástav nalezena.

Autor se dále domnívá, že by byla vhodná úprava § 1336, odst. 1 občanského zákoníku a nahrazení slova *nedílně* jiným obratem, ze kterého by bylo průměrnému adresátovi právní normy zjevné, co je daným ustanovením myšleno.

Jazykově nesprávné je dále užití slova *ručí* v ustanovení § 1885, odst. 1 občanského zákoníku 2012 týkající se odpovědnosti postupitele za dobytost cedované pohledávky, kde by bylo namístež užít spíše slovo *odpovídá*.

Z hlediska následků postoupení pohledávky přes obligační zákaz zcizení dohodnutý mezi věřitelem a dlužníkem je autor toho názoru, že není třeba legislativní zásah, který by stanovil vadu takového právního jednání. Pokud by však soudní praxe došla k závěru, že § 1881, odst. 1 občanského zákoníku 2012 neobsahuje zákonný zákaz a analogicky k postoupení smlouvy by usoudila, že postoupení je stíženo neúčinností, pak by bylo namístež upravit následek postoupení obdobně, jak to činí občanský zákoník 2012 u postoupení smlouvy, a to čistě z důvodu právní jistoty adresátů.

Závěr

Jak je této práci patrné, pohledávky jsou významným artiklem v rámci obchodních vztahů a v praxi jsou předmětem dispozic, o kterých je pojednáno výše. Věcněprávní aspekt pohledávek, jakožto majetkového statku ve vlastnictví věřitele, je korigován a limitován skutečností, že existence pohledávky je spojena s osobou na jejího dlužníka. Tento aspekt je rovněž důvodem, proč je věřitel ve svém právním panství nad věcí, kterou pohledávka beze sporu je, určitými způsoby omezen. Tato omezení jsou legitimním projevem požadavku zachování právního postavení třetí osoby (dlužníka), která je dispozicí vždy přímo dotčena, avšak nemůže ji (zpravidla) *ex post* nijak ovlivnit. Je však otázkou, zda má být dlužník chráněn ze zákona stejně i v situaci, kdy je v prodlení s plněním pohledávky, která má být předmětem dispozice. Pokud totiž dlužník porušuje převzatou nebo zákonem stanovenou povinnost, je legitimní uvažovat nad tím, zda mu má příslušet stejná ochrana jako v situaci, kdy své povinnosti plní.

Ačkoliv jsou v práci představeny určité netradiční dispozice s pohledávkami jako je například nájem, nebude se jednat o pravidelná právní jednání a nejčastěji budou pohledávky postupovány, zastavovány a započítávány. Z pohledu aplikace věcných práv, a i s ohledem na recentní judikaturu Nejvyššího soudu České republiky⁴³¹, bude patrně nutné rozlišovat, zda se jedná o pohledávku peněžitou nebo o pohledávku nepeněžitou na opakující se nebo trvalé plnění.

Rozhodné právo při mezinárodních dispozicích s pohledávkami není, při absenci volby mezi stranami, určováno věcněprávním aspektem pohledávky, resp. právním režimem jejího titulu, který je rozhodný pouze pro účinky, které má příslušná dispozice vůči dlužníkovi. Autor se domnívá, že by bylo vhodnější užít jako určovatel rozhodného práva právě právní režim titulu, ze kterého pohledávka pramení. Tím by se odstranila občasná dychotomie právních režimů, kdy se vztah mezi stranami např. postupní smlouvy řídí právem sídla postupitele, nicméně vztah stran a dlužníka se řídí právem obligačním statutem pohledávky. Správně tak nicméně činí zákon o mezinárodním právu soukromém v případě zřízení zástavního práva k pohledávce, kdy pro určení rozhodného práva užívá obligační statut pohledávky.

Následkem právního jednání, kterým je pohledávka postupována nebo je k ní zřizováno zástavní právo v případě obligačního zákazu zcizení, by měla být relativní neplatnost vyslovená na základě

⁴³¹ Op. cit. sub. 352.

námítky dlužníka, na jehož ochranu příslušné ustanovení občanského zákoníku 2012 míří. Všemi výkladovými metodami nelze dojít k jinému závěru než k tomu, že ustanovení § 1881, odst. 1 občanského zákoníku 2012 obsahuje zákonný zákaz. Relativní neplatnost je z pohledu možných následků pro dlužníka příznivá, neboť je na jeho vůli, zda bude právní jednání porušující zákaz dohodnutý mezi ním a věřitelem platné, nebo neplatné. Ekvivalentem k relativní neplatnosti by mohla být neúčinnost postoupení, která se však z pohledu zákona jeví jako nesystematická, když právní úprava zpravidla tuto vadu u příslušných právních jednání přímo stanoví. Autor však souhlasí s tím, že z pohledu dlužníka se jedná o minimálně stejně efektivní nástroj zachování jeho právního postavení. Výše uvedenému odpovídá i nejnovější judikatura českých soudů⁴³², která však doposud nebyla potvrzena nejvyšší soudní instancí, a i vzhledem k rozmanitosti doktrinálních názorů v rámci české právnické obce není vyloučeno, že Nejvyšší soud České republiky rozhodne jinak, než jak učinily soudy nižší instance. Vzhledem ke složitosti otázky aplikace věcných práv na pohledávky je autor rovněž toho názoru, že není ani vyloučeno, že Nejvyšší soud České republiky přehodnotí své dosavadní stanovisko ohledně aplikace věcných práv na peněžité pohledávky.

⁴³² Op. cit. sub. 310; op. cit. sub. 311.

Seznam použitých zdrojů

Seznam použité literatury

1. RABAN, Přemysl in RABAN, Přemysl et al. Občanské právo hmotné. Závazkové právo. Brno: Václav Klemm – Vydavatelství a nakladatelství, 2014.
2. PRAŽÁK, Zbyněk, FIALA, Josef, HANDLAR, Jiří a kolektiv: Závazky z právních jednání podle občanského zákoníku. Komentář k § 1721–2893 OZ. Praha: Leges, 2017.
3. HULMÁK, Milan a kol.: Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014
4. ROZEHNAL, Aleš. Závazkové právo. Obecná část. Deliktní právo. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014.
5. SEDLÁČEK, Jaromír, SPÁČIL, Jiří, ed. Obligační právo. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. Klasická právnická díla (Wolters Kluwer ČR).
6. ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol. Občanský zákoník II. § 460 až 880. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009.
7. FIALA, Josef, KINDL, Milan, et al. Občanský zákoník: Komentář. II. díl. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009.
8. ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek V. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014.
9. KINDL, Milan, ROZEHNAL, Aleš a kol. Občanský zákoník. Praktický komentář. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019.
10. MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kolektiv: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III. § 419-654 Praha: Leges, 2014.
11. KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK M. Římské Právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995
12. SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. Učebnice soukromého práva římského, I. a II. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 1946.
13. BURDICK L., William. The Principles of Roman Law and their Relation to Modern Law. Rochester, N.Y.: Lawyers Co-operative Pub. Co., cl. 1938.
14. ROUČEK František, SEDLÁČEK, Jaromír, ed. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi: Díl druhý. (§ 285–530). Reprint původního vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, 970 s. Komentáře velkých zákonů Československých, sv. 6.

15. ROUČEK František, SEDLÁČEK, Jaromír, ed. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi: Díl čtvrtý. (§ 859–1089). Reprint původního vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, 866 s. Komentáře velkých zákonů Československých, sv. 4.
16. RANDA, Antonín, SPÁČIL, Jiří, ed. I. Držba dle rakouského práva v pořádku systematickém: II. právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém. Praha: ASPI, 2008. Klasická právní díla (ASPI). ISBN 978-80-7357-389-8.
17. SEDLÁČEK, Jaromír. Vlastnické právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012.
18. MAYR-HARTING, Robert. Soustava občanského práva. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019.
19. VYMAZAL, Lukáš. Zástavní právo. 3. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019.
20. PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, marg. č. 5.
21. ROUČEK František, SEDLÁČEK, Jaromír, ed. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi: Díl šestý (§ 1342–1502). Reprint původního vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, 680 s. Komentáře velkých zákonů Československých, sv. 6.
22. SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, DOLEŽÍLEK, Jiří a kol. Občanský soudní řád. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, marg. č. 1.
23. ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014.
24. VALENTOVÁ, Klára, PROCHÁZKA, Jan, JANŠOVÁ, Marie, ODOBINOVÁ, Veronika, BRŮHA, Dominik a kol. Zákoník práce. 1. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2020., marg. č. 5.
25. KNAPP, Viktor. Učebnice občanského a rodinného práva. Závazkové právo. 2. vydání. Praha: Orbis, 1955.
26. HOLUB, Milan. Občanský zákoník: komentář. Praha: Linde, 2002. Zákony s poznámkami (Linde).
27. ŠTENGLOVÁ, Ivana, PLÍVA, Stanislav, TOMSA, Miloš a kol. Obchodní zákoník. 13. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010.
28. LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 1887, marg. č. 31.
29. SPÁČIL, Jiří a kol. Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474). 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013.

30. SPÁČIL, Jiří, KRÁLÍK, Michal a kol. Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 1238, marg. č. 77.
31. ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek III. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014.
32. JÄGER, Marek. Zánik závazků započtením: současný právní stav a změny v novém soukromém právu. Praha: Linde Praha, a.s., 2013.
33. KABELKOVÁ, Eva, DEJLOVÁ, Hana. Nájem a pacht v novém občanském zákoníku. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 3, marg. č. 2.
34. HULMÁK, Milan a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 230, marg. č. 14.
35. ROUČEK František, SEDLÁČEK, Jaromír, ed. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi: Díl pátý. (§ 1090–1341). Reprint původního vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, 1011 s. Komentáře velkých zákonů Československých, sv. 4.
36. BĚLOHLÁVEK, Alexander J. Římská úmluva a Nařízení Řím I. Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, 2850 s.
37. ROZEHNALOVÁ, Naděžda in ROZEHNALOVÁ, Naděžda, VALDHANS, Jiří, KYSELOVSKÁ, Tereza. Právo mezinárodního obchodu. Včetně problematiky mezinárodního rozhodčího řízení. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2021, 524 s.
38. Financování pohledávek – forfaiting: jednotná pravidla pro forfaiting (URF) včetně vzorových smluv. Praha: Národní výbor Mezinárodní obchodní komory v ČR, c2013. ISBN 978-80-904651-2-1.
39. BRIDGE, Michael. The International Sale of Goods: Law and Practice (second edition). Oxford University Press 2007, 770 s.
40. ROZEHNALOVÁ, Naděžda, DRLIČKOVÁ, Klára. Úmluva OSN o smlouvách a mezinárodní koupi zboží – ano či ne?. Brno: Masarykova univerzita, 2012, 268 s.
41. PLENDER, Richard, WILDERSPIN, Michael. The European Private International Law of Obligations. Third Edition. Thomson Reuters (Legal) Limited 2009. 1053 s.
42. BŘÍZA, Petr, BŘICHÁČEK, Tomáš, FIŠEROVÁ, Zuzana, HORÁK, Pavel, PTÁČEK, Lubomír, SVOBODA, Jiří. Zákon o mezinárodním právu soukromém. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014.

Seznam použitých právních předpisů a právních návrhů

1. Codice civile, italský občanský zákoník přijatý královským výnosem č. 262 ze dne 16. března 1942
2. zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů
3. zákon č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů
4. zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
5. zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
6. zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
7. zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
8. vládní návrh zákona, kterým se vydává československý občanský zákoník ze dne 4. prosince 1936
9. zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů
10. zákon č. 256/2013 Sb. o katastru nemovitostí (katastrální zákon), ve znění pozdějších předpisů
11. vyhláška č. 357/2013 Sb., o katastru nemovitostí (katastrální vyhláška), ve znění pozdějších předpisů
12. zákon č. 304/2013 Sb., o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob, ve znění pozdějších předpisů
13. zákon Spolkové republiky Německo č. RGBL. S. 195 ze dne 18. srpna 1896, občanský zákoník (Bürgerliches Gesetzbuch), ve znění pozdějších předpisů
14. vyhláška č. 196/2001 Sb. o odměnách a náhradách notářů, správců pozůstalosti a Notářské komory České republiky (notářský tarif), ve znění pozdějších předpisů
15. zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů
16. zákon č. 99/1964 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
17. zákon č. 101/1963 Sb. o právních vztazích v mezinárodním obchodním styku (zákoník mezinárodního obchodu), ve znění pozdějších předpisů
18. zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů
19. Code Européen des Contrats (Evropský smluvní zákoník)
20. nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 593/2008 ze dne 17. června 2008 o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy (Řím I)

21. sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 160/1991 Sb. o sjednání Úmluvy OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží

Seznam použité judikatury

1. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. května 2001, sp. Zn. 33 Cdo 2390/2000
2. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 31. října 2017, sp. zn. 20 Cdo 2474/2017
3. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. dubna 2005, sp. zn. 22 Cdo 739/2005
4. Rozhodnutí Ústavního soudu České republiky ze dne 15. ledna 1999 sp. zn. IV. ÚS 499/98
5. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. října 2005, sp. zn. 25 Cdo 1269/2004
6. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. března 2006, sp. zn. 20 Cdo 2706/2004
7. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 14. června 2010, sp. zn. 20 Cdo 33 Cdo 5127/2007
8. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 19. srpna 2008, sp. zn. 28 Cdo 1687/2006
9. Rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 13. března 2017, sp. zn. 19 Co 66/2017
10. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. ledna 2001, sp. zn. 29 Cdo 1373/2000
11. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. srpna 2013, sp. zn. 33 Cdo 278/2012
12. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 22. listopadu 2012, sp. zn. 30 Cdo 21/2011
13. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. března 2013, sp. zn. 33 Cdo 1285/2011
14. Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 6. října 2005 ve věci Draon pro Francii, č. 1513/03
15. Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 17. října 1927, sp. zn. Zm II 87/27. Vážný 2934

16. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 19. července 2006, sp. zn. 29 Odo 1435/2005
17. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. února 2012, sp. zn. 33 Cdo 4658/2009
18. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 19. července 2006, sp. zn. 29 Odo 1435/2005
19. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 20. června 2007, sp. zn. 32 Odo 1433/2006
20. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 9. září 2020, sp. zn. 31 Cdo 684/2020
21. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 1. října 2018, sp. zn. 28 Cdo 5711/2017
22. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. června 2009, sp. zn. 20 Cdo 2529/2007
23. Rozhodnutí Ústavního soudu České republiky ze dne 8. prosince 1999, sp. zn. IV. ÚS 324/99
24. Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 26. října 1995, sp. zn. 5 Cmo 431/94
25. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. ledna 2016, sp. zn. 29 Cdo 2109/2012
26. Rozhodnutí Ústavního soudu České republiky ze dne 23. září 2014, sp. zn. IV. ÚS 2929/13
27. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 20. července 2009, sp. zn. 23 Cdo 1737/2009
28. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 16. února 2010, sp. zn. 20 Cdo 2080/2008
29. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. května 2010, sp. zn. 21 Cdo 126/2008
30. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 15. listopadu 2016, sp. zn. 32 Cdo 1362/2016
31. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 15. května 2013, sp. zn. 31 Cdo 3043/2010
32. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. června 2009, sp. zn. 20 Cdo 2529/2007
33. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 17. ledna 2012, sp. zn. 33 Cdo 681/2010

34. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 20. listopadu 2014, sp. zn. 21 Cdo 389/2014
35. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. září 2005, sp. zn. 30 Cdo 1051/2005
36. Rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci ze dne 22. července 2009, sp. zn. 1 Co 315/2008
37. Rozhodnutí Vrchního soudu v Brémách ze dne 11. října 2001, sp. zn. 4 U 20/01
38. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 17. března 2004, sp. zn. 21 Cdo 2659/2003
39. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. listopadu 2018, sp. zn. 21 Cdo 3430/2018
40. Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu České republiky ze dne 9. února 2005, sp. zn. 1 Afs 38/2004
41. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 31. října 2013, sp. zn. 29 Cdo 4474/2011
42. Rozhodnutí Ústavního soudu České republiky ze dne 15. března 1999 sp. zn. IV. ÚS 226/98
43. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. března 2005, sp. zn. 32 Odo 201/2004
44. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 9. prosince 2009, sp. zn. 31 Cdo 1328/2007
45. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 21. května 2003, sp. zn. 32 Odo 293/2002
46. Rozhodnutí Ústavního soudu České republiky ze dne 24. února 2011 sp. zn. I. ÚS 2276/08
47. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26. září 2006, sp. zn. 32 Odo 473/2005
48. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 3. srpna 2020, sp. zn. 21 Cdo 4036/2019
49. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 18. srpna 2009, sp.zn. 32 Cdo 2421/2009
50. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26. září 2006, sp. zn. 32 Odo 473/2005
51. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. června 2011, sp. zn. 26 Cdo 4503/2009

52. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 23. června 2010, sp. zn. 23 Cdo 2842/2008
53. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 10. října 2000, sp. zn. 21 Cdo 267/2000
54. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 24. května 2012, sp. zn. 20 Cdo 3719/2011
55. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. září 2004, sp. zn. 20 Cdo 383/2004
56. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 21. června 2006, sp. zn. 20 Cdo 591/2006
57. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26. května 2004, sp. zn. 25 Cdo 1074/2003
58. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 25. září 2018, sp. zn. 20 Cdo 3076/2018
59. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 19. července 2006, sp. zn. 29 Odo 928/2004
60. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 15. října 2008, sp. zn. 31 Odo 495/2006
61. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. 6. 2021, sp. zn. ICdo 77/2019
62. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. února 2006, sp. zn. 29 Odo 882/2005
63. Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 27. října 1925, Rv I 993/25, [Vážný 5396]
64. Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 20. ledna 1927, R I 1167/26, [Vážný 6720]
65. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 22. září 2009, sp. zn. 23 Cdo 1888/2007
66. Rozhodnutí Krajského soudu v Ostravě ze dne 23. června 2017, sp. zn. 9 ICm 430/2017
67. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. února 2006, sp. zn. 29 Odo 882/2005
68. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. března 2006, sp. zn. 20 Cdo 2706/2004
69. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 14. června 2010, sp. zn. 20 Cdo 33 Cdo 5127/2007

70. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 19. srpna 2008, sp. zn. 28 Cdo 1687/2006
71. Rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 13. března 2017, sp. zn. 19 Co 66/2017
72. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. března 2013, sp. zn. 33 Cdo 1285/2011
73. Rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci ze dne 30. ledna 2018, sp. zn. 17 VSOL 351/2017
74. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 22. listopadu 2007, sp. zn. 26 Odo 694/2006
75. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 15. února 2007, sp. zn. 21 Cdo 948/2006
76. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. srpna 2021, sp. zn. 23 Cdo 3320/2020
77. Rozhodnutí Nejvyššího soudu Rakouské republiky (OGH) ze dne 7. září 1971, sp. zn. 4Ob588/71
78. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. června 2017, sp. zn. 28 Cdo 2091/2016
79. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 11. července 2013, sp. zn. 21 Cdo 21/2012
80. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 15. června 2010, sp. zn. 21 Cdo 3433/2008
81. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 31. ledna 2006, sp. zn. 32 Odo 1143/2004
82. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. srpna 2012, sp. zn. 33 Cdo 2035/2011
83. Rozhodnutí Krajského soudu v Hammu ze dne 8. února 1995, sp. zn. 11 U 206/93
84. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. ledna 2019, sp. zn. 23 Cdo 427/2017
85. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 11. října 2017, sp. zn. 28 Cdo 4895/2016

Seznam použitých odborných článků a prací

1. TÉGL, Petr. Některé aspekty úpravy veřejných seznamů. 2014. Dostupné na: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/rekodifikace/nektere-aspekty-upravy-verejnych-seznamu>
2. ELIÁŠ, Karel. Objekt vlastnického práva a návrh občanského zákoníku (Také o abstrakci v juristickém myšlení). Právní rozhledy, 2011, č. 11.
3. HANDLAR, Jiří. Postoupení budoucích pohledávek (nejen) podle nového občanského zákoníku. Právní rozhledy 17/2013.
4. HANDLAR, Jiří. Likvidita pohledávky jako hmotněprávní předpoklad započtení. Právní rozhledy 12/2021.
5. ŠILHÁN, Josef. Započtení pohledávky „nejisté nebo neurčité“. Právní rozhledy, 2018, č. 22.
6. ELIÁŠ, Karel. Některé otázky související s postoupením pohledávky. Sborník Karlovarské právnické dny, 2014, č. 22.
7. TÉGL, Petr in OBCZAN LIVE: LZE ZASTAVIT SOUBOR POHLEDÁVEK? dostupné z: <https://www.obczan.cz/clanky/obczan-live-lze-zastavit-soubor-pohledavek?do=detail-export>
8. HADAMČÍK, Lukáš. Postoupení pohledávky na peněžité odčinění nemajetkové újmy. Právní rozhledy, 2016, č. 19.
9. ZVÁRA, Michael. Účinky smluvního zákazu postoupení pohledávky. Právní rozhledy, 2015, č. 9.
10. REMEŠ, Jiří. Zákaz postoupení pohledávky v právu hmotném a procesním. Právní rozhledy, 2016, č. 2.
11. BEZOUŠKA, Petr. Smluvní zákaz postoupení pohledávky (pactum de non cedendo). Právní rozhledy, 2015, č. 11.
12. KOVÁČ, Michal, STUMPF OVÁ, Petra. Faktoring – známý pojem, avšak málo a někdy i nesprávně používáný. Dostupné z: <https://www.gtnews.cz/publikace/factoring-znamy-pojem-avsak-malo-a-nekdy-i-nespravne-pouzivany/>
13. BALLIU, Arbër. Postoupení pohledávky v rozporu se smluvním zákazem. Praha, 2020. Rigorózní práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra občanského práva. Vedoucí práce Elischer, David.

14. HARTLEY, Trevor C. Choice of Law Regarding the Voluntary Assignment of Contractual Obligations under the Rome I Regulation. *International and Comparative Law Quarterly*, 2011.
15. HANDLAR, Jiří. Účinky započtení a jejich úprava v občanském zákoníku. *Právní rozhledy*, 2018, č. 13–14.
16. KRÁSNICKÁ, Martina, MERTL, Jan. Započtení pohledávky v cizí měně. *Obchodněprávní revue*, 2021, č. 3.
17. BERAN, Karel. Výklad právních jednání a interpretace soukromoprávních předpisů: co mají společného, čím se liší a jaký to má význam? *ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE – IURIDICA* 2, s. 117–131. 2019.
18. SZOSTOK, David. *Věc v právním smyslu*. Praha, 2016. Rigorózní práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra občanského práva. Vedoucí práce Elischer, David.
19. MELZER, Filip, TÉGL, Petr. Absolutní ochrana relativních práv? K výkladu § 1044 ObčZ aneb po 90 letech opět na začátku – 2. část. *Právní rozhledy*, 2020, č. 11, s. 381-391.

Seznam ostatních použitých zdrojů

1. Výkladové stanovisko prezidia Notářské komory ČR, VS 3/2014 z 16. 7. 2014 k souboru pohledávek jako věci (ne)způsobilé k zápisu do Rejstříku zástav (coby věci movité hromadné) dostupné z: https://www.nkcr.cz/data/predpisy/vnitni-predpisy/vykladova-stanoviska/vs_3-2014.pdf
2. Ministerstvo spravedlnosti – Analýza aktuálních otázek výživného.
Dostupné na: <http://portal.justice.cz/Justice2/soubor.aspx?id=136981>
3. Důvodová zpráva k občanskému zákoníku 2012
4. Důvodová zpráva k zákonu o mezinárodním právu soukromém

Pohledávka a dispozice s ní

Abstrakt

Disertační práce má za cíl představit čtenářům ucelený vhled do obligačního práva s ohledem na teoretický koncept pohledávky a analyzovat její místo v právním řádu jakožto pojmu relativního majetkového práva a zároveň věci v režimu současné civilní právní úpravy.

První kapitola práce představuje charakteristiku závazku a jeho kausu a dále pojednává o jeho vzniku, změnách a zániku. Druhá kapitola rozebírá povahu pohledávky, jakožto právo věřitele žádat plnění po dlužníkovi v teoretické i praktické rovině s přihlédnutím ke genezi chápání tohoto institutu obligačního práva od dob římského práva po současné uchopení v právu českém. Pro úplnost byla do práce zařazena i kapitola věnující se dluhu, jakožto institutu stojícího na druhé straně spektra závazku a možným dispozicím s dluhem z pohledu dlužníka a věřitele.

Čtvrtá kapitola se věnuje ústřednímu tématu práce, a to dispozicím s pohledávkou a jejich omezeními, který pramení ze skutečnosti, že pohledávka, ačkoliv se jedná o majetkovou hodnotu ve vlastnictví jejího věřitele, pramení ze vztahu mezi věřitelem a dlužníkem, jehož právní postavení by (bez jeho souhlasu) dispozicím s pohledávkou nemělo být dotčeno. Kapitola týkající se dispozic tak pojednává o postoupení a zastavení pohledávky s přihlédnutím k následkům, jež takové dispozice mají v případě, že mezi věřitelem a dlužníkem je příslušná dispozice smluvně (nebo věcněprávně) omezena. Nezůstaly opomenuty ani takové dispozice, které se na první pohled mohou zdát jako právně nemožné, či prakticky nevyužitelné, jako je držba pohledávky, zadržovací právo k ní nebo právo nájmu či pachtu k pohledávce.

Pátá kapitola rozebírá aspekty dispozic s pohledávkami v mezinárodním obchodním styku a pojednává o kolizních úpravách, věcněprávním aspektu pohledávky při určování rozhodného práva a ochraně dlužníka pohledávky při transakcích mezi stranami z různých států.

Kapitola šestá navrhuje stav *de lege ferenda* ohledně určitých bodů identifikovaných v práci jako nevyhovujících z pohledu praxe v současné právní úpravě. Poslední kapitola sumarizuje dílčí závěry práce a pokouší se o jejich syntézu.

Klíčová slova: závazek, pohledávka, dispozice

Claim and dispositions with it

Abstract

This thesis aims to provide readers with a comprehensive insight into the law of obligations with regard to the theoretical concept of a claim and analyze its place in the legal system as a concept of relative property law and at the same time thing from the perception of the current civil law.

The first chapter presents the characteristics of an obligation and its cause and further elaborates on its origin, changes and termination. The second chapter analyses the nature of a claim, as the right of a creditor to demand performance from a debtor from both theoretical and practical point of view, taking into account the genesis of understanding of this institute from Roman law to the current apprehension in the law of the Czech Republic. For the sake of completeness, a chapter on debt has also been included in the thesis, in order to analyse debt as an institute standing on the other side of the spectrum of an obligation with emphasis on possible dispositions therewith from the point of view of the debtor and the creditor.

The fourth chapter deals with the pivotal theme of the thesis, namely dispositions with receivables and their limitations, which arises from the fact that a receivable, although being a property value owned by its creditor, stems from the relationship between creditor and debtor, whose legal status should not (without his consent) be affected by disposition with a claim. The chapter on dispositions thus analyses an assignment and pledge of a claim, taking into account the consequences of such dispositions in the event that the same is contractually (or as right in rem) limited by an arrangement between the creditor and the debtor. Dispositions that may at first sight seem legally impossible or practically unusable, such as the holding of a claim, the right of retention thereover or the right of lease or *ususfructus* lease to a claim, are also covered by this chapter.

The fifth chapter is dedicated to the aspects of dispositions with receivables in international trade and deals with the conflict arrangements, the substantive aspect of a claim in determining the applicable law and the protection of the debtor in transactions between parties from different countries.

Chapter six proposes the *de lege ferenda* stated regarding certain points identified in the work as unsatisfactory from the point of view of practice in the current legislation. The last chapter

summarizes the partial conclusions of the work and attempts to synthesize them in a comprehensive manner.

Keywords: obligation, claim, dispositions